

ALLAHI

UŞAQLARA NECƏ TANITDIRAQ?

Müqəddəs Qum – 2018

Kitabın adı: Allahı uşaqlara necə tanıtdıraq?
Təlif Rövsən Əhmədzadə
Elnarə Əhmədzadə
Dizayner Seyyid İbrahim Əhmədzadə
Kompyüterə yığan:..... Fərhad Kamalov
Nəşriyyat: “ ”
Çap tarixi 2018
Çap növbəsi İkinci
Tiraj 1000
Qiyməti 5 AZN

BAGIŞLAYAN VƏ MEHRİBAN ALLAHIN ADI İLƏ

ÖN SÖZ

Əziz Peyğəmbərimiz (salləllahu ələyihi və alihi və səlləm) buyurur: “Valideynin xoşbəxtlik əlamətlərindən biri də onun saleh övladı olmasıdır.”¹

Allah-təala insanları digər məxluqlardan üstün tutaraq onların bu dünyada aram, xoşbəxt, sağlam, sülh və əmin-amanlıq içində yaşayışını təmin etmək üçün müqəddəs Qurani-Kərimi nazil etmiş, həmçinin kamil və nöqsansız olan İslam dinində cəmiyyətə lazım olan bütün sahələr üzrə dolğun qanunlar və hədəflər müəyyənləşdirmişdir. Bunlardan düzgün faydalanmaq üçün isə Əhli-beyti (ələhimussalam)² bizlərə vasitəçi³ qərar verərək Onlara məhəbbəti⁴ və itaəti⁵ vacib buyurmuşdur.

Böyük cəmiyyət kiçik hissələrdən təşkil tapır və bu hissələrə “ailə” deyilir. Əgər ailə islah olunarsa, onda cəmiyyət tez bir zamanda islah olunar. Xüsusilə müasir dövrümüzdə baş verən fəsadın güclü dalğaları çox təhlükəlidir. Bu dalğaları zərərsizləşdirmək üçün valideyn öz övladının əxlaq və tərbiyəsinə ciddi yanaşmalı, öhdəsində olan vəzifələri bacardığı qədər dəqiq yerinə yetirməlidir.

Məktəblərdə, hətta əksər ailələrdə belə Allah barəsində yanlış əqidələrin yayılmasını nəzərə alaraq tərtib etdiyimiz bu kitabda İslam dininə uyğun sağlam və pak övladın dünyaya gəlməsi proqramları, valideynlərin məsuliyyəti və vəzifələri, məxsusən uşaqlara və yeniyetmələrə Yeganə Allahın tanıtılması mövzusu ön plana gətirilmişdir.

Hədəfimiz - asimani həqiqətin sevimlisi olan Allah ilə Yer kürəsinin sevimli mövcudları - uşaqlar və yeniyetmələr arasındakı rabitəni təhlil etməkdir.

Uşaqlar bir tumurcuqdurlar. Onların çiçəklənməsi üçün İlahi günəşin saçması gərəkdir. Bir ağacın tumurcuğunun açması üçün əlverişli hava, münbit torpağın və Günəş işığının saçması lazımdır. Əgər özümüzdə və körpələrimizin daxilindəki istedadların çiçəklənməsini istəyiriksə, düzgün təlim-tərbiyə, gözəl və əlverişli şəraitlər yaratmalıyıq.

¹ “Vəsailuş-şiə”, c. 15, səh. 97.

² Yəni, Onlara salam olsun.

³ “Maidə” surəsi, ayə 35.

⁴ “Şura” surəsi, ayə 23.

⁵ “Nisa” surəsi, ayə 59.

Övladların şəxsiyyətlərinin əsası, kişi ilə qadının öz yaradılış qanununa uyğun olaraq bir-birilə ailə peymanı bağlamasıdır. Şübhəsiz ki, valideynlərin vücudlarının meyvələri cəmiyyətə təhvil veriləcək. Bir sıra şəxsiyyət əsasları var ki, ata-ananın xüsusiyyətləri ilə bağlıdır və irsi olaraq övlada keçir. Əslində, övladlar valideynlərin ruhiyyələrinin tam şəkildə güzgüləridirlər. Əlbəttə, bunlar bir sıra xüsusiyyətlərdir ki, nəsibənəsil irs keçir. Bu, bütün bitki, heyvan və insanlarda olan ümumi xilqət qanunudur.

Valideyn bilməlidir ki, övladının cisminə qida lazım olduğu kimi ruhun da qidası mənəviyyət və əxlaqla təmin edilməlidir. Belə ki, batil düşüncə sahibləri onların soracağına gəlməmiş, İslam maarifini öyrənmək üçün şərait yaratmış olsun.

Ümid edirik ki, Allah-təala bu kiçik təlaş valideynlərə yol azuqəsi buyursun və övladlarına Yaradanı tanıtdırmaqda kömək etsin.

Əgər Allah-təala bunu bizdən qəbul edib savab yazarsa, həmin savabı övladlarımıza (Muhəmməd və Fatiməyə) hədiyyə edirik.

İlahi! 14 Məsum (əleyhimussalam) xatirinə, bizə Qurani-Kərim və Əhli-beyt (əleyhimussalam) maarifinin nurunu qəlbimizə dadızdır, övladlarımıza düzgün tərbiyə verməkdə və aqibətimizin xeyirli olmağında yardım et! Amin, ya Rəbbəl ələmin.

Müqəddəs Qum şəhəri

Mübarək Ramazan ayı / 1439 hicri / 2018 miladi

BİRİNCİ FƏSİL

İSLAM NƏZƏRİNDƏ ALLAH ANLAYIŞI

Ulduzlar səmada doğdu ki, insan,
Bir ibrət götürsün bu sirr dünyadan.

İslam dini, Allah-təalanı bütün varlığın mənbəyi və məqsədi hesab edir. O bildirir ki, kamilliyə və əbədi səadətə çatmaq üçün bütün niyyətlər, fikirlər, danışıqlar və əməllər Allaha yönəlməli, hədəf yalnız Allah olmalıdır.

Bəşər, Allahı tanıması üçün Onun zəti ilə deyil, sifətləri ilə tanış olub lazımi məlumat əldə edə bilər. Məsələn, Allahın Eşidən və Görən olduğunu aradıqda Onun bizim kimi qulağı, yaxud gözü olduğu nəzərdə tutula bilməz. Çünki O, cisim deyil və heç bir tayib-berabəri yoxdur.

İslam dinimiz, Allah-təalanı hər bir şeydən Ehtiyacsız və Onu bütün eyb və nöqsandan uzaq bilir. Bu əsasa görə Onun müqəddəs zətində tərki-bləşmə, məhdudiyyət, dəyişmə, maddə, cisim, məkan və sairə hallar yoxdur. Allahın hər yerdə olması, şərqdən qərbə kimi bütün aləmi işğal etməsi demək deyil. Bu o mənədadır ki, Onun elmi, qüdrəti və iradəsi hər şeyi əhatə edibdir. Onu nə bu dünyayda, nə də axirətdə görmək mümkün deyil. O, bir an belə qəflətdə olmaz.

İmam Əli (ələyhissalam) Nəhcül-bəlağənin 1-ci xütbəsində buyurur: “Dinin əsası Onu tanımaqdır. (Bilinməlidir ki, varlıqları yaradan Odur.) Allahı tanımağın kamalı Onu təsdiqləyib Ona tərəf yönəlməkdir. Təsdiq etməyin kamalı tovhid¹ və Onu Tək bilməkdir. Tovhidin kamalı əməlləri Onun üçün xalis etməkdir. İxlasın kamalı Onun zətinə əlavə olunmuş sifətin təsəvvür edilməməsidir...”

Təəssüflə qeyd etmək lazımdır ki, hətta bəzi müsəlmanlar belə Allahı düzgün tanımır, Onun insan kimi əli, ayağı və sairə üzvləri olduğuna inanırlar. Hətta Uca Allaha “cins” təyin edərək - “O kişi bilən məsləhətdir” - deyərək, vaxtaşırı bu cümləni dilə gətirir və azyaşlı övladlarına “Allah baba” kəlməsini eşitdirməklə böyük bir xəta törədirlər. Bu xətdən uzaqlaşmaq üçün valideynlər birinci növbədə öz əqidələrini düzəltməli, sonra isə övladlarına Allahı düzgün tanımağı təlim etməlidirlər.

¹ Əslində “təvhid”, (Allahın Yegənəliyi).

UŞAĞIN İMAN TƏRBIYƏSİ

Allahın rəsulu (salləllahu ələyhi və alihi və səlləm) buyurur: “Saleh övlad, Allah tərəfindən bəndələri arasında bölüşdürülən ətirli bir güldür.”¹

Müqəddəs İslam dinimiz sağlam və saleh övladların dünyaya gəlməsi üçün valideynlərin öhdəsində bir sıra vacib və müstəhəb² vəzifələr təyin etmiş, məkrüh³ əməllərdən isə çəkinməyi tövsiyə etmişdir. Bunlar həm toydan qabaq və həm də ondan sonrakı zamana aiddir. Əgər hər bir müsəlman övladı, İslam prinsipləri əsasında tərbiyə alıb şəxsiyyəti iman əsasında formalaşarsa, təbii ki, xoşrəftar, mülayimlik, səbr, qarşı tərəfin hüquqlarına ehtiram və sairə əxlaqi əməllər onun təbii xüsusiyyətlərinə çevriləcəkdir. Nəticədə isə bu xüsusiyyətlər onun həyatında müsbət izlər buraxacaqdır. Amma əgər ailədə fəsad və günah hökm sürərsə, məlumdur ki, uşağın ruhunda mənfi təsirlər öz əksini tapacaqdır. Əlbəttə ki, birinci növbədə valideynlər öz həyat tərzini İslam qanunları çərçivəsində qurmalı və övladlarını da bu prinsip üzrə tərbiyə etməlidirlər. Valideyn gərək bunlara etinasız yanaşmasın. Əks halda uşaqların tərbiyəsində mənfi təsir qoyacaq və sonrakı peşmançılıq fayda verməyəcəkdir.

İslamda uşağın iman tərbiyəsi, onun anadan olmamışdan öncəki dövrünə qayıdır. Buna görə də onların tərbiyəsində dünyaya göz açmasından qabaq başlanması məsləhətdir. Hətta toy mərasimindən öncə desək, yanılmazdır. Çünki gələcək övladın mömin və ya qeyrimömin olmasında təsiri böyükdür. Məsumlardan (ələyhimussalam) nəql olunan sifarişlər və tövsiyələr uşağın imanının güclənməsinə birbaşa təsir göstərir.

TOYDAN QABAQKI TÖVSIYƏLƏR

1-Dindar həyat yoldaşı seçmək: Layiqli və təqvalı həyat yoldaşının seçilməsi mühüm olan addımlardan biridir. Əməli-saleh bir övlada sahib olmağın birinci yolu Allahı tanıyan möminə bir həyat yoldaşı ilə ailə qurmaqdır. Qurani-Kərim buyurur:

¹ “Vəsailuş-şie”, c. 15, səh. 97.

² Bəyənilən, xoşa gələn.

³ Bəyənilməyən, xoşa gəlməyən.

وَلَا تَتَّخِذُوا الْمُشْرِكِينَ حَتَّىٰ يُؤْمِنُوا وَلَٰمَنَّهُ مُؤْمِنَةٌ خَيْرٌ مِّنْ مُّشْرِكَةٍ وَلَا تُعْجِبْكُمْ وَلَا تَتَّخِذُوا
الْمُشْرِكِينَ حَتَّىٰ يُؤْمِنُوا وَلَعَبْدٌ مُّؤْمِنٌ خَيْرٌ مِّنْ مُّشْرِكٍ وَلَا تُعْجِبْكُمْ

«Müşrik qadınlarla, iman gətirməyincə evlənməyin! Əlbəttə ki, möminə bir kənis azad və müşrik bir qadından - hətta o(nun camalı və malı) sizin xoşunuza gəlsə belə - daha yaxşıdır. Həmçinin müşrik kişilərə iman gətirməyincə arvad verməyin! Əlbəttə ki, mömin bir qul azad və müşrik bir kişidən - hətta o(nun malı və məqamı) sizin xoşunuza gəlsə belə - daha yaxşıdır.»¹

Muhəmməd Peyğəmbər (salləllahu ələyhi və alihi və səlləm) buyurur: “Kişilər qadınlarla dörd səbəbə - var-dövlətinə, gözəlliyinə, əsil-nəsəbinə və dindarlığına görə həyat qururlar. Siz dindar olanını seçin!”²

Adətən, dindar olmayan ailələrdə dünyaya bağlılıq olduğu üçün zülm, təkəbbür, xəyanət, boşanma və sairə hallar daha çox baş verir. Çünki belə ailələr səadət və xoşbəxtliyi maddi məsələlərdə görür, bunun uğrunda var qüvvələri ilə çalışırlar. Dindarın qeyri-dindar ilə ailə qurması əksər hallarda həqiqi xoşbəxtlik gətirmir. Onların əqidə və fikir ayrılığı, ailədə olan isti ocağın soyumasına səbəb olur.

Əziz Peyğəmbərimiz (salləllahu ələyhi və alihi və səlləm) başqa bir hədisdə belə buyurur: “Övladını hara yerləşdirdiyinə diqqət et! Çünki gen, (insanda) təsir qoyur və keçicidir.”³

İmam Əli (ələyhissalam) buyurur: “Evləndiyin zaman layiqli həyat yoldaşı seçdiyiniz kimi övladınıza da süd vermək üçün layiqli dayələr seçin! Çünki süd, körpənin təbiətində təsir qoyur.”⁴

Alimlərdən biri deyir: “Şeyx Fəzlullah Nurinin şəhadətindən bir neçə gün öncə zindanda onunla görüşdüm. Dedim ki, oğlunuz⁵ avaradır və ələyhinizə iş görür.” Şeyx buyurdu: “Bundan xəbərim var. Bu uşaq Nəcəfdə dünyaya gələndə anasının südü yox idi. Çarəsiz qalıb süd vermək üçün bir qadın tapdıq. Uzun müddət bu uşaq onun südündən əmdi. Sonradan məlum oldu ki, bu qadın avara

¹ “Bəqərə” surəsi, ayə 221.

² “Kənzul-ummal”, hədis 44602.

³ “Əl-hədis”, c. 3, səh. 359, “varislik babı”, Muhəmməd Təqi Fəlsəfi.

⁴ “Qurbul-isnad”, səh. 93, hədis 302, Abdullah ibni Cəfər Huməyri.

⁵ Düşmənin onun atasını dar ağacından asanda o, münafıqlarla birgə əl çalıb gülürdü.

və Həzrət Əlinin (ələyhissalam) kinini qəlbində əkən nasibidir.¹ O vaxtdan bu oğlanın aqibətindən narahat olmağa başladım.”

2-Nikahın² oxunması: İslam dininin müxtəlif vasitələrlə təbliğ olunmasına baxmayaraq hələ də bəzi cavanlar, nikah olmadan evlənir və bu müqəddəs əmələ etinasız yanaşırlar. Ailə qurmaq istəyən cavanlar şəri nikahın oxunmasına diqqət yetirməli və bu vacibə yerinə yetirməkdə səhlənkarlıq etməməlidirlər.

Bəli, ölkəmizdə dini kəbin hüquqi əhəmiyyətə malik deyil. Lakin bu o demək deyil ki, ailə qurmaq istəyən gənclər dini kəbin kəsməməlidirlər. Allah-təalanın əmrinə əsasən evlənmə mərasimi məhz dini kəbin vasitəsilə icra olunmalıdır. Bəzi qohumlar bir-birinə naməhrəm³ olduğu kimi ailə qurmaq istəyən qız və oğlan, nişanlanma mərasimi və ya VVAQ⁴ vasitəsilə deyil, məhz şəriətimizdə buyurulan nikahın⁵ oxunması ilə bir-birinə məhrəm olurlar.

Bir sözlə, əgər iki gəncin arasında kəbin oxunmasa, dünyaya gələcək uşaqların günahkar və qeyri-dindar olmasının ehtimalı yüksəkdir.

3-Halal məclisin təşkil olunması: Haram toy mərasiminin icrası dünyaya gələcək körpələrin mənəviyyatına birbaşa mənfi təsir qoyur. Ona görə də bu şeytani mərasimdən boyun qaçırmalı, qohumların, hətta valideynin tənəsinə və təkidinə əhəmiyyət verilməməlidir. İslam dinimizdə valideynə itaət - müstəhəb, məkrüh və mubah əməllərdədir. Vacib və haram əməllərdə isə valideynə yox, yalnız Yaradanın əmrlərinə itaət olunmalıdır.

وَوَصَّيْنَا الْإِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ حُسْنًا وَإِنْ جَاهَدَاكَ لِتُشْرَكَ بِي مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ فَلَا تُطِعْهُمَا إِلَيَّ مَرْجِعُكُمْ فَأُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ

«(Biz) insana ata-anasına yaxşılıq etməyi tövsiyə etdik və (dedik:) Əgər (atan, anan) bilmədiyin bir şeyi Mənə şəri qoşmağa vadar etsələr, onlara itaət etmə!»⁶

¹ “İmam Əlini (ələyhissalam) söyənələr və Onunla düşmənçilik edənələr.

² Şəri əqd və ya dini kəbin.

³ Məsələn, dayı oğlu ilə dayı qızı, əmi oğlu ilə əmi qızı, xala oğlu ilə bibi qızı, bibi oğlu ilə xala qızı və s.

⁴ Vətəndaşlıq Vəziyyəti Aktlarının Qeydiyyatı. Rusca ЗАГС.

⁵ İstər müvəqqəti, istərsə də daimi.

⁶ “Ənkəbut” surəsi, ayə 8.

Yəni əgər valideyn övladını hər hansı bir vacibətdən (məsələn, namazı tərk etməkdən) çəkindirsə, yaxud övladını hər hansı bir harama (məsələn, haram toyun olmasına) məcbur etsə, onda o, valideynə itaət etməməli,¹ Allahın əmr etdiyi namazı qılmalı və Allahın bəyəndiyi toyu yerinə yetirməlidir.

Yəqin ki, haram toyun ağır və faciəli nəticələri hamıya məlumdur və yada salmağa ehtiyac yoxdur.

4-Haram maldan ciddi surətdə çəkinmək: Əhli-beyt (ələhimussalam) məktəbinin nəzərində yeyilən təamlar həm insanın cisminə, həm də ruhuna təsir qoyur və şəxsiyyətin formalaşmasında iz buraxır. Qidanın təsiri insanın ruhunu və həyatını dəyişir. Bu məsələnin əhəmiyyətli olmasını yada salmaq üçün Qurani-Kərimə müraciət edək:

يَا أَيُّهَا النَّاسُ كُلُوا مِمَّا فِي الْأَرْضِ حَلَالًا طَيِّبًا وَلَا تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُبِينٌ

«Ey insanlar, Yer üzündə olan şeylərin (müxtəlif qidaların) halal və paklarından yeyin, faydalanın və sizin aşkar düşməniniz olan şeytanın addımlarına tabe olmayın!»²

Həmçinin 172-ci ayədə buyurur:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُلُوا مِن طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ وَاشْكُرُوا لِلَّهِ إِن كُنتُمْ إِيَّاهُ تَعْبُدُونَ

«Ey iman gətirənlər, sizə ruzi verdiyimiz pak şeylərdən yeyin və əgər yalnız Allaha ibadət edirsinizsə, Ona şükr³ edin!»

İslam Peyğəmbəri (salləllahu ələyhi və alihi və səlləm) buyurur: “Övladlarınızı ana bətnində tərbiyələndirin!” Soruşdular: “Bu necə mümkündür, ey Allahın rəsulu?” Buyurdu: “Analarına halal yemək yedizdirin!”⁴

5-Saleh övlada sahib olmaq üçün dua və zikr: Dua, İlahi övliyaların həyatında bir sünnet olmuş və bu adəti hamıya sifariş etmişlər. Həzrət Muhəmməd (salləllahu ələyhi və alihi və səlləm)

¹ Əlbətdə ki, valideynin ehtiramını qorumaq şərtilə.

² “Bəqərə” surəsi, ayə 168.

³ Və ya şükür.

⁴ “Cəngə Məhdəvi”, səh. 132.

buyurur: “Atanın övladına etdiyi dua, əkin üçün faydalı suya bənzər.”¹

İmam Səccad (ələyhissalam) övladlarına belə dua edir: “Allahım! Mənə minnət qoyub övladlarımı saxla! Onları mənə layiqli övlad et və mənə onlarla bəhrələndir! İlahi, mənim üçün onlara uzun ömür ver və ömür günlərini artır! İlahi, mənim üçün onların körpəsini böyüt və gücsüzünü qüvvətləndir! İlahi, mənim üçün onların cisimlərini, dinlərini və əxlaqlarını sağlam et! İlahi, mənim üçün və mənim vasitəmlə onların ruzisini bol et! İlahi, onları əməli-saleh, təqvalı, bəsirət sahibi, haqqı dinləyən və Sənə itaət edənlərdən et!”²

Pakizə həyat yoldaşına və saleh övlada malik olmaq üçün Məsumlardan (ələyhimussalam) bir çox dualar nəql olunmuşdur. O cümlədən; “İlahi, mən evlənmək istəyirəm. Elə isə mənə iffətli, həyalı, ərinin malını hiyfz edən, bərəkəti çox olan bir pakizə xanım və əməli- saleh övladlar nəsib et!”³

Mərhum əllamə Muhəmməd Baqir Məclisinin atası deyir: “Dua etdiyim gecələrin birində hiss etdim ki, hər nə dua etsəm, qəbul olar. Bu zaman körpə Muhəmməd Baqirin ağlamaq səsi qulağıma yetişdi. Əlimi göyə qaldırıb belə dua etdim: İlahi! Bu övladımı öz dinini genişləndirənlərdən qərar ver!”⁴

TOYDAN SONRAKI TÖVSIYƏLƏR

Dinimizdə maraqlı və həyəcanlı günlərdən biri də “zifaf”⁵ gecəsidir. Gənc ailə bu məsələyə ciddi yanaşmalı və yaxınlıq zamanı şəriətin buyurduğu qaydalara önəm verməlidirlər. Əks təqdirdə övladlarının lal, kar, kor və sairə naqis vəziyyətdə dünyaya gəlməsinin səbəbini Allahda deyil, məhz özlərində axtarmalıdırlar. Qurani-Kərim buyurur:

مَا أَصَابَكَ مِنْ حَسَنَةٍ فَمِنَ اللَّهِ وَمَا أَصَابَكَ مِنْ سَيِّئَةٍ فَمِنَ نَفْسِكَ

«(Ey insan,) sənə yetişən hər hansı bir yaxşılıq Allah tərəfindəndir (onun səbəbi Allahın rəhmətidir) və sənə yetişən hər

¹ “Hekmətnaməyə kudək”, səh. 238, Ayətullah Rey Şəhri.

² “Səhifeyi-Səccadiyyə”, 25-ci duadan hissələr.

³ “Usulu-kafi”, c. 3, səh. 481 və “Əl-Fəqih”, c. 3, səh. 394.

⁴ “Didar ba əbrar”, səh. 10.

⁵ Evliliyin birinci gecəsi.

hansı bir pislik sənin öz tərəfindəndir (onun səbəbi sənin günahlarındır).»¹

Kitabın həcmi nəzərə alaraq toydan sonrakı bəzi tövsiyələri yada salmaq istərdik:

Əziz Peyğəmbərimiz (salləllahu ələyhi və alihi və səlləm) İmam Əli (ələyhissalam) ilə Həzrət Fatimənin (salamullahi ələyha) əqdini oxuyandan sonra buyurdu:

“Ya Əli, toydan sonra ərus² evə daxil olub oturandan sonra onun ayaqqabılarını çıxart və ayaqlarını yu! Yığılan suyu evin qapısından həyətin axırına kimi səpə-səpə get! Əgər belə etsən, Allah-təala sənin evindən yetmiş növ kasıblığı uzaqlaşdırar, həmin evə yetmiş növ bərəkət daxil edər, sənə yetmiş növ rəhmət nazil edər və bu rəhmət, gəlinin başı üstündə qərar tapıb evin bütün küncünə yayılar. O xanım, bütün bu rəhmətlərin bərəkəti davam edənə qədər dəlilik, cüzam və bərəs³ xəstəliklərinə tutulmaz.”

Bəlkə də kişi, öz həyat yoldaşının ayaqlarını yumaqla sanki bunu demək istəyir: “Ey mənim ömür yoldaşım! Allah-təala məni səndən güclü yaratmasına baxmayaraq, bu gecə sənin qarşında əyilib ayaqlarını yudum və nəfsimə qələbə çalaraq təkəbbürü boğmaq istədim. Sənə olan məhəbbətimi öz əməlimlə bildirdim. Elə isə gəl, ömrümüzün axırına kimi bir-birimizə can deyib, can eşidək və İslamın qanunlarına riayət edib həyatımızı nurlandıraq.

Sonra yenə buyurdu: “Ya Əli, təzə gəlin bir həftə müddətində süd məmulatları, o cümlədən sirkə, yemiş, kişniş (geşniş) və turş alma yeməsin!”

İmam Əli (ələyhissalam) soruşdu: “Ey Allahın elçisi, bunun səbəbi nədir?”

Həzrət buyurdu: “Bu şeylər rəhimi⁴ soyudar və gəlin sonsuz olar. Əgər bu həftənin içində sirkə yesə və onun heyzi başlansa, bu qan heç vaxt kəsilməz. Kişniş, heyzi bədənə yayar və körpəni dünyaya gətirmək çətin olar. Turş alma isə bu qanın qarşısını alar və xəstəliyə səbəb olar.”

¹ “Nisa” surəsi, ayə 79.

² Təzə gəlin.

³ Bədəndə olan ağ ləkələr.

⁴ Uşaqlığı.

“Ya Əli, ayın¹ əvvəli (ramazan ayı istisna olmaqla) ortası və axırında cima² etmə! Əks halda dünyaya gələn uşaq və anası bu xəstəliklərdən birinə tutula bilər: cüzam, dəlilik, iflic və ağıldan yüngül.

“Ya Əli, zöhrdən sonra yaxınlıq etmə, əks halda körpə çəpgöz ola bilər. Belə oduqda şeytan sevinər və ondan xoşu gələr.”

“Ya Əli, yaxınlıq vaxtı çox danışma, əks halda körpənin lal-kar olması təhlükəsi var. Həmçinin yaxınlıq vaxtı həyat yoldaşının fərcinə³ baxma və gözlərini yum, əks halda uşaq kor dünyaya gələ bilər.”

“Ya Əli, yaxınlıq vaxtı başqa bir qadını düşünmə, əks halda uşaq muxənnəs,⁴ qız xasiyyət və paxıl olar.”

“Ya Əli, yaxınlıq vaxtı cunub⁵ olanda Quran oxuma, əks halda səmədan bir od nazil olub, hər ikinizi yandıra bilər.”

“Ya Əli, yaxınlıq vaxtı üstünüzü örtün və özünüzü eyni bir parça ilə təmizləməyin, əks halda aranızda kin-küdurət baş verər və sonda isə talağa⁶ səbəb olar.”

“Ya Əli, ayaq üstə yaxınlıq etməyin, çünki bu iş ulağa məxsusdur, əks halda dünyaya gələn uşaq öz yatağına bövl⁷ edər.”

“Ya Əli, Fitr gecəsi⁸ yaxınlıq etmə, əks halda dünyaya gələn uşaq həyat qurandan sonra qocalana kimi övadi olmaz.”

“Ya Əli, Qurban bayramı axşamı yaxınlıq etməyin, əks halda dünyaya gələn uşaq ya dörd, ya da altıbarmaqlı olar.”

“Ya Əli, meyvə ağacının altında yaxınlıq etməyin, əks halda dünyaya göz açan körpə cəllad, qatil və ya kahin olar.”

“Ya Əli, Günəş şüaları altında yaxınlıq etmə, əks halda dünyaya gələn övlad ömür boyu yoxsul olar.”

“Ya Əli, azan ilə iqamə arasında yaxınlıq etmə, əks halda dünyaya gələn uşaq qan tökməyə həris⁹ olar.”

¹ Hicri qəməri təqvimini ilə olan aylar nəzərdə tutulur.

² Cinsi yaxınlıq.

³ Tənasül üzvü.

⁴ El arasında “qız-oğlan” deyilir.

⁵ Boynuna cənabət qüslü gələndə.

⁶ Boşanma, ayrılıq.

⁷ Sidik.

⁸ Ramazan ayının son gecəsi.

⁹ Rəğbət.

“Ya Əli, əgər həyat yoldaşın hamilə olsa, dəstəməzsiz onunla yaxınlıq etmə, əks halda dünyaya gələn övlad qəlbi kor və paxıl olar.”

“Ya Əli, şəban ayının 15-i yaxınlıq etməyin, əks halda dünyaya gələn uşağın üzündə və ya başının tükündə pis bir nişanə olar.”

“Ya Əli, şəban ayının axırına iki gün qalmış yaxınlıq etmə, əks halda dünyaya gələn uşaq axmaq və ağılsız olar.”

“Ya Əli, yaxınlıq vaxtı həyat yoldaşının bacısını düşünmə, əks halda dünyaya gələn övlad zalıma kömək edənlərdən və əli qana bulaşanlardan olar.”

“Ya Əli, gecənin əvvəlində¹ yaxınlıq etmə, əks halda övladın sehrbaz olar və dünyanı axirətdən üstün tutar.”

“Ya Əli, mən bu tövsiyələri Cəbrayıldan (ələyhissalam) hiifz etdiyim kimi sən də bunları hiifz et!”²

“Ya Əli, evin damının üstündə yaxınlıq etməyin, əks halda dünyaya gələn uşaq münafiq,³ yaltaq və bidətkar⁴ olar.”

“Ya Əli, üç günlük səfərdə olduğun zaman yaxınlıq etmə, əks halda dünyaya gələn övladın sənə zülm edən zalımın köməkçisi olar.”

“Ya Əli, səfərə çıxan günün gecəsi yaxınlıq etmə, əks halda dünyaya gələn övlad mal-dövlətini batil və nahaq yollara xərcləyər.”
Sonra bu ayəni oxudu:

إِنَّ الْمُبَدِّرِينَ كَانُوا إِخْوَانَ الشَّيَاطِينِ

«Həqiqətən, mallarını (haram və batil yolda) dağıdanlar, şeytanların qardaşları (dostları və tərəfdaşları)dır.»⁵

“Ya Əli, əgər həftənin “bazar” günü gecəsi⁶ yaxınlıq etsən, dünyaya gələn övladın Quran hafizi və Allah-təalanın qismətinə razı qalan bir şəxs olar.”

“Ya Əli, əgər həftənin “bazar ertəsi” gecəsi¹ yaxınlıq etsən, dünyaya gələn övladın Allahın yeganəliyinə və Peyğəmbərin

¹ Günbatan vaxtı.

² “Mən la yəhzuruhul fəqih”, c.3, səh.358. “İləluş-şərayi”, bab 289, hədis 5.

³ İkiüzlü.

⁴ Dində olmayan bir şeyi dinə əlavə etmək.

⁵ “İsra” surəsi, ayə 27.

⁶ Birinci günə keçən gecə.

risalətinə iqrar edənlərdən, həmçinin şəhadət məqamına yetişənlərdən olar. Allah-təala ona axirət əzabı verməz. Ağzından xoş iy gələr, qəlbi mehriban, əli səxavətli, dili isə qeybətdən, yalandan və böhtandan pak olar.”

“Ya Əli, əgər “cümə axşamı” gecəsi² yaxınlıq etsən, dünyaya gələn övladın hakim və ya alim olar. Əgər “cümə axşamı” Günəş batan vaxtı yaxınlıq etsən, dünyaya gələn övladın qocalana kimi şeytan ona yaxınlaşa bilməz. Ağillı və düşüncəli olmaqla yanaşı Allah-təala onun din və dünyasına salamatlıq nəsb edər. Əgər “cümə” gecəsi³ yaxınlıq etsən, dünyaya gələn övladın xətiblərdən olar. Əgər “cümə” günü günortadan sonra yaxınlıq etsən, dünyaya gələn övladın məşhur və tanınmış bir şəxs olar. Əgər “cümə” gecəsi işə namazından sonra yaxınlıq etsən, dünyaya gələn övladın övliyələrdən olar.”

Göründüyü kimi bu tövsiyələr valideyn üçün çox dəyərli və zəruridir. Bu mövzuda olan başqa rəvayətlərə nəzər salaq:

Həzrət Muhəmməd (sallallahu əleyhi və alihi və səlləm):

–“Şeytan söz verib ki, insanın dünyaya gəlməsində şərik olsun,⁴ elə isə yaxınlıq zamanı – **Əuzu billəhi minəş-şeytanir-racim. Bismilləhir-Rahmənir-Rahim** – dey!”⁵

–“Muhtəlim⁶ qüsl etməmişdən qabaq həyat yoldaşı ilə yaxınlıq etməsi məkrühdür. Əgər, bu işi etsə və dünyaya gələn uşaq dəli olsa, özündən başqa heç kimi qınamasın!”⁷

–“Uşaq olan otaqda yaxınlıq etməyin! Allaha and olsun ki, əgər kişi öz həyat yoldaşı ilə yaxınlıq edərkən uşaq onlara baxsa və onların səsini eşitsə, həmin uşaq oğlan, yaxud qız olmasına baxmayaraq zinakar olacaq və heç vaxt nicat tapmayacaq.”⁸

–“Əgər kişi və qadın insanların gözü qarşısında yaxınlıq edərsə, Allahın, bütün mələklərin və insanların lənətinə düşər olar.”⁹

¹ İkinci günə keçən gecə.

² Dördüncü günə keçən gecə.

³ Beşinci günə keçən gecə

⁴ Yəni, şeytan uşağın formalaşmasında təsir qoya bilər.

⁵ “Vəsailuş-şiə”, c. 14, səh. 120.

⁶ Yuxuda cünub olan şəxs.

⁷ “Vəsailuş-şiə”, c. 20, səh. 139.

⁸ “Vəsailuş-şiə”, c. 20, səh. 133.

⁹ “Vəsailuş-şiə”, c. 20, səh. 137.

-“Qadın heyz və nifas halında olarkən onunla yaxınlıq etmək haramdır. Hər kəs buna riayət etməsə, dünyaya gələn uşaq cüzama tutular.”¹

İmam Əli (ələyhissalam):

-“Yaxınlıq zamanı bu duanı - **Bismilləhi və billəh. İlahi, bizi və bizə nəsib edəcəyiniz övladı şeytandan qoru!** - desəniz, şeytan heç vaxt övladlarınıza zərər vura bilməyəcək.”²

-“Ramazan ayının birinci gecəsi kişinin öz xanımı ilə yaxınlıq etməsi bəyənilir. Çünki Allah-təala buyurur:

أَجَلٌ لَّكُمْ لَيْلَةَ الصِّيَامِ الرَّفَثُ إِلَى نِسَائِكُمْ

«Oruc gecəsi qadınlarınızla yaxınlıq etmək sizə halal edildi.»³

İmam Baqir (ələyhissalam):

-“Yaxınlıqdan qabaq həyat yoldaşına dəstəmaz almağı tapşır və özün də dəstəmazı unutma!”⁴

İmam Sadiq (ələyhissalam):

-“Üç xasiyyəti qarğadan öyrənin: Gizlində yaxınlıq etməyi, sübh tezdən oyanmağı və ehtiyatlı olmağı.”⁵

-“Üzünüz və arxanız qıbləyə olduğu zaman yaxınlıq etməyin!”⁶

-“Üç şey bədən quruluşunu xarab edər, hətta ölümə belə səbəb olar: Tox halda çimmək, tox halda yaxınlıq etmək və qoca qarı ilə yaxınlıq etmək.”⁷

-“Ay, əqrəb⁸ bürcündə olan günlərdə evlənmək və yaxınlıq etmək məkrühdür. Hər kəs bu işi etsə, həyatında xeyir tapmaz.”⁹

-“Sübh azanından Günəşin çıxmasına qədər, Günəşin batmasından havanın qaralmasına qədər, Ayın və Günəşin tutulması zamanı və zəlzələ vaxtı yaxınlıq etməyin!”¹⁰

İmam Rza (ələyhissalam):

¹ “Hilyətul-muttəqin”, səh. 57.

² “Vəsailuş-şiə”, c. 20, səh. 136.

³ “Bəqərə surəsi, ayə 187, hədisin mənbəsi: “Vəsailuş-şiə”, c. 2, səh. 129.

⁴ “Vəsailuş-şiə”, c. 20, səh. 115.

⁵ “Vəsailuş-şiə”, c. 20, səh. 133.

⁶ Məkarimul-əxlaq”, səh. 212, Əllamə Təbəri, yaxud Təbrisi.

⁷ “Vəsailuş-şiə”, c. 20, səh. 255.

⁸ Həmin günləri bilmək üçün bəzi müsəlman ölkələrində çap olunan təqvimlərdən və ya internetdən tapıb istifadə etmək olar.

⁹ “Mustədrəkul-vəsail”, c. 14, səh. 218.

¹⁰ “Vəsailuş-şiə”, c. 14, səh. 96.

-“Hər kəs sidik kisəsində daşların əmələ gəlməsinə və sidik kanalının tutlmasına düçar olmaq istəmirsə, yaxınlıq zamanı məninin¹ xaric olmasının qarşısını almamalıdır.”²

-“Sperma xaric olandan sonra ayaq üstə durma və oturma! Əksinə az da olsa, sağ tərəf üstə uzan! Əgər belə etsən, sidik kisəsinə daş yığılmaz. Cənabət qüslü alandan sonra isə yenidən məni əmələ gəlsin deyə, bir miqdar baldan düzəldilmiş şərbət iç!”³

SƏADƏT VƏ BƏDBƏXTLİK ANA BƏTNİNDƏ

Valideynin övlad tərbiyəsində, inkişafında və istedadının çiçəklənməsindəki rolu inkar olunmazdır. Onun zahiri görünüşü övlada keçdiyi kimi ruhiyyəsi, batini, əxlaqı da keçir. Mömin və yaxşı valideyn, şəriətə riayət etməklə mömin və yaxşı övlad sahibi olar. İmansız valideyn də çox vaxt özü kimi övlad sahibi olur. Bu mətləbi Quran ayələrində müşahidə edirik. Həzrət Nuh (ələyhissalam) öz qövmünü küfr və inada görə nifrin etdiyi zaman Allahı ilə belə münacat etdi:

وَقَالَ نُوحٌ رَبِّ لَا تَذَرْنِي عَلَى الْأَرْضِ مِنَ الْكَافِرِينَ دَيَّارًا إِنَّكَ إِن تَذَرْنَهُمْ يُضِلُّوا عِبَادَكَ وَلَا يَلِدُوا إِلَّا فَاجِرًا كَفَّارًا

«Və Nuh dedi: İlahi! Yer üzündə bu kafirlərdən heç birini saxlama! Əgər onlar Yer üzündə qalsalar, Sənin pak bəndələrinə azdırar və onlardan pis və kafir övladlar əmələ gələr!»

Əgər ata-ananın dərisinin rəngi qara olsa, istər-istəməz övladın rəngi də qara olar.⁴ Batini sifət də belədir. Əgər valideynin qaranlıq ruhu varsa, övlad da elə olar. Çünki bir tərəfdən irsi keçmə, bir tərəfdən də övladın valideyndən ülgü götürmə amili buna səbəb olur.

هُوَ الَّذِي يُصَوِّرُكُمْ فِي الْأَرْحَامِ كَيْفَ يَشَاءُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ

«Sizi (anaların) bətnlər(in)də istədiyi şəkildə salan Odur. Ondan başqa bir Tanrı yoxdur, Qüdrətli və Hikmətlidir.»⁵

¹ Sperma.

² “Mustədrəkul-vəsail”, c. 14, səh. 308.

³ Həmin mənbə.

⁴ Əlbəttə ki, bizim bilmədiyimiz istisna hallar da mövcuddur.

⁵ “Ali-İmran” surəsi, ayə 6.

Məsum İmam (ələyhissalam) bu ayəni belə təfsir edir: “İki mələk uşağın formalaşması üçün Yerə endiyi zaman Allah-təala uşağın həyatı və formalaşma keyfiyyətini onlara belə izah edər: Ananın alınına baxıb uşağın taleyini anasının ruhiyyəsinə uyğun (xoşbəxt və ya bədbəxt olmasını) yazın, amma uşağın taleyində dəyişmək yerini qoyun! Əgər sonralar özü (yaxşı və ya pis olmasını) istəsə, həyatını dəyişmək mümkün olsun.”¹

Həzrət Muhəmməd (salləllahu ələyhi və alihi və səlləm): “Xoşbəxt, ana bətnində xoşbəxt, bədbəxt də ana bətnində bədbəxtkdir.”²

Buna görə də müqəddəs şəriət şəxslərə evlənməkdə ayıq olmağı tövsiyə edir. Çünki valideynin xasiyyətlərinin övlada keçmə ehtimalı çoxdur. Həmçinin uşağın xoşbəxt və ya bədbəxt olmasında digər amillər də mövcuddur. O cümlədən, yeyilən tikənin, seçilən dostun və yaşadığı mühitin təsirləri danılmazdır.

Diqqət etmək lazımdır ki, belə hədislər cəbr və ixtiyarı insandan götürmək deyil. Valideynin rəftarı yalnız övladın səadət və ya bədbəxtliyinə yol göstərən amildir. Əslində insan özüdür ki, səadət və ya bədbəxtliyini öz ixtiyarı ilə təyin edir, başqaları da onlara seçdikləri yolda düzgün, yaxud səhvə doğru kömək edirlər.

Həzrət yenə buyurur: “Hər bir körpə İlahi fitrətlə anadan olur, sonradan valideynlər onu ya məsihi, ya yəhudi, ya da məcusi edirlər.”³ Ona görə də hər bir uşaq İlahi pak fitrətlə inkişaf etsə və heç bir xarici amil onun fitrətinə təsir qoymasa, mömin və Allaha pərəstiş edən insan olar. Lakin bu imansız valideyndir ki, onun pak fitrətini bulaşdırır, onu əyri yola çəkir. Əgər o uşaq ailə mühitindən inad və təkəbbürdən uzaqda inkişaf etsə idi, onda o, öz fitrətinə əsasən paklığı, yaxşılığı, ədaləti seçərdi.

Həzrət İbrahim (ələyhissalam) İlahi pak fitrət əsasında heç bir xarici amilin, qələt cəmiyyətin, dostun və tanışın onun tərbiyəsində təsiri olmayan bir insan kimi inkişaf etmişdir. Babilin zalım padşahı Nəmrud, onun hakimiyyətini dağıdacaq körpənin anadan olma qorxusundan bütün oğlan uşaqlarını öldürmək fərmanını verdiyi zaman İbrahim (ələyhissalam) dünyaya gəldi. Anası məmurların

¹ “Təfsirul-Təbəri”, həmin ayənin təfsirində.

² “Nəhcül-fəsahe”, səh. 530.

³ “Biharul-ənvar”, c. 61, səh. 186.

qorxusundan onu dağın mağarasına apardı, özü isə şəhərə qayıtdı. Yalnız hər gün neçə dəfə ona süd vermək üçün dağa çıxardı. Beləliklə, Həzrət on üç il dağda anasından başqa heç kimi görmədən və ictimainın onun ruhuna təsir qoymadan yaşadı, sonda isə tovhid qəhrəmanına çevrildi. Dağdan enib cəmiyyət arasına gələndə isə camaatı günah və azgınlıqda gördü.

Uşaq, ana bətnində anlayır. Alimlər hamiləliyin üçüncü ayında uşağın hafizə və eşitmə qabiliyyətinin inkişafını təsdiq edirlər. Təsəvvür edin! Ana, hamiləlik paltarı geyinməmişdən qabaq bətnindəki körpəsi onun səsinə eşidir və hafizəsi ilə eşitdiyi səsi xatırladır. Əgər ata və ana uşaq anadan olandan sonra onların səsinin tanınmasını istəyirsə, gərək hər ikisi uşaqla söhbət etsinlər. İki həftəlik bir uşaq, ona göstərilən müxtəlif əşyalardan öncə insanın sifətinə diqqət edir. O, iki ayına çatmamış hansı səsin, hansı sifətə aid olduğunu seçə bilir.

HAMILƏLİK DÖVRÜNƏ AİD TÖVSIYƏLƏR

Hamiləlik dövrü uşağın həyatında qurucu rol oynayır. Çünki xatırladığımız kimi ananın bütün xüsusiyyəti körpəyə təsir qoyur.

Muhəmməd Peyğəmbər (salləllahu ələyhi və alihi və səlləm) buyurur: “Qadın hamilə olan zaman gündüzlər oruc tutan, gecələr oyaq qalıb ibadət edən, canı və malı ilə Allah yolunda cihad edən şəxs kimidir. Körpəni dünyaya gətirən zaman ona böyük bir mükafat verilir. Uşağa süd verən zaman körpənin hər dəfə süd əmməsinə görə anasına İsmayıl övladlarından bir qul azad edənin savabı verilir. Uşaq süddən kəsildəndən sonra bir mələk gəlib deyər ki, bütün keçmiş günahların bağışlandı və bu gündən yeni əməllərə başla!”¹

Körpənin cisminə ana südünün və müxtəlif qidaların təsiri olduğu kimi, Qurani-Kərimin və duaların da onun ruhuna bilavasitə müsbət təsirləri vardır. Xatırladığımız kimi körpənin tərbiyəsi ilə hələ o, anadan olmamışdan qabaq başlaması məsləhətdir. Bu vəzifə isə ən çox anaların öhdəsinə düşür. Belə ki, ana doqquz ay ərzində bir sıra proqramları yerinə yetirməklə körpənin gələcəkdə sağlam və mömin olmasını təmin edir.

¹ “Biharul-ənvar”, c. 101, səh. 107.

Məsumların (ələyhimussalam) hədis və rəvayətlərindən seçilmiş tövsiyələri diqqətinizə çatdırırıq:

Birinci ay

1-Həftənin cümə axşamı və cümə günləri “Yasin” və “Saffat” surələrini oxuyub ananın qarın nahiyəsinə üfürmək.¹

2-Hər səhər bir az şirin alma yemək.

3-Həftənin cümə günləri sübh yeməyindən qabaq bir ədəd nar və Günəş çıxmamışdan qabaq isə cüzi miqdar müqəddəs “Kərbəla türbəti” (torpaq və ya möhür) meyl etmək.

4-Gündəlik vacib namazları vaxtında qılmaqla yanaşı, əli qarın nahiyəsinə qoyub azan və iqamə oxumaq.

5-Hər gün sübh acqarına iki ədəd xurmaya “Qədr” surəsini oxuyub yemək.

İkinci ay

1-Həftənin cümə axşamı və cümə günləri “Mulk” surəsini oxumaq.

2-Həftənin cümə axşamı 140, cümə günləri isə 100 dəfə salavat² demək:

اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ وَعَجِّلْ فَرَجَهُمْ

3-Əli qarın nahiyəsinə qoyub uzun salavatı³ oxumaq:

اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ وَعَجِّلْ فَرَجَهُمْ وَأَهْلِكَ غَدُوَّهُمْ وَالْعَنِ أَعْدَائِهِمْ مِنَ الْجِنَّ وَالْإِنْسِ مِنَ الْأَوَّلِينَ وَالْآخِرِينَ

4-Hər həftə süd və şirin almanı bir miqdar ət ilə birlikdə yemək.

5-Hər gün iki ədəd ənnaba⁴ “İxlas” surəsini oxuyub acqarına⁵ yemək.

Üçüncü ay

1-Həftənin cümə axşamı və cümə günləri “Ali İmran” surəsini oxumaq.

2-Hər gün hər namazdan sonra 140 salavat demək.

¹ Əgər ana oxuya bilmirsə, həyat yoldaşı da bunu edə bilər.

² “Əllaahummə salli ələə Muhəmməd və əəli Muhəmməd və əccil fəracəhum.”

³ “Əllaahummə salli ələə Muhəmməd və əəli Muhəmməd və əccil fəracəhum və əhlik əduvvəhum, vəl`ən ə`dəə`əhum minəl cinni vəl insi minəl əvvəliinə vəl əəxiriin.

⁴ El arasında “innab” deyilir və iydəyə oxşayır.

⁵ Nahar, yaxud şam yeməyindən qabaq.

3-Hər namazdan qabaq əli qarın nahiyəsinə qoyub uzun salavatı oxumaq.

4-Həftədə bir dəfə buğda, ət və yağsız süd meyl etmək.¹

5-Sübhələr bir az bal yemək.

6-Hər səhər acqarnına mərcimək ölçüsündə kündür meyl etdikdən sonra bir ədəd almaya “Ayətul-kursini”² oxuyub yemək.

Dördüncü ay

1-Həftənin cümə axşamı və cümə günləri “İnsan” surəsini oxumaq.

2-Namazlarda bir dəfə də olsa, “Qədr” surəsini oxumaq.

3-Namazdan sonra əli qarın nahiyəsinə qoyub “Qədr və Kövsər” surələrini oxuduqdan sonra uzun salavatı zikr edib “Furqan” surəsinin 74-cü ayəsini oxumaq. Sonra yeddi dəfə istiğfar etmək: “**Əstəğfirullahə rabbii və ətuubu iləyh.**”

4- Hər gün hər namazdan sonra 140 salavat demək.

5-İmkan daxilində gecə namazı qılmaq.

6- Şirin alma, bal və nar yemək.

7-Körpə üçün gözəl ad seçmək valideynin vəzifələrindəndir. Bir ömür uşaqla seçilmiş olan ad, şübhəsiz ki, gələcəkdə onun şəxsiyyət və rəftarına təsir qoyur. Fatimə qızların, Muhəmməd və Əli isə oğlanların tərbiyəsində ən gözəl təsir qoyan üstün adlardır. Uşağın adını ruh bədənə daxil olmamışdan qabaq seçmək məsləhətdir. Hədislərdə on dörd Məsumların (ələyhimussalam) adını qoymaq tövsiyə edilmişdir. Bu isə körpənin salamat dünyaya gəlməsini təmin edir.

İmam Sadiq (ələyhissalam) buyurur: “Peyğəmbər Öz nəvəsinin adını Möhsün qoyduğu kimi siz də anadan olmamış övladınıza ad qoyun!”³

Beşinci ay

1-Həftənin cümə axşamı və cümə günlərində “Fəth” surəsini tilavət etmək.

2-Namazlarda bir dəfə də olsa, “Nəsr” surəsini oxumaq. Namazdan sonra əli, müqəddəs türbətə (möhürə) sürtüb qarın nahiyəsinə çəkmək.

¹ Əti süddə bişirmək qanın artmasına səbəb olur.

² “Bəqərə” surəsi, ayə 255.

³ “Usulu-kafi”, c. 4, səh. 48.

3-Hər gün namazdan qabaq əli, qarın nahiyəsinə qoyub azan və iqamə oxumaq.

4-Sübhlər bir az xurma yemək.

5-Hər gün acqarnına bir ədəd yumurtaya “Fatihə” surəsini oxuyub meyl etmək.

Altıncı ay

1-Cümə axşamı və cümə günləri “Vaqiə” surəsini tilavət etmək.

2-Hər gün axşam namazlarının birində bir dəfə “Tin” surəsini oxumaq.

3-Hər namazdan sonra əli, müqəddəs türbətə sürtüb qarın nahiyəsinə çəkmək.

4-Hər gün sübh yeməyindən sonra bir miqdar əncir və zeytun yemək.

5-Hər gün az da olsa sümüyün iliyi yeyilsin və qoyunun quyruğundan pəhriz¹ edilsin.

Yeddinci ay

1-Həftənin bazar ertəsi günləri “Nəhl”, cümə axşamı və cümə günləri isə “Yasin” və “Furqan” surələrini tilavət etmək.

2-Hər vacib namazlarda “Qədr” və “İxlas” surələrini oxumaq.

3-Hər gün 140 salavat demək.

4-Hər yeməkdən sonra az da olsa, yemiş meyl etmək, lakin sudan qabaq və sonra yemiş yeyilməməlidir.

Səkkizinci ay

1-Həftənin şənbə günləri sübh namazından sonra 10 dəfə “Qədr”, bazar günləri sübh namazından sonra 2 dəfə “Tin”, bazar ertəsi “Yasin”, çərşənbə axşamı “Furqan”, çərşənbə “İnsan”, cümə axşamı “Muhəmməd” (salləllahu ələyhi və alihi və səlləm), cümə günləri isə “Saffat” surələrini tilavət etmək.

2-Hər gün az da olsa, şirin qatıq və bal yemək.

3-Hər həftənin cümə günləri sübh yeməyindən qabaq acqarnına şirin nar yemək.

Doqquzuncu ay

1-Zöhr və əsr namazlarında “Əsr” və “Zariyat” surələrini, cümə axşamı “Həcc”, cümə günləri isə “Fatir” surələrini tilavət etmək.

2-İmkan daxilində kabab yemək.

3-İmam Zaman (ələyhissalam) ağanın salamatlığı üçün bir qoyun qurban kəsib ətindən yemək.

¹ El arasında pəhriz deyilir.

- 4-Hər gün piyada gəzmək.
- 5-Güzgüyə və şəkillərə az baxmaq.
- 6-Hər səhər acqarnına xurma və südə “İnsan” surəsini oxuduqdan sonra meyl etmək.
- 7-Ədviyyələrdən çəkinmək.

ÜMUMİ TÖVSIYƏLƏR

- Bütün günahlardan çəkinmək.¹
- Həmişə dəstəmazlı olmaq.
- Quran oxumaq və qulaq asmaq.
- Uşağın səbrli olması üçün əli qarın nahiyəsinə qoyub “Əsr” surəsini oxumaq.
- Hər namazdan sonra və yatmamışdan qabaq Həzrət Fatimənin (ələyhəssalam) zikrini demək.²
- 40 dəfə cümə³ qüslü almaq.
- 40 gün “Aşura” ziyarətini oxumaq.
- 40 gün “Təvəssül” duasını oxumaq.
- Ən azı 40 gün gecə namazı qılmaq.
- Körpənin adının dörd aylığından⁴ qabaq qoyulması məsləhətdir.
- Hamiləlik dövründə Allah fikrində olmaq, camaatın müşküllərini yada salıb onlara dua etmək, gözəl simalı insanların⁵ çöhrəsinə baxmaq faydalıdır.
- Əxlaqsız və İslamdan uzaq olan insanlarla get-gəl etməmək.
- Bətndəki körpəni niyyət edilən adla çağırmaq və onunla Allahdan, Qurandan, Peyğəmbərdən, İmamlardan, bir sözlə dindən söhbət etmək.
- Uşağın səbrli olması üçün əli, qarın nahiyəsinə qoyub “Əsr” surəsini oxumaq.
- Körpənin ana bətnində qalması və siqt olmaması⁶ üçün “Hucurat” surəsini oxumaq.

¹ Ümumiyyətlə, insan hər bir halda bütün günahlardan çəkinməlidir. Bu xatırlatma onun üçündür ki, əgər ana günaha mürtəkib olarsa, özündən əlavə körpənin də ruhunda mənfi iz buraxacaq. Bu da uşağın gələcəkdə günahkar olması ehtimalını çoxaldacaqdır.

² 34 dəfə Allahu Əkbər, 33 Əlhəmdulillah və 33 Subhənəllah.

³ Hər həftənin cümə günü cümə qüslü almaq. Yəni 40 həftə dalbadal.

⁴ Hamiləliyin dördüncü ayı nəzərdə tutulur.

⁵ Məqsəd hicablı xanımlardır.

⁶ Sürüşüb düşməməsi.

-İmkan daxilində Əhli-beyt (ələyhimussalam) məclislərində iştirak etmək.

-Həmişə aram olmaq və əsəbləşməmək.

-Sədəqə vermək.

Bu proqramlar analara çətin görünsə də bacardıqları qədər əməl etmələri xeyirlidir.

لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا لَهَا مَا كَسَبَتْ وَعَلَيْهَا مَا اكْتَسَبَتْ

«Allah heç bir kəsin boynuna güc və qüvvəsindən artıq vəzifə qoymur. Kim nə xeyir iş görübsə öz xeyrinə, nə pis iş görübsə öz ziyanınadır.»

Aparılan təhqiqatlara əsasən bətdəki körpə, dördüncü aydan sonra müəyyən şeyləri eşidib onu zehmində saxlamağa qadirdir. Bu qaydalara əməl olunması, habelə ananın öz dili ilə bətdəki övladına Quran oxuması və ya oxuya bilmirsə, heç olmasa, gündə bir saat Qurana qulaq asması, dünyaya gələcək uşağın “Quran hafizi”¹ olmasına güclü təsirlər göstərir. Yaxşı olar ki, Quranın oxunuşu iki yaşına kimi davam etdirilsin. Əgər belə olarsa, hər gün təkrar olunan ayələr, körpənin zehninə həkk edilər, zaman ötdükcə Quranı əzbərləmək uşaq üçün vərdiş halını alar. Hətta ananın və körpənin bəsirətinin açılmasına səbəb ola bilər. Bu mövzuya aid ustadlarımızdan birinin söylədiyi maraqlı hadisəni sizinlə bölüşmək istərdik:

Quran ustadımız belə deyirdi: “Möminə olan bir ana haramdan uzaq olmaqla bərabər doqquz ay içərisində olan proqramlara ciddi yanaşır və bacardığı qədər onlara riayət edir. Körpə dünyaya gələndən bir neçə gün sonra qohum-əqraba onu görməyə gəlir. Körpəni ziyarət edənlər bir-bir ona yaxınlaşdıqda, uşaq ya bərkdən ağlayır, ya da mehribancasına gülümsəyirdi. Bu hal getdikcə davam edirdi. Hamını təəccüb bürümüşdü. Səbəbini isə heç kim bilmirdi.

Nəhayət belə qərara gəlirlər ki, körpəni tanınmış bir alimin yanına aparsınlar. Alim, uşağa baxandan sonra deyir ki, bu uşağın və anasının bəsirəti açıqdır. Körpənin yanına gələn günahkar şəxsi heyvan sifətində, mömini isə xoş bir simada görür. Belə getsə, uşağın həyatı çətinliyə düşəcək və dünya onu sıxacaq. Buna görə də

¹ Müasir dövrümüzün iranlı vətəndaşı, hələ beş yaşında ikən Quran hafizi və Quran elmləri üzrə doktorluq məqamına nail olan Muhəmməd Hüseyn Təbatəbaini misal çəkmək olar. Hal-hazırda o, 26-27 yaş arasındadır.

bəsirətin bağlanması üçün ona xümsü verilməmiş maldan yedizdirin!” Alimin tövsiyəsindən sonra körpə adi halına qayıtdı.

TƏVƏLLÜDDƏN SONRAKI TÖVSIYƏLƏR

وَاللَّهُ أَخْرَجَكُمْ مِنْ بُطُونِ أُمَّهَاتِكُمْ لَا تَعْلَمُونَ شَيْئًا وَجَعَلَ لَكُمُ الْأَبْصَارَ وَالْأَفْئِدَةَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ

«Allah sizi analarımızın bətnlərindən heç bir şey bilmədiyiniz halda çıxartdı və sizə qulaq və eşitmə qüdrəti, gözlər və görmə qabiliyyəti və (bədənin hissiyyatını idarə etmək üçün) ürəklər verdi ki, bəlkə şükr edəsiniz.»¹

Körpə anadan olandan sonra mühüm olan bəzi tövsiyələri yada salırıq:

1-Ana doqquz ədəd xurma yesin.²

2-Körpəyə verilən ilk qida müqəddəs Kərbəla türbəti olsun. Belə ki, əgər Zəməm suyu varsa, həmin suya çox az miqdarda türbət əlavə edilsin, əgər yoxsa, Furat çayının suyu, o da olmasa, yağış suyu, o da olmasa, adi su ilə qarışdırılıb körpəyə verilsin.³

3-Körpənin sağ qulağına azan, sol qulağına isə iqamə oxunsun. Bu əməl, şeytanı uşaqdan uzaqlaşdırır.⁴

4-Körpəyə viladət qüslü verilsin.⁵

5-Dünyaya gələn uşağın yeddinci günündə bir neçə əmələ riayət etmək təkid olunmuşdur:

-Xətnə⁶ və ya xətnə: İmam Əli (ələyhissalam) buyurur: “Övladınızı təvəllüdün yeddinci günündə sünnət edin! Soyuqdan və istidən qorxmayın, çünki bu iş, bədənin paklığına və inkişaf etməsinə səbəb olur.”⁷ “Əgər uşaq yeddi günlüyündə və buluğ həddinə çatana kimi sünnət olunmasa, yetmiş yaşı olsa belə özünü sünnət etsin.”⁸

-Saçını qırmaq: İmam Sadiq (ələyhissalam) buyurur: “Valideyn övladının təvəllüdünün yeddinci günü münasibəti ilə onun başının

¹ “Nəhl” surəsi, ayə 78.

² Müraciət üçün: “Məryəm” surəsi, ayə 25.

³ “Furuu-kafi, c. 6, səh. 24.

⁴ “Vəsailuş-şiə”, c. 15, səh. 136.

⁵ “Vəsailuş-şiə”, c. 2, səh. 37.

⁶ El arasında “sünnət etmək” deyilir.

⁷ “Tuhəful-uqul”, səh. 82.

⁸ “Furuu-kafi, c. 6, səh. 37.

tüklərini qırxıb saçının ağırlığı qədərində qızıl və ya gümüş fəqirlərə sədəqə versin! Əgər buna gücü çatmasa, gücü çatan sədəqəni ödəsin!”

-**Əqiqə**: Bu dini tövsiyə, övladın bəndəlik ruhiyyəsində və imanında ən üstün təsir qoyan adətlərdəndir. Körpə oğlandırsa, erkək qoyunun, qızdırsa, dişi qoyunun kəsilməsi müstəhəbdir. Rəvayətdə deyilir: “Bir nəfər İmam Sadiqdən (ələyhissalam) soruşdu: Ey Peyğəmbər balası, ata-anamın mənim üçün əqiqə qurbanı kəsdiklərindən xəbərim yoxdur. Vəzifəm nədir? Buyurdu: Get, özünə qurbanlıq kəs!”¹

Heyvanın sümüklərini sındırmaq məkruhdur. Onu bəndlərdən ayırmaq və möminlərdən on nəfər evinizə dəvət edib qurbanlıq ətini bişirib ehsan süfrəsi açmaq müstəhəb, körpənin ailə üzvlərinin, xüsusilə anasının həmin ətdən yeməsi isə məkruhdur. Əqiqədə qoyunu kəsən zaman belə bir məzmununda dua oxunur: “Allahın adı və köməyi ilə! İlahi, bu əqiqə filankəs (övladın adı deyilir) tərəfindəndir. Əqiqənin ətini onun əti əvəzinə, qanını onun qanı əvəzinə, sümüyünü isə onun sümüyünün əvəzinə qərar ver! Pərvərdigara! Əqiqənin ətini Muhəmməd ailəsini qoruyan qərar ver! Ona və ailəsinə salam olsun!”²

6-Ana körpəyə süd verərkən həmişə dəstəməzli olsun, həmçinin üzü qibləyə dursun və bu müqəddəs əməli ibadət olaraq gözü önündə canlandırmaqla Allahı zikir³ etsin!

7-Süd verərkən naməhrəmə və ya lazımsız şeylərə baxmasın!

QIZ, YOXS A OĞLAN?

Allah-təalaya iman gətirən şəxs bu dünyada ona əta olunan nemətlərdən həm düzgün istifadə etməli, həm də bunların şükrünü dil və əməli ilə yerinə yetirməlidir. Bu nemətlərdən biri də övladdır. Bəzi ailələr övlad həsrəti ilə illər boyu müalicə olunur, dua edir, bir sözlə müxtəlif əzab-əziyyətlərə qatlaşır, sonu nəticəsiz qalır. Bəziləri isə bir neçə övlad sahibi olur. Qurani-Kərim buyurur:

لِلّٰهِ مُلْكُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ يَهَبُ لِمَنْ يَشَاءُ اِنَاثًا وَيَهَبُ لِمَنْ يَشَاءُ الذَّكَوْرَ
اَوْ يَزُوْجُهُمْ ذُكْرًا اِنَاثًا وَيَجْعَلُ مَنْ يَشَاءُ عَقِيْمًا اِنَّهٗ عَلِيْمٌ قَدِيْرٌ

¹ “Şərhu lumə”, c. 2, səh. 18.

² “Hilyətul-muttəqin”, səh. 150, Əllamə Məclisi.

³ Quran oxusun və ya müxtəlif zikrləri etsin.

«Göylərin və Yerlərin hökmranlığı yalnız Allahındır. İstədiyini yaradar və kimə istəsə, qız ya oğlan hədiyyə edər. Həmçinin istədiyi şəxsə həm qız, həm oğlan bağışlayar. Yaxud kimi istərsə, sonsuz edər. Həqiqətən O, (hər şeyi) Bilən və Qüdrət Sahibidir.¹»

Ətrafımızda xurafata yer verənlər heç də az deyil. Xüsusilə, ataya qızının dünyaya göz açdığını xəbər verərkən əsəbləşər, bunun səbəbini həyat yoldaşında görər və üzünü turşudub nalayiq sözlərlə özünün **“vəhşi mədəniyyət”**ini biruzə verər. Boynu bükülmüş **“məzlum”** ana isə ərinin, qayınanasının, həmçinin qohumlarının tənələrinə dözüb övladına xətir susar və boynunu büküb səbr edər. Halbuki, alimlər isbat etmişlər ki, uşağın cinsiyyətini təyin edən ananın toxumluğu yox, məhz nütfədir.² Deməli, ata, həyat yoldaşını deyil, özünü qınamalıdır.

Rəvayətdə deyilir: **“Qızı dünyaya gələn biri səbəbi halda İmam Sadiqin (ələyhissalam) yanına gəldi. Həzrət buyurdu: De görüm, əgər Allah sənə vəhy etsə idi ki, Mən sənə üçün övlad seçim, yoxsa özün seçirsən? Nə cavab verərdin? O: Deyərdim ki, İlahi, Sən Özün seç! Həzrət: İndi də Allah sənə üçün seçib. Nə üçün əsəbləşirsən? Sonra buyurdu: Həzrət Xızrın öldürdüyü naxələf oğlanın əvəzinə həmin ailəyə Allah-təala pak bir qız övladı nəsib etdi və həmin qızın nəslindən yetmiş Peyğəmbər dünyaya gəldi.”³**

Ata öz övladını dörd cür öpməlidir və hər bir öpüşün də xüsusi mənası vardır:

- 1) **“İftixar öpüşü”** - başın üstündən; yəni mən sənənlə fəxr edirəm.
- 2) **“Razılıq öpüşü”** - alından; yəni mən sənədən razıyam.
- 3) **“Şövq öpüşü”** - yanaqlardan; yəni mənim sənə şövq və meyylim vardır.
- 4) **“Məhəbbət öpüşü”** - əllərdən; yəni mən sənəni çox sevirəm.

Maraqlısı da budur ki, Həzrət Muhəmməd Peyğəmbər (salləllahu ələyhi və alihi və səlləm) gözlərinin nuru və canının parçası olan Həzrət Fatiməyi-Zəhranın (ələyhəssalam) ayağına durar, onun alın və əllərini öpər və O səmavi şəxsiyyəti qoxulayardı.

Yəni Peyğəmbər (salləllahu ələyhi və alihi və səlləm) demək istəyirdi ki, mən Fatimədən razıyam, siz də ondan razı olun, mən

¹ “Şura” surəsi, ayə 49-50.

² Sperma.

³ “Usulu-kafi”, c. 6, səh. 7.

Fatiməni sevirəm, siz də onu sevin! Fatiməni qoxulayarkən peyğəmbərlik və imamət qoxusunu duyuram, qızım Fatiməni razı salmağa çalışın ki, Peyğəmbər və İmamları razı salmış olasınız! Fatiməni sevin ki, Allah da sizi sevsin!

Əziz Peyğəmbərimiz (salləllahu ələyhi və alihi və səlləm) buyurur: “Qızları olan evə hər gün səmadən on iki bərəkət nazil olar və o evdən mələklərin gediş-gəlişi kəsilməz. Onların atası üçün hər gün bir ilin ibadəti yazılır”.¹

Təəssüflər olsun, elə valideynlər tapılır ki, zahirdə müsəlman olmasına baxmayaraq ona əta olunmuş hədiyyəyə xəyanət edir. Belə ki, o, özündən vücuda gəlmiş məsum körpəsini elə bətnində ikən öldürür² və törətdiyi bu mənfur cinayət, onun ruhunu belə incitmir. Etdiyi bu iyrənc əməl, onun qəlbini günü-gündən qaraldır.

İnsanı təəccübləndirən budur ki, heyvanlara, hətta kiçik həşəratlara belə ürəyi yanan bu “məxluq”, gözünün işığı və canının parçası olan körpəsinə rəhm etmir və onu öldürdüyünə görə “uf” belə demir. Hətta bu əməlini dəfələrlə təkrar etməyə başlayır. Bu daşürəkli “məxluqlar”, bətndəki körpəni insan hesab etmir və sanki heç bir günaha bulaşmamış kimi rahat və asudə halda heyvandan da aşağı səviyyədə olan yaşayışlarını davam etdirirlər. Qurani-Kərim buyurur:

وَلَقَدْ ذَرَأْنَا لِجَهَنَّمَ كَثِيرًا مِّنَ الْجِنِّ وَالإِنسِ لَهُمْ قُلُوبٌ لَّا يَفْقَهُونَ بِهَا وَلَهُمْ أَعْيُنٌ لَّا يُبْصِرُونَ
بِهَا وَلَهُمْ آذَانٌ لَّا يَسْمَعُونَ بِهَا أُولَئِكَ كَالْأَنْعَامِ بَلْ هُمْ أَضَلُّ أُولَئِكَ هُمُ الْغَافِلُونَ

«Doğrudan da Biz cin və insanların çoxunu (sanki) Cəhənnəm üçün yaratmışıq. Çünki onların qəlbləri var, amma onunla (həqiqətləri) dərk etmirlər, onların gözləri var, lakin onunla (ibrət üçün) baxmırlar və onların qulaqları var, amma onunla (haqq maarifi) eşitmirlər. Onlar heyvanlar kimi, hətta (onlardan) daha azğındırlar və qəflətdə olanlar məhz onlardır.»³

İslamın nəzərində körpənin bir günlük, yaxud doqquz aylıq olması heç də fərq etmir. Sadəcə, “diyə”nin⁴ məbləğində fərq

¹ “Camiul-əxlaq”, səh. 285.

² Abort etdirir.

³ “Əraf” surəsi, ayə 179.

⁴ Qətlə yetirilən uşağa görə ödənilən məbləğ.

vardır. Bu qətli törədənlər¹ diyəni ödəsələr, lakin bu böyük günahdan tövbə etməsələr, axirətdə əzab içində olacaqlar.²

Bu qatillər eyni ilə cahiliyyətdəki³ ərəblərə bənzəyir. Belə ki, onlar dünyaya yenidən göz açmış qız uşaqlarını diri-diri torpağa basdırır və övladlarının qız olduğuna görə özlərinə ar bilirdilər:

وَإِذَا بُشِّرَ أَحَدُهُم بِالْأُنثَىٰ ظَلَّ وَجْهَهُ مُسْوَدًّا وَهُوَ كَظِيمٌ يَتَوَارَىٰ مِنَ الْقَوْمِ مِنْ سُوءِ مَا بُشِّرَ بِهِ
أُيْمَسِكُهُ عَلَىٰ هُونٍ أَمْ يَدُسُّهُ فِي التُّرَابِ أَلَا سَاءَ مَا يَحْكُمُونَ

«Onlardan birinə qızı olduğunu mustuluq verərkən sifəti qaralar və qəzəblənərdi. Buna görə də o, utanar və öz qəbiləsindən uzaqlaşmış körpənin alçaqlıq hissi ilə saxlayacağını və ya onu torpağa basdıracağını düşünərdi. Ağah olun, onlar çox pis hökm yürüdükdülər.»⁴

Tarixi araşdırdıqda bu əməlin köklərinə rast gəlirik. Tarixçilər belə deyir: “Cahiliyyətdəki qəbilələr müharibə və münafiqlik dolu həyat sürürdü. Bu müharibədə qalib olan dəstə, qadınları və qızları əsir tutub aparır, onlarla evləndirilirdi. Sülh bərqərar olduqdan sonra ərə getmiş qızlar əvvəlki qəbiləsinə qayıtmaq istəmirdi. Bu səbəbdən də onların ataları bunu özlərinə ar bilir və əgər qızı olarsa, onu diri-diri torpağa basdıracağını and içirdi.”⁵

Əziz Peyğəmbərimiz (salləllahu ələyhi və alihi və səlləm) qız uşağının olmasını xeyirli bilib belə buyurur: “Birinci övladın qız olması ananın xoşbəxtlik və səadət rəmzidir.”⁶

Altıncı Məsum İmam Səccad (ələyhissalam) buyurur: “Övladınızın dünyaya göz açdığını sizə müjdə verəndə onun qız və ya oğlan olduğunu soruşmayın! Əksinə, körpənin sağlam olması barəsində soruşun! Əgər sağlamdırsa, bu duanı deyən: Məndən eysiz və nöqsansız övlad yaradan Allaha şükürlər olsun!”⁷

¹ Qatil həm, ata, həm ana, həm həkim, həm də başqaları ola bilər. Əgər ana özünə iynə vurmaqla və ya dərman qəbul etməklə uşağı salarsa, diyəni ana ödəməlidir. Əgər həkim uşağı abort edərsə, valideynin razılığı olsa belə, diyəni həkim ödəməlidir.

² Əlbəttə ki, tövbə edənlər istisnadır.

³ İslamın zühurundan qabaqki dövr.

⁴ “Nəhl” surəsi, ayə 58-59.

⁵ “Əl-Mizan” təfsiri, Əllamə Təbatəbai, c. 12, səh. 401.

⁶ “Biharul-ənvar”, c. 104, səh. 94.

⁷ “Usulu-kafi”, c. 6, səh. 21.

Hədisdən görüldüyü kimi övladın qız və ya oğlan olması önəmli deyil. Əsas onun sağlamlığıdır. Adətən, oğlan uşağı böyüyəndə valideynə əziyyət verir, hətta bəzi vaxtlar onların nifrininə və qarğışına səbəb olur. Lakin qız uşaqları çox vaxt valideynlərin razılığını qazanır və onların qulluğunda dururlar. Bəli, elə qızlar var ki, necə deyərlər, min oğlana dəyər. Buna görə də ata və ana Allah-təala tərəfindən əta olunan belə bir təravətli hədiyyədən məyus olmamalıdır.

Xatəmul-Ənbiya Həzrət Muhəmməd (salləllahu ələyhi və alihi və səlləm) buyurmuşdur: “Bazara gedib ailəsi üçün hədiyyə alan şəxs evə daxil olarkən birinci növbədə qızının, sonra isə oğlunun hədiyyəsini verməlidir.”¹

Yenə də buyurur: “Hər kəs iki və ya üç qız böyüdüb düzgün tərbiyə edərsə, Behiştə mənimlə birlikdə olacaqdır.”²

VALIDEYNİN MƏSULİYYƏTİ

Uşaq, Allah-taalanın əmri ilə maddə və dünya aləminə gəlmiş zamanı müqəddəs İslam dini, valideynlərin öhdəsinə ağır vəzifə və məsuliyyət qoyur. Onlar, ilk növbədə məsuliyyətlərini tanımalı, ikinci növbədə isə bu vəzifələri yerinə yetirməkdə Allahdan fürsət tələb etməlidirlər.

İmam Səccad (ələyhissalam) “Səhifeyi Səccadiyyə” kitabında övladları üçün dua etdikdə belə buyurur: “İlahi! Mənə övladlarımdan ədəbli və tərbiyəli olmasında, həmçinin onlara yaxşılıq etməkdə kömək ol!”

Bu cümlələrlə məlum olur ki, övlad tərbiyə etmək çox ağır işdir. Bu işdə hamı, Allah-təaladan kömək diləməlidir.

Körpə üçün ilk təsiredici mühit, şübhəsiz ki, ailədir. İstənilən bir mühitdə tərbiyə, tədricən həyata keçir. Uşaq, tədrisi şəkildə müəyyən xüsusiyyətlərə yiyələnir. İnsani və İlahi dəyərlər onda gizli şəkildədir. Övlad tərbiyə olunduqda bu istedadlar çiçəklənib özünü göstərir.

Uşaq vaxtı heyvani qüvvələrin cilovlanması asan, lakin uşaqlıq dövründən sonra tərbiyə çox çətindir! Ailə mühitində tərbiyə olmayan uşaqda azgın nəfs qüvvələri güclənir. Deyirlər, arxın qarşısı

¹ “Mustədrəkul-vəsail”, əbvəbul əvlad, 5-ci bölmə.

² “Mustədrəkul-vəsail”, əbvəbul əvlad, 3-cü bölmə.

bellə alınır. Amma uşaq vaxtı insan tərbiyələnməsə, buluğ həddinə çatanda onun qarşısını bellə də almaq olmur!

İslam baxışında insanın bədən və ruhu birgə inkişaf etdirilməlidir. Fiziki tərbiyə, ruhi tərbiyə üçün hazırlıqdır. Bu hazırlıq zaman baxımından birincilik mənasında deyil. Bunların hamısı bir zamanda baş verir. Bir müsəlman üçün günün və həyatın başlanması hər ikisi ilə birgə olmalıdır. Bədən və ruh həyatın bütün mərhələlərində birgədir. Sözsüz ki, bu dövrün başlanğıcı həddi-buluğ dövrünün əvvəlindəndir.

Tarixin hər bir dövründə bütün cəmiyyətlərdə insanları düşündürən, narahat edən bir sıra suallar olub və bundan sonra da olacaq: Övladlarımızı necə tərbiyə edək? Uşaqları necə böyüdək ki, vicdanlı, əməli-saleh və cəmiyyət üçün xeyirli olsunlar? Necə edək ki, uşaqlarımız böyüyəndə onlardan ötrü xəcalət çəkməyək, onlar bizə başıucalıq və şərəf gətirsinlər?

Bu sualların cavabını tapmaq üçün indiyə kimi minlərlə əxlaq kitabı yazılıb, tövsiyələr edilib. Övlad tərbiyəsinin ən mühüm cəhətlərini hər alim fərqli şəkildə görüb. Amma hamının razılaşdığı bir fikir var. O da bundan ibarətdir ki, övlad tərbiyəsində ən mühüm rol valideynin şəxsi nümunəsi oynayır. Hamımız buna şahidlik ki, ailədəki uşaqlar öz ata-analarını təqlid¹ etməyi xoşlayırlar. Dəfələrlə öz uşaqlarımızın dilindən eşitmişik ki, onlar da böyüyəndə bizə oxşamaq istəyirlər. Məsum körpənin qəlbindən süzülən bu fikir (valideynə bənzəmək arzusu) həm də valideynə öz məsuliyyətini xatırlatmaq üçün bir xəbərdarlıqdır.

Əziz Peyğəmbərimiz (salləllahu ələyhi və alihi və səlləm) buyurur: “Bilin ki, hamınız gözətçisiniz və gözətçi olduğunuz insanların qarşısında məsuliyyət daşıyırsınız. Belə ki, İslam hökumətinin başçısı bütün camaatın gözətçisidir və buna görə də o, məsuliyyət daşıyır. Kişi öz ailəsinin gözətçisidir və o, buna görə məsuliyyət daşıyır. Qadın da həmçinin ailəsinin gözətçisi və məsuliyyət daşıyanıdır. Ağah olun! Hamınız məmursunuz və məmur olduğunuz insanların qarşısında məsuliyyət daşıyırsınız.”²

يَأْيُهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا فُؤَا أَنفُسِكُمْ وَ أَهْلِيكُمْ نَارًا وَفُودَهَا النَّاسُ وَ الْحَجَارَةُ عَلَيْهَا مَلَائِكَةٌ غِلَاطٌ
شِدَادٌ لَا يَعْصُونَ اللَّهَ مَا أَمَرَهُمْ وَيَفْعَلُونَ مَا يُؤْمَرُونَ

¹ Onlar kimi olmağı, onlara oxşamağı.

² “Təfsire-nemune”, c. 24 , səh. 307.

«Ey iman gətirənlər, özünüzü və ailənizi yanacağı insanlardan və daşlardan ibarət olan atəşdən (Cəhənnəmdən) qoruyun! Qəliz (işləri dəqiq tutan) mələklər onların üstündə gözətçidirlər. (Onlar) Allahın əmrindən boyun qaçırtmaz və buyurulan hər bir əmri (düzgün) yerinə yetirərlər.»¹

Bu ayə nazil olandan sonra müsəlmanlardan biri ağlamağa başladı. Peyğəmbərin (salləllahu ələyhi və alihi və səlləm) səbəbini soruşanda dedi: “Mən vəzifəmin müqabilində bacarıqsız idim, indi isə ailəmin məsuliyyəti də boynumdadır!” Allahın elçisi (salləllahu ələyhi və alihi və səlləm) buyurdu: “Sənin məsuliyyətin onları vəzifən olduğu şeylərə əmr² və nəhy³ etməyindir və bu kifayətdir. Əgər qəbul etsələr, onları Cəhənnəm atəşindən qorumuş olursan, əks halda (bil ki, boynuna düşən) vəzifəni yerinə yetirmisən.”⁴

Ata-ana öz övladını necə görmək istəyirsə, onun gözləri qarşısında özü də o cür görünməlidir. Valideyn bir güzgüdür, amma elə bir güzgüdür ki, ona baxan və ondan öyrənən uşağı dəyişdirmək, özü kimi etmək gücünə malikdir.

Valideynin mütləq riayət etməli olduğu bir çox cəhət vardır. Amma onların hər biri barəsində ayrı-ayrılıqda yazmağa kitabın həcmi imkan vermədiyi üçün yalnız bir məqamı yada salmaq istəyirik:

Valideyn heç zaman uşağa yalan danışmamalıdır, heç zaman özü tərsinə etdiyi bir işi ondan tələb etməməlidir. Hətta uşağa hər hansı mükafat vədəsi verərkən belə, diqqətli olmaq lazımdır ki, bu vədəyə xilaf çıxmasın. Uşaq ata-anadan yalan görərsə, həm qəlbi onlardan sınar, həm də onun özündə yalançılıq xasiyyəti yaranar. **“Axı yalan danışmaq pis iş olsaydı, onun nümunə kimi qəbul etdiyi valdieynlər bunu etməzdilər.”**

Səhəbələrdən Abdullah ibni Amir deyir: “Bir gün Peyğəmbər (salləllahu ələyhi və alihi və səlləm) bizim evimizə gəlmişdi. Bu zaman anam məni çağıraraq dedi: Tez yanıma gəl, gör sənə nə verəcəyəm. Həzrət anamın sözlərini eşidəndə soruşdu: Uşaq gələndən sonra ona nə verəcəksən? Anam cavab verdi: Bir xurma

¹ “Təhrim” surəsi, ayə 6.

² Yaxşı işlərə dəvət.

³ Pis işlərdən çəkəndirmək.

⁴ “Nurus-səqələyn”, c. 5, səh. 372.

verməyi düşünürdüm. Allahın elçisi (salləllahu ələyi və alihi və səlləm) buyurdu: Əgər ona heç nə verməsəydin, əməl dəftərinə yalan cəzası yazılacaqdı.”¹

İmam Səccadın (ələyhissalam) buyurur: “Övladın haqqı budur ki, biləsən, dünyada o səndən olub və sənə bağlıdır. Xeyiri və şəri sənindir. Sən ona yaxşı tərbiyə, yol göstərmək, Allah-təalaya və sənə itaət etməkdə, məsul və öhdəbarsan. Sonra əgər bu vəzifəni yerinə yetirsən, savab qazanarsan. Əgər səhlənkarlıq etsən, əzaba düşər olarsan. Bəs, onun barəsində yaxşı əməl et ki, dünyada bəhrəsini alasan! Axirətdə ondan yaxşı himayət etdiyinə və nəticə aldığına görə Allah dərgahında üzrən olmasın. Allahın gücü kimi heç bir güc yoxdur!”²

Bu hədisdə övladların hüquqları barəsində xatırladılan məsələnin xülasəsi bunlardır:

1-Valideyn unutmamalıdır ki, övladı ona bağlıdır. Həmçinin xeyir və şəri onunla əlaqədardır.

2-Övladın yaxşı ədəblə tərbiyəsi və Allaha itaət etməsinə tərəf yönəldilməsi də valideynin vəzifəsidir.

3-Valideyn övladının əməllərinin təsirləri barəsində qəflətdə olmamalıdır. Çünki, əgər yaxşı iş görərsə, valideynə savab, pis iş görərsə, ona da əzab gələr.

4-Valideyn övladını elə böyüdüb başa çatdırmalıdır ki, Qiyamətdə Allahın müqabilində həm övladı, həm də özü üzünü ağa çıxara bilsin.

Uşağın əməli-saleh olması üçün ən mühüm və təsirli yol valideynin öz nümunəvi əməli ilə onu yaxşılığa və xeyirə dəvət etməsidir. Valideyn öz övladına hər hansı əməlin pis olduğunu söyləyirsə, özü də bu əməli etməməlidir. Əks halda, onun nəsihətlərinin heç bir təsiri olmayacaq. Əgər ana, ataya hörmət göstərməyi uşaqdan tələb edərsə, amma özü evdə əri ilə kobud davranırsa, təbii ki, onun dediklərinin uşağa heç bir faydası olmayacaq. Ata halal-haramı gözləmək barədə uşağa hər gün nəsihət verirə, amma özü küçədə pul tapıb onun gözü qarşısında mənimsəyirsə, uşaq bu barədə nə düşünəcək?

¹ “Sunənu Əbu Davud”, hədis 4991.

² “Şərhe resaleyə hoquq”, Qudrətullah məşayixi, 24-cü bölmə.

Yalnız valideyn deyil, uşağın tərbiyəsi və təlimi ilə məşğul olan hər kəs öz davranışına diqqət yetirməli, uşaq tərəfindən izləndiyini unutmamalıdır.

Rəvayətdə deyilir: “Bir gün ana öz uşağını Peyğəmbərin (salləllahu ələyi və alihi və səlləm) yanına gətirib Həzrətdən belə bir xahiş edir: Mənim oğlum xurma yeməyi çox xoşlayır. Amma görürəm ki, xurma onun sağlamlığına mənfi təsir göstərir. Sizdən xahiş edirəm, oğluma tapşırın ki, xurma yəməsin. O, Sizi çox sevir, əgər Siz ona tapşırırsınız, sözlünüzdən çıxmaz. Peyğəmbər (salləllahu ələyi və alihi və səlləm) uşağa heç nə demir və anadan xahiş edir ki, uşağı sabah gətirsin. Ertəsi gün gələndə Əziz Peyğəmbərimiz (salləllahu ələyi və alihi və səlləm) üzünü uşağa tutub buyurur: Xurma sənin üçün ziyandır. Bundan sonra xurma yemə! Hadisəni təəccüblə seyr edən ana soruşur: Ey Allahın rəsulu! Əgər məsələ bununla bitirsə, niyə bu sözləri dünən buyurmadınız?” Allahın rəsulu (salləllahu ələyi və alihi və səlləm) mehribanlıqla cavab verir: “Dünən mən özüm də xurma yemişdim, fikirləşdim ki, bu halda sözlümün təsiri olmayacaq. Bu gün isə xurma yemədim ki, uşaqdan bunu istəməyə haqqım olsun.”¹

Bəzən kiçik saydığımız, düşüncələrinə əhəmiyyət vermədiyimiz övladlar bizim nöqsanlarımızı özümüzədən də yaxşı görürlər və bunun əsasında onların zehmində bizim haqqımızda təsəvvür yaranır. Ayıq-sayıq olmalıyıq ki, öz səhv hərəkətlərimiz və yalanlarımızla uşağın yanındakı etibarımızı itirməyək. Eynilə aşağıdakı əhvalatda olduğu kimi:

“Bir gün padşah bir alimi saraya dəvət edir. Nahar vaxtı çatanda alim həmişəkəndən az yemək yeyir ki, onun təqvasına şübhə etməsinlər. Namaz vaxtı çatanda isə həmişəkəndən daha artıq ibadət edib namazın vaxtını uzadır. Saraydan evə qayıtdıqdan sonra alim ailəsinə bildirir ki, acdır və yemək istəyir. Bu zaman oğlu soruşur: “Ata, məgər sarayda yemədinmi?” Alim cavab verir: “Yedim, amma az yedim ki, padşah mənim haqqımda pis fikrə düşməsin.” Oğlu deyir: “Onda dur, sarayda qıldığın namazı da təzələ, çünki yeməkdə olduğu kimi namazda da riya etmişən.”

İslam təfəkküründə insan həyatının məqsədi dünyada və axirətdə qurtuluşa və səadətə nail olmaqdır. İlahi tərbiyəni qəbul edən, İlahi ədəblərlə zinətlənən insan doğru yola da çatar. İnsan öz mənəvi

¹ “Dastanhaye əmsal”, c. 2, səh. 539.

aləmini zənginləşdirmək istəsə və qəlbini işıqlandırmaq qərarına gəlsə, zahirdən başlayıb batınə getməlidir. Peyğəmbərlərin məktəblərində təlim-tərbiyənin ardıcılığı belədir.

Təəssüflə qeyd etmək lazımdır ki, bəzi valideynlər dünyaya qapılaraq övladlarını özbaşına buraxmış, vacib və müqəddəs bir vəzifə sayılan övlad tərbiyəsinə etinasız yanaşaraq onların yalnız maddi yönümünü düşünür və bunun həlli üçün çarə axtarırlar. Onlar uşağı yedirib-ıçırtmək, geyindirmək, məktəbə yola salmaq və xəstələndə dadına çatmağı ön plana salır, daha övladının mənəvi yönümü ilə maraqlanmır və Allahın əmanətini İslam qaydalarına uyğun tərbiyə etmək barədə düşünmək belə ağıllarına gəlmir. **“Vəhşi heyvana təlim vermək olursa, nə üçün canlı insana etinasız yanaşmalıyıq”?!**

ATƏŞDƏ YANAN VALİDEYNLƏR

Uşaq və yeniyetmələrin əxlaqi tərbiyəsi bütün ölkə və cəmiyyətlər üçün əhəmiyyətlidir. Müasir dövrümüzdə yaşayan bəzi yeniyetmələrin tərbiyəsinə nəzər saldıqda İslamdan necə də uzaq olduqları açıq-aşkar gözə dəyir. Onların insanlıqdan kənar olan mənfi hərəkətləri qəlbləri sızladır. Təhsil ocaqlarında qız və oğlanların arasında baş verən şəhvətpərəstlik, əxlaqsızlıq, söyüş, oğlanların qız üstündə bir-biri ilə çəkişməsi, valideynlərə, müəllimlərə və böyüklərə hörmətsizlik, kiçiklərə isə zülm olunması, narkotik maddələrdən, qumar və spirtli içkilərdən istifadə edilməsi, televiziya vasitəsilə əxlaqsız şou və filmlərə tamaşa, evə gec gəlmə halları və sairə cinayətlərin törədilməsi bariz nümunələrdəndir. Əlbəttə ki, bu cinayətlər birinci növbədə ev mühitindən başlayır və nə qədər ki, ailə və təhsil ocaqlarında İslam maarifi tədris olunmasa, cəmiyyətə əməli-saleh övladların təhvil verilməsi çətinləşəcəkdir.

Allahın elçisi (salləllahu ələyhi və alihi və səlləm) buyurur: “Allah-təala, övladlarını onların üzünə ağ olmağa məcbur edən atayana nifrin edər.”¹

Yəni valideyn övladını düzgün tərbiyə etməyəndə onlara söz qaytarır, hörmətsizlik edir. Buna səbəb isə valideynin özü olur. Qiyamət günü pis övladla bərabər ona düzgün tərbiyə verməyən valideyn də Cəhənnəmə gedəcək.

¹ “Biharul-ənvar”, c. 77, səh. 58.

Başqa bir hədisdə buyurur: “Vay olsun axirəzzaman ataların əlindən!” Soruşdular: “Kafir ataların əlindən?” Buyurdu: “Xeyr, dırnaq arası müsəlman ataların. Onlar övladlarına vacibəti öyrətmir, övladları öyrənmək istədikləri zaman isə onları çəkindirib puç olan dünya ilə kifayətlənirlər. Onlar məndən bizardır (uzaqdır), mən də onlardan bizaram!”¹

Övlad hər nə qədər tərbiyəli və sağlam ruhiyyədə böyüyərsə, ata-anasının başının ucalığına səbəb olar. Demək olar ki, bu istək hər bir valideynin arzusudur. Lakin bu arzunu həyata keçirmək üçün valideynin səy və zəhməti lazımdır.

Rəvayətdə deyilir: “Qiyamət günü övlad öz valideyninə şikayət edib deyəcək: Nə üçün mənə haramla böyütdün? Nə üçün namazı mənə sevdirmədin? Nə üçün mənə doğru yolu nişan vermədin?”

Sonra Allah-təalaya belə deyəcəklər: “İlahi! Ata-anamız doğru yolu göstərmək əvəzinə bizə zülm edib haqqımızı tapdaladı. İndi ki, bizi Cəhənnəmə aparırsan, valideynlərimizi də bizdən ayır və onlara da əzab ver!” Nəhayət valideynlər övladlarını düzgün tərbiyə etmədiklərinə görə, övladları isə dünyada törətdikləri günah əməllərinə görə Cəhənnəmdə əbədi əzab içində olacaqlar.”²

Bəli, cəmiyyətimiz uçuruma doğru gedir. Bəs bunun qarşısı necə alınmalı? Əlbəttə ki, yalnız bir çıxış yolu vardır. O da İslam dinimizin buyuruqlarına əməl etməkdir. Məhz belə olan surətdə cəmiyyətə həm sağlam, həm də mənəvi insanlar təhvil verə bilərik.

Mühəmməd Peyğəmbər (salləllahu ələyhi və alihi və səlləm) buyurur: “Həqiqətən əməli-saleh övlad Cənnət reyhanıdır.”³

Əgər valideyn həm özünün, həm də Cənnət reyhanının qurtuluş və səadətini düşünməsə, qarşıdan gələn əzaba hazırlaşmalıdır.

¹ “Mustədrəkul-vəsail”, c. 15, səh. 164.

² “Tərbiyəyə fərzənd”, səh. 18.

³ “Usulu-kafi”, c. 6, səh. 3.

İKİNCİ FƏSİL

İMAN VƏ ƏQİDƏVİ TƏRBIYƏ

İctimai həyatda tərbiyə ən zəruri məsuliyyətlərdəndir. Təbii ki, insanları tərbiyə işinə maraqlandırmaq da zəruridir. Bundan əlavə tərbiyənin öz üsulları var və bu işdə İslam təlimləri aparıcı xətdir.

İslam inqilabının əziz Rəhbəri buyurur: “Uşaq və yeniyetmələri dərin imanla yetişdirmək lazımdır. İmansızlıq gənc nəsil üçün ən böyük bəladır. Təlimi tərbiyədən ayırmamalı və hər ikisi birgə olmalıdır.”¹ Yenə də buyurur: “Tərbiyə insanı təlimdən öncə hərəkətə gətirir. Əgər tərbiyə olmasa, insanın məlumatları ona kömək etməz.”²

Tərbiyə uşaq yaşlarından başlayır. Körpə ağ vərəqə bənzədilir. Yaş keçdikcə insanın tərbiyəsi çətinləşir. Buna görə də dinimiz, uşaq yaşından insanın tərbiyəsini zəruri sayır.

Uşaq və yeniyetmənin iman tərbiyəsi, onun Allaha şövq olunması mənasındadır. İmanın zəti, meyl və bir səmtə axın deməkdir. İmam Rzanın (ələyhissalam) bir bəyanına görə imanın üç mərhələsi var:

-Qəlbi əhd və əlaqə. Yəni, Allaha, Onun Kitablarına və Peyğəmbərlərinə inam.

-Dilin təsdiqi. Yəni, dua və zikr etmək, namaz qılmaq, Quran oxumaq və s.

-Bədən üzvləri ilə əməl. Yəni, İlahi əmrləri əməli surətdə yerinə yetirmək.³

Beləliklə, iman - insanın ruhu və hissləri ilə əlaqədə olub meyl və üz tutmaq mənasındadır. İnsan bu yolla Allahla rabitə qura bilər. Əməlsiz imanın heç bir faydası yoxdur. Ona görə də iman, bu üç mərhələdən təşkil olunub və bunlardan qəflətdə olmaq uşağın imanının tərbiyəsində nöqsan əmələ gətirir.

Əqidəvi tərbiyədə isə uşaqların köklü suallarına cavab verilir. Onlar əşyanın başlanğıc və səbəbini araşdırırlar. “Asımanı kim düzəldib?” deyər cavabını tapmaq istəyirlər. Düşüncə inkişaf etdikcə

¹ Müəllimlərin İslam birliyinin üzvləri ilə görüşdən: 1984.

² Ölkənin müşavirə qurumlarının tərbiyəvi müavinlərinin keçirdiyi seminarın iştirakçıları ilə görüşdən: 1985.

³ “Əl-hədis”, c. 1, səh. 302. Muhəmməd Təqi Fəlsəfi.

daha da üstün suallar verməyə çalışırlar. “Mən haradan gəlmişəm?”, “gəlməyimin faydası nədir?”, “hara gedirəm?” və s.

Uşaq öz əslinə (Allaha) bağlıdır və Onun haqqında çox bilmək istəyir. Uşaqlığından belə məsələlərlə tərbiyə olan övlad, gələcəkdə ona hücum edən mənfi düşüncələr qarşısında az zərbə görər.

Uşaq və yeniyetmənin əqidəvi tərbiyəsinin ən mühüm ünvanları belədir:

1-Allahı tanımaq: Yəni, Allahı və Onun sifətlərini tanıtdırmaq, həmçinin yaradılışda İlahi ədalət, İlahi imtahan və bələlərin fəlsəfəsinin bəyanı.

2-Yolgöstərəni tanımaq: Yəni, Peyğəmbərlərin (ələyhimussalam) və İmamların (ələyhimussalam) fəaliyyətlərini tanımaq.

3-Məəd və özünü tanımaq: Yəni, Allaha qayıdış və insanla Allah arasında olan rabitə.

Bunların arasında birinci ünvan köklü əhəmiyyətə malikdir və uşaqların araşdırmaları da ən çox bu sahəyə aiddir.

Əqidə uşağın fikrinə, iman isə onun qəlbinə aiddir. Əqidə görmə, iman isə meyldən ibarətdir. Əqidə bəhsində uşaq, Allah haqqında soruşur, iman bəhsində isə valideyn münasib rəftar və yollarla imanı uşağın qəlbində çiçəkləndirir. Əlbəttə, əgər birinci mərhələdə (əqidə) Allahı uşağa düzgün tanıtdırısaq, sonrakı mərhələ (iman) üçün bu yolu az da olsa, hamarlamış olarıq.

Bunların hər biri üstün xüsusiyyətə malik olub uşağın inkişafına səbəb olur. Görəsən, hansı daha davamlı və möhkəmdir?

İslam inqilabının əziz Rəhbəri buyurur: “İnsana nicat verən, hərəkətə gətirən və həyat meydanında köməyinə çatan iman mərifətidir. İmandan məhəbbət, cazibə, eşq hasil olur. Əbuzər müsəlman olanda İslam Peyğəmbəri (salləllahu ələyhi və alihi və səlləm) ona nə nizam bürhanını bəyan etdi, nə də Allahın varlığını, yaxud Təkliyini sübut etdi. Əksinə, Həzrət Öz cazibəli bəyanı ilə imanı Əbuzərin qəlbinə saldı. Amma istidlal, insanın söykənəcək sütunudur və bu da insanın xəyalını həmişə vəsvəsələrdən uzaqlaşdırır.”¹

¹ “Xatirələr və hekayələr”, c. 1, səh. 19.

QURANI-KƏRİMDƏ ƏQİDƏVİ TƏRBIYƏ

Dini inanclar həyatda mühüm rol oynayır və ona məna bəxş edir. Mənasız həyat, cisimsiz bədənə və boş sözə bənzəyir. İman və əqidə bizim rəftar, ədəb, ruhiyyə və mehribanlığımızda zahir olur. Quran buyurur:

قُلْ كُلُّ يَعْمَلُ عَلَىٰ شَاكِلَتِهِ

«De: Hər bir kəs öz vəziyyəti və nəfsi quruluşu əsasında davranır (çünki əməllərin mənşəyi insanın təbiəti və ya vərdisləridir).»¹

İnsanın inancı, onun həyatında mühüm rol oynadığı üçün onun şəxsiyyəti əqidə və inancına əsasən formalaşır. Aparılan təhqiqatlar nəticəsində əqidəsi möhkəm və davamlı olan şəxslər sağlam həyat tərzi sürürlər. Əgər uşaq və yeniyetmənin ilk illəri düzgün inanclarla düyünlənsə, onda biz onları çətinliklər, müsibətlər və gələcək həyatında olan şübhələr qarşısında duran əsgər kimi silahlandırmış olarıq. Belə olduqda isə onların həyatı möhkəm arxa və söykənəcək üzrə qurular.

Allah-təalanın nazil etdiyi müqəddəs Kitabda önəmli ayələr tovhid haqqındadır. Qurani-Kərim bu əsasa əhəmiyyət verdiyi üçün ayələr arasında saleh insanların tərbiyəsindəki roluna təkid edir. Hikmət verilən şəxslərdən biri də Loğmandır. Mutəal² Allah Qurani-Kərimdə onu yaxşıqla yad edir. Zikr olunan cərəyanlar boyu onun öz övladına etdiyi bir sıra nəsihət və sifarişləri araşdırsaq, təlim-tərbiyə haqqında mühüm nöqtələr əldə edərik. O, tərbiyə mövzusunda tovhid və məad kimi məsələlərdən əlavə əxlaq, əmr və məruf və nəhy əz münkər kimi ictimai məsələlərə də yer verir.

Loğmanın tərbiyəsində Allaha şərik qoşmamaq və Onu yegənə bilmək ən mühüm mövzular sırasındadır. “Loğman” surəsinin 13-cü ayəsində buyururlur:

وَإِذْ قَالَ لُقْمَانُ لِابْنِهِ وَهُوَ يَعِظُهُ يَا بُنَيَّ لَا تُشْرِكْ بِاللَّهِ إِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ

«Və (yadına sal) o zamanı ki, Loğman oğluna nəsihət edərkən dedi: Ey mənim əziz oğlum, Allaha şərik qoşma, çünki ən böyük zülm, şirkdir».

¹ “İsra” surəsi, ayə 84.

² Uca.

Loğmanın tərbiyə mövzusunun Allahın yeganəliyi ilə başlamasını müşahidə edirik. Bu tərbiyə mövzusunda mühüm bir nöqtəni, yəni Allahı tanımaq tərbiyə proqramının başlığı olmasını göstərir. Çünki İslamın baxışında Allaha şəriq qoşmaq bütün əyri yolların əsası və yeganə bağışlanmayan günahdır. Bu üzdən də Loğman, öz tərbiyə üsulunun elə ilk addımından bildirmək istəyir ki, insan həyatı boyu hətta bir göz qırpmını qədər şirk damına düşməməlidir. Müasir dövrümüzdə isə yeni şirk forması üzə çıxıb bəşəri tələyə salmışdır. Belə ki, əxlaqi və tərbiyəvi məsələlər, iqtisadi və maddi məsələlərin təsiri altına düşmüşdür.

Qurani-Kərimin nəzərində valideynlər öz övladlarını Loğman sayacağı Allahla tanış etməlidirlər. Əlbəttə, uşaqlarda Allahı axtarmaq fitrəti, valideynlərin işini asanlaşdırıb. Sadəcə onlar uşaqların qəlbində təvhid toxumunu əkib övladlarını Allaha yönəltməlidirlər.

Loğman öz nəsihətlərində Allah-təalanın müxtəlif sifətlərinə, o cümlədən həyatımızın gizli və aşkar yerlərindəki hüzuruna da işarə edir. Yəni Uca Allahın insanı hər an gördüyünü yadımıza salır.

Tərbiyənin əsas üsullarından biri də məada inamı uşaq və yeniyetməyə öyrətməkdir. Dünyada baş verən ictimai ayrılıqlar məhz bu inancın vasitəsilə cəmiyyətdən təmizlənir. Məada inanmaqla heç kəs başqasının haqqına təcavüz etmir, ehsan, bağışlamaq, canından və malından keçmək insanın həyatına sevinc bəxş edir.

Loğman sonrakı addımında məada və Qiyamət gününə inam məsələsinə təkid edir. Övladına xitab edərək buyurur:

يَا بُنَيَّ إِنَّهَا إِنْ تَكُ مِنْ مَثْقَلِ حَبَّةٍ مِنْ خَرْدَلٍ فَتَكُنْ فِي صَحْرَةٍ أَوْ فِي السَّمَاوَاتِ أَوْ فِي الْأَرْضِ يَأْتِ بِهَا اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ لَطِيفٌ خَبِيرٌ

«Ey mənim əziz oğlum, (insanın əməli) bir xardal dənəsi ağırlığında olub möhkəm bir daşın içində, yaxud göylərdə və ya Yerin təkində olmuş olsa, Allah onu (Qiyamət günü Məhşərə) gətirəcəkdir (ki, onun əsasında haqq-hesab çəksin), çünki Allah Lətifdir (ən incə şeyləri Bilən və hər şeydən), Xəbərdir.»¹

¹ “Loğman” surəsi, ayə 16.

Sonrakı addım əməli tərbiyədir. O, bu üsula işarə edərək, namaz çərçivəsində Allahla necə danışıb rabitə qurmağı övladına sifariş edir:

يَا بُنَيَّ أَقِمِ الصَّلَاةَ وَأْمُرْ بِالْمَعْرُوفِ وَانْهَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَأَصْبِرْ عَلَىٰ مَا أَصَابَكَ إِنَّ ذَٰلِكَ مِنْ عَزْمِ الْأُمُورِ

«Ey mənim əziz oğlum, namaz qıl və yaxşı işləri (əql və şəriət nöqtəyi-nəzərindən bəyənilən işləri görməyi) əmr et və pis işlərdən (hər hansı pis və bəyənilməz işi) qadağan et! Sənə yetişənə (çətin hadisələrə) döz ki, bunlar vacib əmərlərdən və mühüm işlərdəndir.»¹

Loğman övladının tərbiyəsində bir çox mühüm nöqtələrə toxunur. O cümlədən, mülayim rəftar və danışıq, dəlil gətirmək, işin aqibətinə diqqət, təkəbbürdən uzaqlıq, Allahın yeganəliyi, Allahı həmişə nazir bilmək, Allahla həmişəlik və mənəvi rabitə, sonrakı mərhələdə ictimai məsələlər və uşağın başqaları ilə rabitəsi, çətinliklər qarşısında əsməmək kimi bəhslərə işarə edir. Başqa bir ayədə buyurur:

وَلَا تُصَعِّرْ خَدَّكَ لِلنَّاسِ وَلَا تَمْشِ فِي الْأَرْضِ مَرْحًا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُورٍ

«Camaatdan təkəbbürlə üz çevirmə və Yer üzündə lovğa-lovğa yerimə! Allah, özündən razını və lovğalanıb fəxr edəni sevməz.»²

Yaxud:

وَأَقْصِدْ فِي مَشْيِكَ وَاغْضُضْ مِنْ صَوْتِكَ إِنَّ أَنْكَرَ الْأَصْوَاتِ لَصَوْتُ الْحَمِيرِ

«Öz yerində və rəftarında orta həddi gözlə və (danışanda) səsinə azalt, çünki ən pis səs ulaqların səsidir.»³

Loğmanın bəyanında uşaq tərbiyəsinə aid münasib yollar və bildirişləri yada salmaq:

1-Şirk ən böyük təhlükədir. Allah-təala üçün bütün dünya əhəmiyyətsiz bir şey, şirk isə böyük zülmüdür. Yəni insan bütün dünyanı almaq müqabilində belə şirkə yol verməməlidir.

2-Atanın övlad qarşısındakı vəzifələrindən biri moizədir.

3-Öz moizələrimizi dəlil və məntiq əsasında bəyan edək.

¹ “Loğman” surəsi, ayə 17.

² “Loğman” surəsi, ayə 18.

³ “Loğman” surəsi, ayə 19.

4-Moizə hikmət əsasında olmalıdır.

5-Övlad nəsihətə ehtiyaclıdır. Övladlarımızdan xəbərsiz qalmayaq.

6-Təbliğə öz yaxınlarımızdan başlayaq.

7-Övlad tərbiyəsində ən düzgün yollardan biri övladla səmimi söhbətdir.

8-Moizənin təsir şərtlərindən biri qarşı tərəfin şəxsiyyətinə hörmətdir.

9-Haqqa çağırış və moizədə əsas məsələləri önə çəkək.

10-Övlad tərbiyəsinin üsullarını böyüklərdən öyrənək.

11-Moizə zamanı öncə dinləyicinin diqqətini cəlb edək.

12-Övladı namaza dəvət etmək valideynin vəzifələrindəndir.

13-Övladlarımızın aqahlığını, yaxşı və pis işləri tanıyacaq həddə çatdıraq.

14-Doğru yolda olmaq bəs etmir, başqalarını da bu yola dəvət etmək lazımdır.

15-İstər müsəlman, istərsə də qeyri-müsəlmanla xoş rəftar edək.

16-İslam kompleks bir dindir. Bu dində həтта yerişlə bağlı göstərişlər vardır. Yol yeriyərkən belə təkəbbürlə yerimək qadağandır.

17-Bütün işlərimizdə orta həddə riayət edək, ifrat və təfritdən isə uzaq olaq.

18-Səsimizi qaldırmayaq, yersiz fəryadlardan çəkinək, yumşaq və aram danışaq.¹

ƏQİDƏVİ TƏRBIYƏ HƏDİSLƏRDƏ

Ön dörd Məsumun (ələyhimussalam) kəlamları və əməlləri tərbiyəvi nöqtə ilə doludur. Onların nəzərində əvvəldə qeyd etdiyimiz kimi övlad bizim əlimizdə İlahi əmanətdir.

Dini təlimlərin, məxsusən dəstəmaz, namaz və orucun öyrədilməsində uşaqların yaş həddi və sair kimi amillərə xüsusi diqqət yetirilməlidir.

Övladlarımızı hansı yaşdan etibarən namaz qılmağa həvəsləndirməliyik? Nə zaman ondan namaz qılmasını tələb edək? Namazı hansı yaşlarda öyrətmək daha münasibdir? Övladımız böyüdükcə təlim üsulları da gücləndirilməlidirmi? Hədislərdə bu

¹ “Nur” təfsiri, “Loğman” surəsinin təfsirində, ustad Möhsin Qiraəti.

mərhələlərlə bağlı hansısa bir zaman çərçivəsinə aşkar şəkildə işarə edilibmi?

Ənəs ibni Malik öz həyatını Peyğəmbərin (salləllahu ələyhi və alihi və səlləm) hüzurunda keçirənlərdən idi. O deyir: “Peyğəmbər hər vaxt uşaqlarla qarşılaşırdı, onlara salam verər, şəxsiyyətlərinə ehtiram qoyar, bununla da cəmiyyətdə uşaqlara ehtiram məsələlərini öz ardıcılıqlarına göstərirdi.”¹

İmam Sadiq (ələyhissalam) uşağın tərbiyəsində əqidəvi və əməli yolların bəzilərinə işarə edərək buyurur: “Övladınız üç yaşa çatanda ondan **lə ilhə illəllah** kəlməsini yeddi dəfə təkrarlamasını istəyin, sonra onu rahat buraxın! Yeddi ay iyirmi gündən sonra ona yeddi dəfə **Muhəmmədun Rasulullah** deməyi öyrədin! Dörd yaş olanda yeddi dəfə **salavatı** öyrədin! Beş yaşında ona sağ və solu öyrədin, əgər bilsə, üzünü qibləyə çevirib **səcdəni** öyrədin! Yeddi yaş tamam olduqda onun üçün bayram keçirin! Əl-üz yumağı və **namaz qılmağı** ondan istəyin! Doqquz yaş tamam olanda ona **dəstəmazı** öyrədin ki, dəstəmazlı namaz qılsın. Bu ikisini öyrənsə, Allah-təala onun ata-anasını bağışlayar.”²

İmam Səccad (ələyhissalam) övladın ata-ana boynundakı haqqı barəsində buyurur: “Bil ki, övladın yaxşı və ya pis olsa belə bir neçə günlük bu dünyada sənindir. Övladının Allahı tanıyıb Ona itaət etməsində məsuliyyət daşıyırsan. Sən, övladınla xoş rəftarında mükafata, pis rəftarında isə cəzaya çatacağına yəqin etməlisən.”³

Bir gecə İmam Sadiqin (ələyhissalam) övladı, atasının yanına gəlib dedi: “Ata, yatmaq istəyirəm.” Həzrət buyurdu: “Övladım, əvvəl **“əşhədu ən lə ilhə illəllah”** de, sonra yat!”⁴

Həmçinin buyurur: “Bizim övladlarımız beş yaşını tamamladıqda, onları namaza əmr edirik, amma siz isə övladlarınız yeddi yaşını tamamladıqda onları namaza əmr edin! Biz övladlarımız yeddi yaşını tamamladığı zaman öhdəsindən gəldikləri həddə bəzən günün yarısını, bəzən də ondan çox və ya az bir miqdar onları oruc tutmağa əmr edirik, aclıq və susuzluq onları əhatə etdiyi zaman iftar edirlər. Beləliklə, oruc tutmağa adət edərək ona dözümlü əldə edirlər. Siz isə öz övladlarınızı doqquz yaşını tamamladığı zaman dözə bildikləri

¹ “Vəsailuş-şiə”, c. 3, səh. 209.

² Həmin mənbə, c. 3, səh. 155.

³ “Hüquq risaləsi”, c. 1, səh. 49, “ədəb babı”.

⁴ “Usulu-kafi”, c. 2, səh. 537, “yatarkən dua babı”, hədis 8.

miqdarda onları oruc tutmağa vadar edin! Susuzluq və aclıq onlara qalib gəldikdə isə iftar etsinlər!”¹

İmam Əli (əleyhissalam) buyurur: “Uşaqlarınıza elə şeylər öyrədin ki, Allah-təala həmin şeylərə xatir onları bəhrələndirsin!”²

Yaxşı olar ki, valideynlər ailəvi şəkildə hər axşam bir neçə ayə, yaxud hədis və ya bəzi dastanlardan oxuyub övladlarının əqidəsini daha da gücləndirməyə vasitəçi olsunlar. Bu variant, batil əqidə və əyriliklər qarşısında üstün tədbirlərdən biridir.

Allahın rəsulu (salləllahu əleyhi və alihi və səlləm) Əbuzərə belə buyurur: “İnsan yaxşı işlər görsə, Allah-təala da bu işinə görə övladlarını və onlardan sonrakı nəsilləri əməli-saleh edər.”³

İmam Əli (əleyhissalam) camaatın hüzurunda dəfələrlə övladlarından elmi sual soruşar, bəzən isə camaatın suallarına cavab verməyi onlara həvalə edər. Bu əməlin parlaq nəticəsi uşaqlara hörmət, onlara şəxsiyyət vermək və onları dəyərləndirmək idi.

Bir gün Əmirəlmöminin Əli (əleyhissalam) övladları Həsən və Hüseyndən (əleyhiməssalam)⁴ bir neçə sual soruşdu. Hər biri qısa ibarətlərlə hikmətli cavablar verdilər. Sonra Həzrət məclisdə olanlara buyurdu: “Bu hikmətli sözləri övladlarınıza öyrədin! Çünki bu, onların düşüncə və nəzər sahibi olmalarını gücləndirir.”⁵

İmam Baqir (əleyhissalam) Peyğəmbərdən (salləllahu əleyhi və alihi və səlləm) belə nəql edir: “Bu din, sabit və möhkəmdir. Mehribanlıq və mülayimliklə onu qəbul edin! Məqsədinə çata bilməyən, hətta atını belə əldən verən tələskən atlı məqsədə çatmadığı kimi siz də bəndələrin heç birini Allahın ibadətinə məcbur etməyin!”⁶

Bəzi valideynlər özləri aldığı tərbiyə üsulu ilə övladlarını tərbiyələndirmək istəyirlər. Bu fikirlər doğru deyil və faydası yoxdur. Çünki keçmiş vəziyyətlə indiki şəraitin arasında fasilə çoxdur.

Uşaq ətrafında gördüyü hər bir canlıyı Allahın yaratdığını, rəngarəng çiçəkləri, heyvanları, bitkiləri, torpaqdan mükəmməl dad

¹ “Ət-təhziib”, c. 20, səh. 380, babus-sibyan məta yə`murunə bis-saləh və “Mən la yəhzuruhul-fəqih”, c. 1, babul-həddilləzi yu`xəzu fihis-sibyan bis-saləh, hədis. 861

² “Tuhəful-uqul”, səh. 1404.

³ “Məkarimul-əxlaq”, səh. 544.

⁴ Yəni hər ikisinə salam olsun.

⁵ “Məanil-əxyar”, c. 2, səh. 427.

⁶ “Əl-hədis”, c. 2, səh. 254, “ibadət babı”, Muhəmməd Təqi Fəlsəfi.

və qoxuya sahib bir şəkildə çıxan çiyələkləri, almaları, portağalları, narları Allahın yaratdığını, xəstələndiyi zaman ona Şəfa¹ verənin Allah olduğunu, Allahın onu çox sevdiyini, dualarını eşitdiyini öyrənməli, tək dostu və köməkçisinin Allah olduğunu ən kiçik yaşlarından bilməlidir.

İmam Sadiq (ələyhissalam) buyurur: “Düşmənlər sizi qabaqlayıb övladlarınızı azdırmamış, onlara din bərəsində hədislər və İslam maarifini öyrədin!”

Beləliklə, uşaqları din və mənəviyyata tərəf rəğbətləndirmək üçün münasib və uşaqsayağı yollar seçilməli və dinin gözəllikləri onlara çatdırılmalıdır.

BİR HƏDİSİN ŞƏRHİ

Allahın rəsulu (salləllahu ələyhi və alihi və səlləm) buyurur: “Uşaq birinci yeddi yaşına qədər seyyid (ağa), ikinci yeddi ildə (on dörd yaşa qədər) əbd (xidmətçi), üçüncü yeddi ildə (iyirmi bir yaşınadək) isə ailənin vəziridir (məsləhətçisidir).”²

Hədisi dəqiq anlamaq üçün düzgün mənalandırmalıyıq. Yəni övladlar həyatın ilk çağlarında zəif və bacarıqsız olduqlarına görə ağa kimi ehtirama layiq görülməli, nəvaziş görməlidirlər. İkinci dövrdə işlətməklə, qayda-qanunları və iş üslubunu öyrətməklə onları böyütmək, üçüncü yeddi ildə isə topladığı təcrübə sayəsində onların şəxsiyyət və təkəkkürünə ehtiram qoymaq, onlara ailənin vəziri kimi baxmaq, müəyyən hallarda onların fikir və təkliflərindən istifadə etmək lazımdır.

“**Seyyid**”, nəzəri və əməli baxışdan, özünü bəndələrinə nisbətən azad və tam ixtiyarlı bilən bir simvoldur. Bəndələri ilə məsləhətləşməz, işlərini onların meylinə görə nizamlamaz. Həmişə özünü əlaltılarından üstün bilir. Ona görə də onların itaətini gözləyir. Əlaltıların boyun qaçırmaqlarını qəbul etmir. Uşaq da birinci yeddi ildə ağalığ tacını daşıyır. Buna görə də başqalarını onunla rəftarda özünü bəndəlik məqamında təsəvvür etməlidir. Özünü başqalarının qarşısında tam ixtiyarlı və itaət olunan hiss edən uşaq, öz əməllərinə görə başqalarına cavab verməyi gözləmir. Buna görə də ətrafdakılar rəftarlarını elə tənzimləməlidirlər ki, uşaq özünü tam azad təsəvvür

¹ Əslində şifa. Qurani-Kərimin “İsra” surəsinin 82-ci ayəsinə müraciət edə bilərsiniz.

² “Məkarimul-əxlaq”, səh. 222.

etsin. Belə şəraitdə valideynin nəzarəti bəndənin ağasına nəzarəti kimi qurulmalıdır.

Nəzarət elə olmalıdır ki, sanki onun işləri tərif olunur. Uşağın ömrünün birinci yeddi ilində azadlıq və tam ixtiyara ehtiyacı var. Lakin bu, o demək deyil ki, uşaq ürəyi hər nə istəsə, etməlidir. Xeyr, bu o mənədadır ki, uşağın xəyata düçar olduğu əməllərin qarşısını bacardığınız qədər müstəqim surətdə (birbaşa) almamalı və onu başqalarının qarşısında tənbeh etməməlisiniz.

Valideynin rəftarı elə olmalıdır ki, uşaq hər bir işdə özünü azad görməli və sıxıntı hiss etməməlidir. Uşaq ağılıq məqamında şıltaqlığı üçün geniş şərait tələb edir. Bu şərait onun haqqı olub başqaları tərəfindən məhdudiyyət gördükdə qışqır-bağır ilə haqqını tələb etmək bu dövrün uşaqlarının qaydasıdır.

Uşaq səhv iş görəndə hörmət və yumşaq əxlaqla ona səhvini başa salmaq lazımdır. Döymək və ya dava-dalaşla onu anlatmaq düzgün deyil. Başqa tərəfdən əgər uşağın birinci yeddi ilində onunla hörmətlə davransaq, ikinci yeddi ilində itaət etməyə hazırlıqlı olar.

“**Əbd**”, əməlinə həm azad olmayan və həm də rəyi (nəzəri) qəbul olmayan bir insan simvoludur. Buna görə də məsləhətçi kimi ondan istifadə olunmur, yalnız itaət gözlənilir. Əbd, itaətçi və fərmana baş əyən olsa, kamildir. Boyun qaçırdığı zaman özünü danlamağa və tənbiyə layiqli bilir. Buna əsasən yeddi yaşından sonra uşaq özünü başqasının qarşısında bəndə bilib itaət etməsini hiss edir. Bu üzdən valideynin rəftarı vilayət məqamı və ağa ünvanında olmalıdır.

Valideyn övladlarına birbaşa nəzarət edə bilər. Bəndə, ağası tərəfindən işlərinə nəzarət etməsini qəbul edir və narazılıq etmir. Bu dövrdə uşaq hər bir məhdudiyyəti qəbul etməyə hazırdır. Bəndə ağasının təsiri altında olduğu üçün tam azadlığa malik olmadığına görə narahatçılıq hissi keçirmir. Bu yaşdakı övladlarımız fitrətən bəndəliklərini qəbul edir, valideynin ağılığını etiraf edirlər. Buna görə də uşağın tərbiyə və inkişafı üçün valideyn tərəfindən azadlığın verilməməsi lazım və bu yolda hər növ səhlənkarlıq düzgün deyil. Övlad bu yaşlarında valideyndən icazəsiz iş görməməlidir. Valideynin icazəsi ilə uşaq onun tərbiyəsinə fayda yetirən işlərdə azad ola bilər.

“**Vəzir**” isə rəyi (nəzəri) qəbul olunan və hörmət olunan bir nümayəndədir. İşində azad olmadığı üçün hökmü qəti qəbula malik deyil. Vəzir, özünü məsləhət verməyə layiqli bilir, müstəqil rəy verir, heç bir hörmətsizliyə dözə bilmir, birbaşa əmr-nəhyi qəbul

etmir. Özünü hakimlə bərabər şəxsiyyətli hesab etməsinə baxmayaraq, sonda hakimin əmrinə itaət etməli olur. Bu mərhələdə yeniyetmə özünü etibarlı bilir və ona etibar edib xətərli işlərin tapşırılmasını gözləyir. O, vəzirlik dövründə özünü bir işin qərarı üçün azad fikrə malik olmasını düşünür. Vəzir özünü işlərdə azad görməli və fikrini deməyə cürət sahibi olmalıdır. O, bir işin məmləkətinə nəzər yetirməsini gördükdə onu məhdudiyyətsiz bəyan etməli, rəyinə tam azadlıqla dəlillər gətirməlidir. Yeniyetmə də bu şəraitdə yaşayır. Buna görə də işlərdə nəzər verməyinə heç bir maneə yaranmamalıdır.

UŞAQLARIMIZDAN ƏDƏB GÖZLƏYİRKSƏ, ÖZÜMÜZ DƏ ƏDƏBLİ OLMALIYIQ

Mərhum Ayətullah Xomeyninin qızı Fəridə Mustəfəvi deyir: “Balaca uşaq olduğum zamanlarda bir dəfə otaqda topla oynayırdıq. Topu şüşəyə vurub sındırdıq. Atam narahatçılıqla içəri girdi və otaqda nə üçün futbol oynadığımızı soruşdu. Mən dedim: Anam bizə dedi ki, otaqda oynayın, eybi yoxdur. Bu sözdən sonra mərhum atam heç bir söz demədən başını aşağı saldı və otaqdan çölə çıxdı.”¹

Əgər itaətkar, sözbəxan və ədəbli övlad istəyiriksə, birinci addımı budur ki, ata anaya, ana da ataya qarşı ən azı övladın gözü önündə ehtiramlı davransın. Əgər kişi həmişə anaya qışqırırsa, ana da həmişə ata ilə deyişirsə və övlad da bu hadisəyə tamaşa edirsə, bu övladdan ədəb gözləməyin özü ədəbsizlikdir, çünki uşağa vermədiyiniz bir şeyi tələb edirsiniz.

Əgər ana uşağa bir söz deyibsə, səhv də olsa, ata uşağın yanında anaya səhv etdiyini deməməlidir. Ananın səhvi olubsa, ata onu övlad qarşısında danlamamalıdır. Ana atanın, ata da ananın ehtiramını övladları yanında saxlamalıdır. Əgər ata səhv addım atırsa və ya zorakılıq edirsə, ana övladların yanında ataya qarşı çıxmamalıdır. Çünki atanın əzəməti övlad yanında sınırsa, sabah o övlad nə ananın sözünə qulaq asacaq, nə də atanın.

Xülasə, ata-ananın bir-birinə hörmətsizliyi övladın valideynə qarşı ehtiramsızlığı və övladın tərbiyəsizliyi ilə nəticələnəcək.

Az yaşlı uşaqlarımızın səhv işlərini necə cavablandırmağımızı bilmək üçün aşağıdakı nöqtələrə diqqət etməliyik:

¹ “İmam Xomeyninin həyat tərzindən örnəklər”, c. 1, səh. 80.

1. Ata-ana övladları üçün birinci ülgüdürlər.
2. Övladlar uşaqlıqda bildiklərini görməklə öyrənirlər.
3. Övladlarımız onlara deməklə yox, gözləri ilə gördüklərinə daha çox inanırlar.
4. Övladın zehmində ata-ananın rəftarı bir insan kimi ən üstün və həqiqi ülgüdür.
5. Uşaqlar həssas ruhiyyələrinə görə birbaşa rəftarlara mənfi təsir göstərirlər.

Böyüklərdən birinin buyurduğu kimi çalışın, övladınız üçün oyunçu (aktyor) rolunu oynayın!

Bu mətləbi başa düşmək üçün bir misal çəkək: Övladımızda təşəkkür etmək və minnətdarlıq ruhiyyəsini oymatmağı qərara gəlirik. Rəvayətlərdən məlum olduğu kimi birbaşa deməkdən çəkinməliyik, övlad başa düşdüyü yolla valideyn bir-biri üçün etdiyi işlərə görə təşəkkür etsələr, bu ruhiyyə öz-özünə onlarda yaranar.

Övladlarımızın gözü qarşısında həyat yoldaşımın mənim üçün etdiyi iş müqabilində ona təşəkkür etməyim, övladıma başqasının onun üçün etdiyi işə görə təşəkkür etməsini başa salmağın ən üstün yoludur.

ALLAH VƏ TƏMSİL

İslam maarifində ən çətin və ən şirin mövzu “Allah” barəsindədir. Uşaq və yeniyetməyə Allahı tanımaq mövzusu qabağa gələndə bu mövzu daha da çətinləşir. Uşaqlar tərəfindən verilən suallar təbiidir. Gec-tez övladınız, yaxud şagirdləriniz tərəfindən Allah barəsində olan suallara rast gələcəksiniz. Sizin cavabınız isə onların həyatında həlledici rol oynaya bilər. Belə ki, siz uşağın zehmində ya “qatil Allahı” (Allaha pənah aparırıq), ya da ki, ona Dost, Köməkçi və onunla Mehriban olan Allahı təsvir edə bilərsiniz.

Bəzi valideynlər etiqadi məsələləri uşaqlara öyrətmək istəmir və belə iddia edirlər: “Dinimizin əqidə üsulları çox çətin, buna görə də uşaqlara həmin üsulları başa salmaq mümkün deyil və ona görə də Allahın vücudunu isbat edən dəlilləri uşağa çatdırmaq olmur.”

Lakin onlar yanılırlar. Çünki, uşaqlar dünyaya göz açandan Allah tanıyan və Ona meyilli olurlar. Belə ki, Allaha iman, bütün insanların fitrətindədir.¹ Buna görə də uşağa Allahı tanımaq çox da çətin

¹ «Allah insanları həmin fitri din əsasında yaratmışdır.» (Rum surəsi, ayə 30).

deyil. Bundan əlavə Allahı tanımaq üçün əqli dəlillərdən başqa sadə bəyanlar da var. Məsələn, təbiət və yaranış haqqında olan misallar.

Riyaziyyat, zehni elm olmasına baxmayaraq, müxtəlif səthlərdə tədris olunur. Deməli, dini və etiqadi məsələləri də riyaziyyat kimi müxtəlif səthlərdə dəqiq proqram qurmaqla, uşaq və yeniyetmələrə öyrətmək olar. Uşağın zehni, həqiqətləri və dini sadə dillə qəbul edərək anlama qüdrətindədir.

Ümumiyyətlə, misalları çəkməkdə məqsəd, oxucunun fikrini və zehni həmin mətləbə yaxınlaşdırmaqdır. Təmsil (misal), gördüyümüzlə görmədiyimizin arasında olan bir körpü, həmçinin Allahla qeyri-Allah¹ arasında olan rabitədir.

Əgər ən yaxın misalı Allah üçün çəksək belə, yenə də Allah, o deyil və Munəzzəhdir.² Çünki heç bir şey Onun kimi deyil³ ki, Ona nəyi və ya kimisə oxşadaq. Lakin misal, zehni cəhətdən insanı bir qədər həqiqətə yaxınlaşdırdığı üçün ondan bəhrələnirik.

Allah-təala Özü Qurani-Kərimdə bir çox misallar çəkir və səbəbini belə bəyan buyurur:

وَتِلْكَ الْأَمْثَالُ نَضْرِبُهَا لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ

«Və camaatın düşüncə və təfəkkürü üçün bu məsəlləri çəkirik.»⁴

Qurani-Kərimdə Allaha aid zikr olanları zehnimizdə canlandırmaq üçün misallardan istifadə etmək məcburiyyətindəyik.

“Allah asimandan yığılmır?” sualını dalbadal təkrarlayan uşaq, bizim “Allah hər yerdədir” cavabımıza qane olmur. Buna görə də asimanda olub yerə düşməyən bir şeyi⁵ misal çəkməyə naçarlıq.

UŞAQLARIN ALLAH HAQQINDAKI SORĞULARI

Uşaqların zehni balacalıqdan sorğu ilə doludur. Hər gördüyünü və eşitdiyini bilməyə çalışır. Uşaqlar yanımıza gəlib dinə aid sual verəndə onların daxili meyindən istifadə edərək uşaqları bir addım həyatın hədəfinə və kamal qülləsinə yaxınlaşdırmaq üçün bizdə

¹ Yeni insan.

² Pak, bütün eyb və nöqsanlardan uzaq.

³ “Şura” surəsi, ayə 11.

⁴ “Həşr surəsi, ayə 21.

⁵ Təyyarə və s.

fürsət yaranır. Biz bu fürsətləri qənimət bilməli, əlimizdə olan işi kənara qoyub təmkinlə onları diqqətlə dinləməli və lazım olan cavabları verməliyik.

Uşaqlar ilə aparılan təhqiqatlar nəticəsində Allaha aid olan bir çox suallar aşağıdakılardan ibarətdir:

- Allah var?
- Allah kimdir?
- Allah hardadır?
- Allah göydən düşmür?
- Allah nə iş görür?
- Allah nə sifətindədir?
- Allah həmişə olubmu?
- Allah hansı rəngdədir?
- Allah da yatır?
- Neçə Allahımız var?
- Bizim hamımızı Allah yaradıb?
- Allahı kim yaradıb?
- Allah necə mehribandır?
- Allah kişidir?
- Qaranlıqda Allah bizi görə bilirmi?
- Allah hansı işə görə narahat olur?
- Allahın bizi çox istəməsi üçün nə edək?
- Allahı görmək olur?
- Allahı yuxuda görmək olur?
- İmamlar Allahı görüblər?
- Aya gedənlər Allahı görürlər?
- Allah göyün harasındadır?
- Yerin altına getsək, Allah bizi görər?
- Allahın ayağı hardadır?
- Allah da şirniyyatı sevir?
- Allah danışır mı?
- Allah qəlbimizdə necə yerləşib?
- Allah pis yerlərdə də olur?
- Allahın kimlərdən xoşu gəlir?
- Allah uşaqları sevir?
- Allah niyə adamları yaradıb?
- Allah niyə pis adamları yaradıb?
- Allah necə bütün adamları görür?
- Heyvanları da Allah yaradıb?
- Allah milçək və böcəyi niyə yaradıb?

-Allah hər iş görə bilir?

-Allah çox Böyükdür? ...

Uşaqlar başa düşmür deyə, onların bu qədər suallarını cavabsız qoymaq nə dərəcədə düzgündür? Əgər bu sorğulara cavab vermək istəyiriksə, cavablar necə və hansı şərtlər əsasında olmalıdır? Allahın köməliyi ilə bu və digər suallara cavab verməyə çalışacağıq.

Valideynlər uşaqlara dini tərbiyə və İslam təlimlərini həm yavaş-yavaş, həm də ardıcıl surətdə öyrətməlidirlər. Onları çətinliyə salmamalı və onlara ağır təkliflər verməməlidirlər.

İmam Əli (ələyhissalam) buyurur: “Uşaqlıqda ölüb Cənnətə getməyi sevmirəm, çünki böyüyüb Pərvərdigarımı tanımaq istəyirəm.”¹

Əziz Peyğəmbər (salləllahu ələyi və alihi və səlləm) buyurur: “Övladınızın dilini **lə iləhə illəllah** ilə açın, həmçinin bu kəlamı ölüm zamanı ona təlqin edin! Çünki bu kəlam hər kəsin birinci və axırıncı sözü olsa, min il ömür etsə belə, (keçmiş) günahlarına görə sorğu-sual olunmaz.”²

¹ “Kənzul-ummal”, hədis 36472.

² “Hikmətnameyə kudək”, səh. 149. Muhəmmədi Rey Şəhri Muhəmməd.

ÜÇÜNCÜ FƏSİL

UŞAQ VƏ YENİYETMƏNİ TANIMAĞIN ZƏRURİLİYİ

Uşaq və yeniyetmə barəsində müəlisinin zəruri olmasına Həzrət Əlinin (əleyhissalam) Kumeylə buyurduğu hikmətli kəlamında görmək olur: “Ey Kumeyl! Hər bir hərəkət və cərəyanları yerinə yetirmək üçün onları tanımağa ehtiyacın var.”¹

Həkim xəstənin müalicəsindən öncə onu müayinə edib dərdi barəsində lazım olan sualları verir.

Həkim müttəhim və şikayətçinin məhkəmə işini müəlisə etməmiş düzgün hökm verə bilməz.

Əgər həssas və dolaşqı olan uşaqılıq dövrünə malik insan barəsində söhbət gedirsə, onun haqqında müəlisə və tanışlıq iki qat olmalıdır. Uşaq haqqında tanışlığımız iki növdür:

Səthi tanışlıq: Yalnız zahiri rəftarına diqqət edib xətalərini görmək.

Dərin tanışlıq: Valideyn və müəllimin uşağın rəftarlarının səbəbini araşdırması. Məsələn, uşaq niyə yalan danışdı? Onlar uşağın yalan danışmasının səbəbini araşdırıb tapsalar, yumşaq və mülayim tərzdə onu yalan danışmaqdan çəkindirə bilərlər.

Uşaq yaşadığı mühitdən asılı olmayaraq, öz ruhi və cismi inkişafının gedişatında zəncirvari mərhələlərdən keçir. Bu da gələcək mərhələlərə öz təsirini göstərir. Uşaq barəsində təhqiqat aparən alimlər onun inkişaf mərhələsi haqqında geniş və nisbətən dərin müəlisələrə malikdirlər. Elə bu səbəbdən də onlar bu gün “tərbiyə” elmi ilə məşğul olanlara yol açmışlar.

Övladının təlim-tərbiyəsinin nigarançılığında olan valideyn onun inkişaf mərhələsini tanımalıdır. Kitabın mövzusunu nəzərə alaraq bu mərhələlərin iki hissəsinə işarə edirik:

1-Dini anlayışda uşağın düşüncəsi: Yəni uşağın Peyğəmbər, İmam, məad, mələk, şeytan və sairə kimi dini anlayışdakı düşüncəsinin ölçüsünü araşdırmaq.

2-Allah anlayışında uşağın düşüncəsi: Yəni uşağın dini baxımdan Allah barəsində dərkinə araşdırmaq.

¹ “Tuhəful-uqul”, səh. 171.

UŞAQ VƏ DİNİ ANLAYIŞ

Uşaq psixologiyasındakı xüsusiyyətlər onların dini təfəkkürlərində də gerçəkləşir. Yəni hər bir uşağın özünə görə psixologiyası olduğu üçün dini anlayışı onun əsasında çatdırmaq lazımdır. Böyüklərin nəzərində əhəmiyyətli olan müqəddəs əməllərin çoxu uşaqlar üçün heç bir məna daşımır. Onlar əza məclislərində, ziyarətgahlarda və sairə müqəddəs məkanlarda oynayır, gülür, danışır, qışqırır, zarafat və dəcəllik edirlər. Uşaqlar məzhəbi sözləri dilə gətirməklərinə baxmayaraq bizim düşündüyümüz kimi təsəvvür etmirlər. Buna görə də Allah, Peyğəmbər, Quran, mələk, şeytan, ölüm, Cənnət və Cəhənnəm kimi dini anlayışlar uşaqların zehmində fərqli düşüncəyə malikdir.

Müsəlman psixoloqları bir çox faydalı kitablar, məqalələr, jurnallar və proqramlar tərtib edərək, valideyn və müəllimlərin ixtiyarında qoymuşlar. Övladlarımızın dini anlayışlarını düzgün istiqamətləndirmək üçün həmin məcmuələr valideyn və müəllimlərin köməyinə çata bilər.

UŞAQLARDA DİNİ TƏFƏKKÜRÜN İNKİŞAF MƏRHƏLƏLƏRİ

2 yaşdan 6 yaşa kimi

Uşaq bu dövrdə iki əsas xasiyyətə malikdir:

1-O, dünya hadisələrinə öz düşüncə və bacarığına əsasən baxır və başqalarının nəzərinə diqqət yetirə bilmir.

2-O, hadisələrə bir tərəfli diqqət edir və məsələləri məhdudlaşdırır.

Təhqiqatlara əsasən bu düşüncədə olan uşaq maddi olmayan mövcudları (Allah, mələk, cin) maddi bilir, hətta onları insan formasında təsəvvür edir. Buna görə də Allahın əli, ayağı, başı, gözü, Cənnəti isə Onun evi olduğunu düşünür. Uşaq elə bilir ki, Allah bu evdən bizə nəzarət edir və yerə enib işlərimizi düzəldir. Cənnəti bağ, yaxud böyük park kimi təsəvvür edir və orada növbənöv oyuncaqlarla oynayıb sevinməyi düşünür. Cəhənnəmi çoxlu atəşi olan yer kimi bilir. Şeytanı isə eybəcər və başında buynuzu olan adam kimi təsəvvür edir. Əlbəttə, uşaq bunları deyilənlərə əsasən öz düşüncəsində qurur.

7 yaşdan 11 yaşa kimi

Məktəbə gedən uşaq əməli dövrəyə daxil olub tədricən qabaqkı dövrənin məhdudluqlarına qələbə çalır. Hadisələrə bir neçə yöndən

diqqət edir. İbtidai sinif uşaqları, Allahı möcüzə yaradan bir insan kimi fərz edirlər. İzahatları bəzən maddi, bəzən də maddiyatdan kənar olur. Məsələn, bəzən Allahı xariqüladə və qəribə bir insana, bəzən nura və atəşə bənzədir, bəzən isə gözə görünməyən məxluq təsəvvür edirlər. Bu məsələ uşağın çaşıb qaldığını nümayiş etdirir.

12 yaşdan yuxarı

Üçüncü dövrən səthi əməliyyat mərhələsi adlanır. Bu dövrən buluğ və orta təhsilin yuxarı sinfinə yaxındır. Uşaq bu mərhələdə yavaş-yavaş pərakəndə təfəkkürə tərəf hərəkət edir. Yeniyetmə məsələnin izahı üçün uşaqılıq xəyallarından uzaqlaşaraq təhqiq və məntiqi müqayisəyə tərəf addımlayır. Kəşflərin səbəbləri barəsində zehində fərziyələr qurub onları analiz edir. Əvvəldə bu fərziyələr maddi ünsürdə məhdudlaşır, amma tədricən bu ünsürlər kənara qoyulur və təfəkkür simvolik şəklini alır. Fərziyələri öz təcrübəsi xaricində ölçür, dəlildən istifadə etməklə onu rədd və ya qəbul edir.

Başqa sözlə desək, bu dövrən “məzhəbi təfəkkürə doğru” adlandırmaq da olar. Yeniyetmə Allahı mücərrəd, qeyri-maddi və ruhani kimi tanıyır. Bəzən yeniyetmələr arasında Allahı insan formasında bilmələri gözə çarpır. Bu da onun düşüncənin aşağı olmasından və ya dini məsələlərə əlaqəsizliyindən irəli gələ bilər.

Nəticə: Uşağın “Allah anlayışı” dərki onun yaş və tanışlığı ilə birbaşa rəbitəsi var. Hər bir dövrən özünəməxsus xüsusiyyətə malikdir. Buna görə də hər dövrdə övladlarımızın zehni xüsusiyyətləri və tanışlıqlarına münasib İslam dinimizi onlara öyrətməliyik. Öz uşaqılıq dinində olmağına icazə verməli, dolaşmaq əqidə üsullarını öyrətməkdən çəkinməliyik. Çünki uşaqlar bunları ya dərk edə bilmir, ya da düzgün başa düşmədikləri üçün dindən qaçırırlar. Valideyn, uşağa bəzi dini hökmlərin düzgün və dəqiq icrasına təkid etməməli və bundan çəkinməlidir.

UŞAQ DÜŞÜNCƏSİNDƏ ALLAH ANLAYIŞI

İslamın tərbiyəvi nizamının əsaslarından biri, təklif və məsuliyyətlərin bəyanından öncə şəxslərin qabiliyyətlərinə diqqət etməkdir. Müəllim öz şagirdinin şəxsiyyətini, xasiyyətini, ehtiyaclarını və ruhiyyətini tanımalıdır ki, ona yersiz və çətin göstərişləri tapşırmasın. Biz uşağın düşüncəsini dərk etməklə Yaradanın həqiqətini mülayim dillə ona anlada bilərik. Bir sözlə məqsədimizə çatmaq üçün uşaqların bacarıq hədlərini tanımalıyıq. Allah anlayışının öyrədilməsi uşağın düşüncəsi ilə uyğun olmasa,

ona öyrətdiklərimizin heç bir faydası olmayacaq və fikir nizamını qarışdırıb fitri anlayışını korlayacaq.

Məsələn, əgər uşaq, Allahı insan kimi təsəvvür edirsə, bizim Onun elm, qüdrət, həyat kimi sifətlərini izah etməyimizə ehtiyac yoxdur. Əksinə, biz gərək Allaha aid olmayan sifətləri (cisim, əl, ayaq və s.) ona başa salaq. Əlbəttə, Allahın sifətlərini tanıtdırmaq üçün müəyyən yaş dövründə onlara izah edilməlidir.

ALLAHI İNSAN TƏSƏVVÜR ETMƏK DÖVRÜ

4 yaşdan 7 yaşa kimi

Dörd yaşından aşağı uşaqlar Allahı müxtəlif formada təsəvvür edirlər. Allahın quruluşu onların zehmində dörd yaşından yuxarı başlayır.

Uşaqlar bu dövrdə Allahı, onlara oyuncaq verən və hər şeyə Agah olan bir insan kimi təsəvvür etməklə bərabər Onun hər yerdə olmasına inanır, lakin Allahın zaman və məkan məsələsini dərk edə bilmirlər. Bu xüsusiyyətə görə uşaqlara Yaradan barəsində hər nə desək, onu səthi qəbul edəcəklər.

Belə uşaqlar əşyanın bir-biri ilə rəbitəsini xəyal üzərində qurub heç bir izah verə bilmirlər. Məsələn, altı yaşlı uşaq, Allahın Günəşi məhv edə bilməyəcəyinə inanırdı. O deyirdi: “Əgər Allah Günəşə əl dəysə, yanar. Onu məhv etmək üçün Allah gərək arxadan getsin.”

Buna görə də Allah, “padşah”, “bütün uşaqların atası”, “buludların arxasında evi olan” kimi tanınır.

Bu dövrün iki əsas xüsusiyyəti vardır:

1-Dini və məzhəbi anlayış, sehirlə və əfsanəvi mahiyyət daşıyır. Allah cin və pərilərin arasındadır.

2-Allah insan şəklində olub asimanda kişi formasındadır. O, nəfəs alır, yeyir, içir və s.

ARAŞDIRMALAR

Uşaqlar altı yaşına qədər Allahı insan şəklində təsəvvür edirlər. Bu yaşda əksəriyyət Allahın görüldüyünü iddia edirlər. Allahı görməyi rədd edənlər isə Onun asimanda olmasını deyirlər. Onlardan “Allahı güclü durbinlə görmək olarmı?” - deyə soruşduqda, yarısından çoxu müsbət cavab verir və Allahın hər yerdə olduğunu vurğulayırlar. Aparılan araşdırmalardan iki nümunəyə diqqət edək:

Beş yaşlı Muhəmməd:

Sual: Allah hər şeyi bacarır?

Muhəmməd: Bəli, Allah istədiyi işi görə bilir.

-Necə? Deyə bilərsən?

Muhəmməd: Bax belə, əlləri ilə. (Əli ilə hərəkətlər göstərir).

-Əlləri ilə nə iş görür?

Muhəmməd: Qumbara götürüb atır, yer dağılır.

-Allah edə bilər ki, ağaclar meyvə əvəzinə qızıl pul bar gətirsinlər?

Muhəmməd: Bəli. O, gecə ağacların dibinə qızıl su tökür, səhər isə ağaclarda qızıl pul olur.

Beş yaşlı Fatimə

Sual: Allahın harada olduğunu bilirsən?

Fatimə: Allah hər yerdə var.

-Doğrudur. Əhsən. İndi bu otaqda var?

Fatimə: Yox, asimandadır. Ordan bizi görür.

-Allah bizi necə görür?

Fatimə: Nuru ilə. Onun nuru bir Günəşdir və onunla bizi görür.

-Gecələr necə? Gecələr də bizi görür?

Fatimə: Bəli, gecələr gecə işığı ilə görür.

-Kimsə gizlənsə necə?

Fatimə: O biri tərəfə gedib ayaqlarını görür.

-Otaqda olsaq necə?

Fatimə: Onda pəncərədən görür.

-Pərdələr çəkilmiş olsa necə?

Fatimə: Pərdələri qırağa çəkib görür.

-Allah otağa girir?

Fatimə: Yox, bizi pəncərə arxasından görür.¹

ALLAHI İNSANDAN ÜSTÜN TƏSƏVVÜR ETMƏK DÖVRÜ

Uşaq tədricən yeddi yaşında Allahı Güclü, Qüdrətli və valideyndən uca bir varlıq kimi tanıyır. Onun əmrləri ilə tanış olmaq istəyir. Allahın bir çox sifətlərindən xəbərdardır, lakin Onun Əbədi və Əzəli olmasını anlaya bilmir.

¹ “Uşaqların təsəvvüründə Allah”, səh. 86.

Uşaqlar bu yaşda Allahı insandan fərqli bəyan etməyə çalışırlar. Bəziləri Allahı gözə görməyən, atəş və ya nur kimi təsəvvür edirlər. Onlar əvvəlki dövrdən fərqli olaraq əşyanın xarici görünüşünü təhlil etməyə çalışırlar. Allahın Güclü olduğu üçün acmadığını, evi olmadığı üçün yatmadığını, Böyük olduğu üçün çox vaxt asimanda olduğunu təsəvvür edirlər.

Qeyd etmək lazımdır ki, əgər uşaq bütün gücün Allahdan olduğunu bilməzsə, həyatı boyunca insanlardan qorxacaq, onlardan kömək umacaq. Digər tərəfdən uşaq imanlı və təvəkküllü yetişdirildiyi təqdirdə, bu, onun bütün həyatı boyunca rahat və dinc yaşamasına vəsilə olacaq. Belə olduqda uşaq nə qədər kiçik olursa olsun, yetkin bir mömin ağılına və əxlaqına sahib olacaq, qarşılaşdığı hadisələr qarşısında məyusluğa uğramayacaq, xoşuna gəlməyən bir şeylə qarşılaşdığı anda ağlamayacaq, şikayətlənməyəcək və hadisələrin həmişə Allahın idarəsində olduğunu biləcək, təvəkkül edəcək, gözəl rəftar göstərəcək.

Səkkiz yaşlı uşağın baxışında Allah çox vaxt kişi cinsində olan bir insana bənzədilir. Onun bu nəticəyə gəlməsi, kişilərin qadınlardan güclü olduğuna görədir. Bu məsələdə qız-oğlan arasında fərq görünür. Bu təsəvvür 10-11 yaşına qədər davam edir. Onlar qadını kişidən ayırd edə bildiyi və kişinin qadın kimi hamilə olmamasını anladığı üçün Allahın da uşağı olmamasına inanırlar. Allahın təsviri yeddi-səkkiz yaşlı uşaqların nəzərində maddi və insana bənzərdir. Asimanda olan Cənnətdədir və insan surətində yerə enib dünya işlərinə nəzarət edir. Doqquz yaşına yaxınlaşan uşaqlar Allahı daha çox sehrlə qüdrətə malik insana bənzədirlər. Onların danışdıqlarında görürük ki, əgər Allah gecəni işıqlandırmaq istəsə, gərək Günəşi gətirsin, yoxsa havanı açma bilməz.

ARAŞDIRMALAR

8 yaşlı Zeynəb

Sual: Allah indi bizi görür?

Zeynəb: Bəli, yuxarıdan görür.

-Aferin. Həmişə bizi görür, yoxsa bəzi vaxtlar?

Zeynəb: Bəzi vaxtlar.

-Hansı vaxtlarda?

Zeynəb: Gecələr görə bilmir.

-Niyə?

Zeynəb: Çünki qaranlıqdır.

-Amma mənə dedilər ki, gecələr Allah bizi görür.

Zeynab: Xeyr, səhv deyiblər!

-Niyə?

Zeynab: Çünki hər yer qaranlıqdır.

-Görməsi üçün heç bir iş görə bilməz?

Zeynab: Edə bilər.

-Necə?

Zeynab: Əgər Günəşi gətirsə, gündüz olar və görər.

-Amma biri deyirdi ki, gözlərindən nur saçdırır və hər yeri görür.

Zeynab: Xeyr, gərək Günəşi gətirsin.

Uşaq Allah anlayışını fiziki qanun çərçivəsindən kənar dərk edə bilmir. Ona görə də bu xüsusiyyətlərin hər hansı birində anlaşılmazlıq görsə, onu inkar etməyə çalışır.

8 yaşlı Əli

Sual: Allah elə bir iş görə bilər ki, biz göyün üzündə yol yeriyək?

Əli: Edə bilər.

-Necə?

Əli: Buludları yanaşı qoyar, sonra onların üzərində yol gedə bilərik.

-Buludlar olmasa necə?

Əli: Onda yerə düşərik.

-Allah istəsə necə?

Əli: Onda bacarıq.

-Necə?

Əli: Ayağımızın altına bir şey qoyar.

Uşaq təcrübə nəticəsində yeriməyimiz üçün söykənəcək lazım olduğunu bilir. Bu dövrün əsas iki xüsusiyyəti vardır:

1-Xəyallardan çəkinmək və həqiqətə yaxınlığın gözə çarpması.

2-Allahı insandan üstün təsəvvür etməsi.

ALLAHI MADDİ TƏBİƏTDƏN ÜSTÜN TƏSƏVVÜR ETMƏK DÖVRÜ

9 yaşdan 12 yaşa kimi

Doqquz-on yaşlı uşaqlar zehnlərində Allahı insan formasında təsəvvür etməklə yanaşı, düşüncələri genişləndikcə Yaradanı nur parçasına, buluda və asimani mövcuda bənzədirlər. On-on bir yaşlı uşaqlar yavaş-yavaş bu fikrə yetişirlər ki, otlar və heyvanlar canlıdır. Ağaclar isə meyvə əvəzinə qızıl gətirə bilməzlər. Allah Yer üzünə az gəlir və insanlarla üz-üzə gəlməkdən çəkinir. Bu mərhələdə Allah,

qeyri-maddi bir mövcud kimi tanınır. Uşaq, Allahı qeyri-maddi olduğunu qəbul etdiyi üçün Onu hər yerdə təsəvvür edə bilir. Başqa sözlə desək, uşaqların bu yaş dövründəki cavabları Allahın insandan üstün olmasından qeyri-maddi olması keçidinə hazırlığını göstərir.

Belə uşaqlar Allahın ən kiçik yerlərdə olmasına inanırlar. Amma onların bəzisi Allahı nur və mələk kimi təsəvvür edirlər. Çoxları isə Allahın Yaradan olmasına inanır və Onun Elmi, Qüdrətli, Eşidən, Görən kimi sifətlərinə işarə edirlər.

ARAŞDIRMALAR

9 yaşlı Həsən

Sual: Allah necədir?

Həsən: Nurdur.

-Biri deyirdi ki, adam formasındadır.

Həsən: Xeyr, nurdur, adam formasında deyil.

-Allah indi hardadır?

Həsən: Havada.

-Təkcə havadadır?

Həsən: Başqa yerlərdə də var.

-Burda necə?

Həsən: Burada da var.

-Deyə bilərsən harasındadır?

Həsən: Otaqda deyil, həyətdədir.

-Həyətdə uşaqlara toqquşmur?

Həsən: Uşaqlar yaxınlaşanda qırağa çəkilir.

-Allah necə hər yerdə ola bilər?

Həsən: Böyük olduğu üçün hər yerdə ola bilər.

-Biz Allahı görə bilərik?

Həsən: Xeyr.

-Niyə?

Həsən: Çünki çox uzaqdadır, göyün yuxarisindədir.

-Durbinlə baxsaq necə?

Həsən: Onda görə bilərik.

-Bunu daha çox izah edə bilərsən?

Həsən: Kosmik gəmi ilə getsək, görə bilərik. Amma Yerdən görə bilmərik.

9 yaşlı Zeynəb

Sual: Allah bizi görə bilir?

Zeynəb: Xeyr.

-Niyə?

Zeynəb: Çünki gözü yoxdur.

-Biri mənə deyirdi ki, Allah bizi görür. Sən nə düşünürsən?

Zeynəb: Yalan deyir.

-Hardan bildin yalan deyir?

Zeynəb: Çünki Allah cisim deyil.

-Cisim deyilsə, bəs nədir?

Zeynəb: Onda göz yoxdur, heç kimi görmür.

Bu növ cavab uşağın böyüklərdən öyrəndiyini göstərir. Bu dövrün iki əsas xüsusiyyəti:

1-Allah qeyri-maddidir və təbiətdən üstündür.

2-Allaha iki tərəfli baxışın başlanması; dini baxış və ətraf mühitdən təsirlənən baxış.

UŞAĞIN ƏQİDƏVİ TƏRBIYƏSİNDƏ MÜHÜM NÖQTƏLƏR

Valideyn və müəllimlər dini inanclara, məxsusən Allaha inanmasalar və dinin buyurduğu hökmlərə riayət etməsələr, övladın əqidəsini gücləndirə bilməzlər. Qəlbinizdə və əməlinizdə Allaha olan məhəbbəti, övladlarınızın qəlbində və əməlində də yaratmalısınız. Əlbəttə ki, əqidəvi tərbiyə, məktəblərdə keçilən dərslərdən çətinidir. Buna görə də sadə bir dərs kimi ona izah edə bilməzsiniz. Onları maraqlandıran suallarını qəbul etməli, lakin zehnlərini anladıqlarından artıq qarışdırmamalıyıq. Uşaqların Allah barəsindəki sözlərini demək üçün onlara icazə verməli, lakin suallar və nəzərlərinizlə söhbəti davam etdirməlisiniz.

Allahın zəti bizim üçün gizli və Onun haqqında araşdırma aparmaq qadağan olduğu üçün bu işdən çəkinmək lazımdır. Uşaqların Allahın zəti barəsində olan suallarına cavab verməyin və mövzunu elə dəyişin ki, o, ardını davam edə bilməsin. Əgər çox israr etsə, onda Allahın sifətləri və nişanələri haqqında danışın. Allahın zəti mövzusu ilə onların xam zehnlərini qarışdırmayın.

İki rəvayətə diqqət edək:

1-İmam Əli (ələyhissalam) buyurur: “Hər kəs Allahın zəti barəsində düşünsə, zındıq¹ hesab olunar.”²

¹ Əslində “zındıq”. Məcus tayfasından olan və iki Yaradanın olmasını iddia edən bir dəstə. (Loğətnəməye Dehxoda).

² “Ususlu-kafi”, c. 8, səh. 22.

2- İmam Baqir (ələyhissalam) buyurur: “Hər kəs Allah barəsində təfəkkür etmək istəyirsə, Onun zətı barəsində yox, yaranışda olan Əzəmətini düşünsün!”¹

Əgər uşağın verdiyi sualın cavabını bilməsəniz, əsəbləşməyin və özünüzdən çıxmayın! Ona həqiqəti deyin. Ən yaxşı cavab budur: “Mən bilmirəm Allah nə qədər Böyükdür, amma bu aləmdə heç bir şeyin Ondan böyük, güclü və yaxşı olmamasına inanıram. Bilirsən, əzizim! Allahın nə qədər Böyük olmasını biz xəyalımıza gətirə bilmərik. Çünki biz insanların zehni kiçikdir. Amma Onun qüdrət nişanələrinə baxmaqla Allahın necə də Böyük olmasını bilmək olar. Məsələn, dağlar, Günəş, Ay nə qədər böyük olsalar belə, onları yaradan Allahdır. Bütün bunları yaradan Allah, hamısından qat-qat Böyükdür.”

Əlbəttə, uşağın əqidəvi cavabını verə bilməsəniz də onunla “inam dili” ilə danışmısınız.

Övladlarımıza Allahı tanıtdırmaq üçün Onun ən mühüm “Məhəbbət” və “Rəhmət” sifətlərindən başlamalıyıq.

Uşaqlar dinin qarışıq anlamlarını şer və mahnı ilə daha yaxşı başa düşürlər. Dörd-beş yaşlı uşaqlara dastan, şer və Quran ayələrinin hifzini, altı-səkkiz yaşlı uşaqlar üçün maraqlı və həyəcanlı dastanlar öyrətmək münasibdir. Doqquz-on iki yaşlı uşaqlara şerlər, məzhəb və əxlaqi məsələlər münasibdir. Yeniyetmələr üçün məzhəbi dastanlar, o cümlədən Peyğəmbərlərin (ələyhimussalam) tarixi və dinə aid cəzbedici rəvayətlər, məzhəbi roman və həyat tərzini haqqında olan mövzular faydalıdır.

Təbiət, Allahın böyük və gözəl yaranış kitabıdır. Uşağı özünüzlə parka, zooparka, dəniz sahilinə, təbiətin mənzərəli güşəsinə aparın. Onunla Günəşin çıxıb-batmasına tamaşa edin. Cürbəcür balıqları olan akvarium və müxtəlif güllərin evdə olması uşağı təəccüb və heyratə gətirmək üçün təsirlidir. Uşaqla rabitədə olarkən onun danışdığı və düşüncə bacarığına diqqət edin. Məsələn, uşaqlar arasında yayılan suallardan biri də budur: “Allah “kimə bənzəyir?”

Adətən, bu sual üç-altı yaşlı uşaqların zehmində olur və cavabında insanabənzər “allah” axtarırlar. Buna görə də uşaqlar üçün Allaha məxsus olmayan sifətləri izah etməliyik: “Əzizim, Allah bizim kimi deyil, çünki Onun gözü, qaş, əl-ayağı yoxdur.”

¹ “Usulu-kafi”, c. 1, səh. 93.

Adətən, İslam maarifindən xəbərdar olanlar uşaqlara Allahı tanımaq üçün onların anlamadığı Müqəddəs, Əbədi, Qadir, Alim və s. kimi ilahiyyata aid kəlmələrdən istifadə edirlər. Bu sözlərin mənasını hətta insanların bəzisi belə anlaya bilmir. Problemin həlli üçün iki məsləhət verilir:

1-Uşağın yaşına uyğun kəlmələrdən istifadə edin! Məsələn, altı yaşdan kiçik uşaqlara Allahı tanımaq üçün “böyük”, “həmişə”, “yaxşı”, altıdan yuxarı isə hər yerdə, “qüdrət”, “kamil” kimi lüğətlərdən istifadə olunsun.

2-Allahın sifətlərini uşağa onun bildikləri ilə izah edin! Məsələn, Allahın qüdrətini bəyan etmək istəsəniz, altı yaşdan kiçik uşaqlardan soruşun: “Ən güclü tanıdığım adam kimdir?” Əgər məşhur bir dünya çempionunun adını deyərsə, siz ona belə cavab verin: “Allah ondan da Güclüdür.” Allahın elmini bəyan etmək üçün ondan soruşun: “Ata-anan səni nə qədər qoruyurlar?” Cavab verəcək: “Çox”. Deyin: “Allah bizi daha çox qoruyur.” Yaxud ona deyin: “Sənin əlil uşağa qarşı mehribançılığını görəndə Allah yadıma düşdü. Çünki Allah, hamıdan daha çox Mehribandır və hər şeyi Yaradan Odur. Allah müşküllərimizin həlli üçün həmişə bizə kömək edir.

Bu saysız nemətin şükrü çox çətin,
Adını çəkməyə çatmaz qüdrətin.
O Lətif Yaradan yer xalisına,
Minlərlə xal vurmuş, baxım hansına?

DÖRDÜNCÜ FƏSİL

ALLAHI TANITDIRMAQDA VALİDEYNİN SƏHVLƏRİ

1-Tərbiyədə səhv

Valideynlərin əksəriyyəti elə başa düşür ki, uşağa dini tərbiyə vermək üçün Allah və Qiyamət haqqında bəzi məlumatları söyləməklə, o cümlədən bəzi əxlaq və ədəb qaydalarını moizə etməklə kifayətlənmək olar. Bu yanlış bir fikirdir və tərbiyəyə zərbə vurur. Uşaq iman fitrəti ilə doğulub. Onların iman və mərifət tapması, həmçinin dini təkliflərini yerinə yetirmək üçün bir qədər zaman və şərait lazımdır. Ən yaxşı şərait isə valideynlərin və ətrafdakıların imanlarının möhkəmliyidir. Deməli, tərbiyə - “etmək” yox, “olunmaq”dır. Yəni övladlarımız bizim kimi olurlar, nəinki istədiyimiz kimi.

2-Səhv cavab

Valideynin övlada cavabında bir neçə səhvə yol verilir:

-Bəzi valideynlər uşaqların dini suallarını, dinə etiraz və hörmətsizlik kimi başa düşürlər. Əslində isə belə deyil. Ümumiyyətlə, insan təbiəti həmişə axtarışdadır və hər şeylə maraqlanıb cavab tapmaq istəyir. Bu hal uşaqlarda daha çox gözə çarpır.

Allahın rəsulu (salləllahu ələyhi və alihi və səlləm) buyurur: “Elm bir xəzinə, açarı isə sorğudur. Rəhmət yağışı üstünüzə yağsın deyər, soruşun!”¹

-Bəziləri isə övladlarının suallarına cavab vermir və belə düşünlər: “Əgər cavab versək, başqa suala keçəcək və suallar davam etsə, biz cavab tapa bilməyəcəyik.”

-Bəziləri də uşağın sualına özünün başa düşdüyü kimi cavab verir və uşaqdan da həmin cavabı gözlədiyini hiss edirlər. Məsələn, uşaq, Allah haqqında soruşanda valideyn əqli və çətin cavablar verir. Halbuki, uşaq sadə cavablarla kifayətlənir.

3-Dastan deməkdə səhvlər

Uşaqlar dastanı çox sevirlər. Dastan, uşağın şəxsiyyətinə böyük təsir göstərir. Lakin bəzi valideynlər münasib olmayan dastanı söyləməklə özləri də bilmədən uşağın psixologiyasına zərbə endirirlər. Məsələn, Nuh Peyğəmbərin (ələyhissalam) dastanında

¹ “Buharul-ənvar”, c. 10, səh. 368.

Onun qövmünün, hətta oğlunun belə suda qərq olması, yaxud Allahın əvvəlki qövmələrə qarşı əzabı və ya Həzrət Yunisun (ələyhissalam) balığın qarında həbs olunması kimi hekayələr Allahı, uşağın nəzərində “intişam alan” biri kimi qələmə verir. Əlbəttə ki, bu dastanları siyahıya alıb, həmişəlik qırağa qoymağı istəmirik. Lakin uşaqların zəhnini qarışdırıb çoxlu sual yaradan dastanları təxirə salmaq məsləhətdir.

Bəzən valideynin və müəllimin söylədiyi dastanlar münasib olsalar da, düzgün danışmağı bacarmadıqları üçün uşağın fikrini qarışdırır və uşaqda Allaha qarşı mənfi izlər buraxırlar.

4-Allahı qəzəbli təsəvvür etmək

Bəzi valideynlərin səhvlərindən biri də bilməyərəkdən Allahı qəzəbli sifətlə tanıdırmaqdır. Dəfələrlə övladın ata-anaya söz qaytarmağı və ya uşağın dini təkliflərdə səhlənkarlığına görə valideynin onu Cəhənnəm və Allahın əzabı ilə qorxutması müşahidə olunur. Həmin valideynlərin söz və rəftarı, Allahın “dünyanı idarə etməsini” uşağın gözündə qara bir bulud kimi cilvələndirir. Belə ki, o, dünyanın bütün pislik və eybəcərliklərinin Allah tərəfindən olmasına inanır, itmiş oyunaqlarını, yaxud xalasının ölümünü Allaha nisbət verir. Nəticədə isə bu kimi hadisələr Allahı, uşağın zəhnində qəzəbli bir varlıq kimi formalaşdırır. Buna görə də Allahı, uşağın düşüncəsində elə yerləşdirməliyik ki, bu qaranlıq vadiyə düşər olmasın.

5-Uşağı sıxışdırmaq

Bəzi valideynlər yeniyetməni ikrah¹ və kobudcasına dini qaydalara riayət etməyə vadar edirlər. Zaman ötdükcə yeniyetməyə vacib olmayan “**vacibatlar**” acılaşır. Atanın öz övladını sübh namazına döyməklə oyatmasını və ya uşağını əza məclislərinə məcburi göndərməsini misal çəkmək olar. Belə davranışlar onun psixoloji gərginlik keçirməsinə, qəddarlığına, özünə inamsızlığına, şəxsiyyət əskikliyinə, amansız xüsusiyyətlərə malik olmasına və onlarla adını çəkmədiyimiz mənfi xüsusiyyətlərə sahib olmasına gətirib çıxarır.

İmam Musa Kazım (ələyhissalam) buyurur: “Övladınızı tənbeh etmək istəsəniz, onu heç vaxt vurmayın! Ondan küsün, lakin bu küsmək uzun sürməsin.”²

¹ Bəyənilməyən, xoşa gəlməyən rəftar.

² “Biharul-ənvar”, c. 101, səh. 99.

Valideyn övladını düzgün tərbiyə etmədiyinə görə övlad, müxtəlif günahlara mürtəkib olur və valideynin üzünə qayıdır. Buna görə də uşaq tərbiyəsi zamanı çox diqqətli və səbirli olmaq lazımdır. Əks təqdirdə, gələcəkdə övladlarımızın zərəri təkcə cəmiyyətə deyil, bizə də çatacaq. Necə ki, dini mənbələrimizdə gələn hədislərdə dəfələrlə buna işarə edilir.

Lakin Əhli-beytin (ələyhimussalam) uşaqlara qarşı olan rəftarında belə sıxışdırmalar və təzyiqlər gözə çarpmır.

Bir gün İmam Sadiq (ələyhissalam) övladı İsmayıl¹ buyurdu: “Oğlum! Quranı gətir və oxu!” İsmayıl dedi: “Atacan, mən dəstəmazsızam.” Həzrət buyurdu: “Eybi yoxdur, Quranı oxu, amma xəttinə əl vurma!”²

CAVABLARDA MÜHÜM NÖQTƏLƏR

Uşaq və yeniyetmənin dini maarif, məxsusən Allah barəsindəki suallarını eşidəndə aşağıdakı mühüm nöqtələrə diqqət etməliyik:

1-Siz başlamayın!

Allahın vücudu haqqındakı sözləri siz başlamayın, çünki uşağın Allaha qarşı şəkki daha da çoxalar.

2-Diqqətlə qulaq asın!

Bu, uşağın sualına cavabın birinci addımıdır. Uşaqlar sual verən zaman valideyn və müəllimlər onlara diqqətlə qulaq asmalı, hövsələsizlik etməməli və cavab verə bilməmək bəhanəsini gətirməməlidirlər.

İmam Sadiq (ələyhissalam) buyurur: “Suala tam qulaq asmadan cavab vermək cahil və nadanların xasiyyətidir.”³

Uşağın sualına diqqətlə qulaq asmağın faydalı təsirləri var. O cümlədən:

- Uşağın sual zamanı həyəcanının azalması.
- Uşaqla həmdərd olmağı hiss etmək.
- Eşidənin uşağın zehmindən keçənlərlə tanışlığı.

İslam Peyğəmbəri (salləllahu ələyhi və alihi və səlləm) buyurur: “Sualın bərəkətindən dörd nəfər faydalanır: Soruşan, qulaq asan, cavab verən və onları sevən.”⁴

¹ Əslində İsmail.

² “Əl-istibsar”, c. 2, səh. 327, şeyx Tusi.

³ “İlamud-din”, səh. 303.

⁴ “Səhifətur-Riza”, səh. 43, hədis 11, Əhməd ibni Amir Tai.

3-Dəqiq başa düşün!

Həzrət Əli (ələyhissalam) buyurur: “Cavabınız uzun və qarışıq olsa, əsas cavabınız gizli qalar.”¹

Uşaqlar və yeniyetmələr müxtəlif dəlillərə (xəcalət, sualda çətinlik çəkmək və s.) görə suallarını tez deyə bilmirlər. Ona görə də sual verəndə dayanır və çətinliklə danışırlar. Bu zaman siz nə etməlisiniz? Bəzi valideyn və müəllimlər uşaqların sualını həzm etmədən tələsik cavabını verirlər. Halbuki, uşağın bizim rəftarımızdan səbr dərslərini öyrəndiyini anlamalıyıq. Biz uşağın sualını başa düşməli, onun hansı yaşda olduğunu nəzərə almalı, bu sualı nə üçün verdiyini bilməli və onun sualı çərçivəsində cavabını verməliyik.

İmam Əli (ələyhissalam) buyurur: “Cavab verməkdə tələsən kəs, düzgün cavaba yetişməz.”²

4-Münasib zamanda cavab verin!

Uşaq və yeniyetmə sual soruşduğu zaman vaxtı müəyyən etmir. Allah barəsində sualların cavabı müəyyən vaxt və məkanda verilməlidir. Mətbəxdə olarkən, evdən çıxarkən, televizora baxarkən, otağı təmizləyərkən cavab vermək münasib vaxt deyil. Çünki belə vaxtlarda valideynin başı həmin işlərə qarışdığı üçün verdiyi cavab naqis ola bilər. Buna görə də yaxşısı budur ki, uşaqdan üzr istəyib sualını cavablandırmaq üçün münasib vaxt təyin edin. Əgər uşağın yadından çıxsın, verdiyiniz vədəyə əsasən həmin mövzunu onun yadına salın və sualını cavablandırın.

5-Uşağın sualını açıqlayın!

Uşağın verdiyi sualdan sonra biz də həmin sualı sadə dildə təkrarlayaq. Bu yolla ona düzgün sual verməyi öyrətmiş olarıq. Allahın elçisi (salləllahu ələyi və alihi və səlləm) buyurur: “Düzgün sual, cavabın yarısıdır.”³

6-Cavabsız qoymayın!

Uşağın sualını cavabsız qoymayın, çünki Allah barəsində şəkkə düşə bilər. Cavabsız qoymamaq üçün doğru olmayan cavabı verməyə icazəniz yoxdur. Cavab sadə, yumşaq, səmimi, qəti və şücaətli olmalıdır. Yaxşı olar ki, cavabı bir an gecikdirin. Sualdan sonra bir qədər dayanmaq, sual verəni eşitməyə həvəsləndirir. Bəzi

¹ “Nəhcül-bəlağə”, hikmət 243.

² “Ğurərul-hikəm”, hədis 8640.

³ “Tuhəful-uqul”, səh. 56.

valideynlər uşaqların verəcəyi çətin suallarına görə qorxur və iddia edirlər ki, verdiyimiz cavablara onlar qane olmurlar. Amma təcrübələr göstərir ki, uşaqlar bizim qısa və dolğun cavablarımıza qane olub kifayətlənirlər. Cavab düzgün və sadə olmalıdır. Yalan cavab, səhv cavabdan pisdir. Səhv cavab isə cavab verməməkdən pisdir. Səhvi düzəldib bağışlamaq olur, yalanı düzəltmək isə çox çətinidir.

7-“**Bilmirəm**” sözündən qorxmayın!

Uşaqların suallarına cavab verə bilmədikdə düzünü deyin! “**Bilmirəm**” kəlməsini deməkdən utanmayın! Uşaqlar cavab almasa da sizdən doğruluğu, sücaəti və təvazökarlığı öyrənirlər.

İmam Sadiq (ələyhissalam) buyurur: “Soruşulan bütün sualları cavablandıran insan dəlidir.”¹

“**Bilmirəm**” sözü sizin elmi olmağınızı bildirir. Həzrət Əli (ələyhissalam) buyurur: “**Bilmirəm**” demək, elmin yarısıdır.”²

Soruşulan suallar bir neçə dəstəyə bölünür:

- 1) Məktəbdən qabaq uşaqlara verilən cavab (3-7 yaş).
- 2) İbtidai sinif uşaqlarına verilən cavab (7-12 yaş).
- 3) Yeniyyətlərin suallarına verilən cavab (12-16 yaş)

Bütün uşaqlar mənası eyni olan, lakin eyni cavab gözləməyən suallar verirlər. Məsələn, bütün uşaqlar soruşurlar: “Allah hardadır?” Buna görə də valideyn öz övladının ruhiyyəsi ilə tanış olmalı, onun düşüncə əhatəsini bilməli və buna münasib cavab verməlidir.

Özü yaranışa möhtac olan kəs,
Mümkünmü varlığa verə bir nəfəs?!

¹ “Məanil-əxbar”, səh. 238.

² “Biharul-ənvar”, c. 2, səh 48.

BEŞİNCİ FƏSİL

MƏKTƏBƏ QƏDƏR UŞAQLARIN SUALLARINA CAVAB

Əziz valideyn və müəllimlər! Uşaqların sualları eyni məqsədi güdmür. Belə ki, bəzən maraqlanmaq, bəzən diqqəti cəlb etmək, bəzən isə rəbitə qurmaq üçün sual verirlər. Bəzən cavabı sadə olan suallar, bəzən də cavabını dərk edə bilmədiyi suallar soruşurlar. Dəfələrlə uşaqların yerli-yersiz verdiyi suallara valideynlərin cavab verə bilmədiyi müşahidə olunur. Bunun üçün uşaq sual verdiyi zaman birbaşa cavab verməməli, hansı səbəbə görə sual verdiyini düşünməli və ona münasib cavab verməliyik. Uşaq, valideyn və müəllimini din mütəxəssisi kimi tanıyır. Buna görə də uşağın sualına incəlik və diqqətlə cavab verilməlidir.

Cavabların mərhələləri:

1-**Bilmirəm.** Əvvəldə qeyd etdik ki, valideyn bu kəlməni deməkdən utanmamalı və yalan danışmamalıdır. Düzgün danışsaq, uşağın bizə qarşı inamı daha da artacaq. Ardınca deyin: “Əzizim! Sualın çox yaxşı idi, amma mən cavabını bilmirəm, icazə ver mütaliə edim, ya da ki, bilənlərdən soruşum. Həmçinin özün böyüyəndə kitab oxuyub cavabını tapıb başqa uşaqların suallarına da cavab verə bilərsən.”

Uşağın sizi savadsız bilməməsi və sual verdiyinə görə peşman olmaması üçün özünü ona sual verib ürəyini ələ alın!

2-**Suala yox, uşağın özünə diqqət.**

Bəzən uşaq sizinlə rəbitə qurmaq və diqqətinizi cəlb etmək üçün sual verir. Övladınız onu qucaqlamağınızı, nəvaziş etməyinizi və ya heç olmasa, ona diqqət etməyinizi istəyir. Buna görə də o, həmin ehtiyacı sual formasında elan edir.

3-**Sualı dəyişmək.**

Əgər bu yaşda uşaq Allahın mahiyyəti barəsində soruşarsa, sualını unutsun deyər, onun zəhnini Allahın məhəbbət, elm və sairə bu kimi sifətlərinə tərəf yönəltmək lazımdır. Valideyn bilməlidir ki, uşaq, Allah haqqında olan mətləbləri bizim yox, əksinə öz baxışı çərçivəsində təhlil edir. Mövzulara hər tərəfli deyil, bir tərəfli baxır. Buna görə də bizim cavabımız düzgün və ya sadə olsa belə o, bir şey öyrənmir. Öyrənmək, zəhnin inkişafı nəticəsində baş verir. Bu isə adətən, doqquz yaşından başlayır.

Allah kimdir?

Demək olar ki, əksər uşaqlar bu sualı verirlər. Uşaq, Allahı tanımaq istədiyi üçün soruşur: “Ana! Allah kimdir?”

Siz, Allahın sifətləri və Yaradıcı olması haqqında belə deyiniz: “Əzizim! Allah haqqında maraqlandığın üçün sənə afərin olsun! Elə indidən Mehriban və Böyük Allahı tanımağa başlamağın çox yaxşıdır. Mənə elə gəlir ki, Allahın köməkliyi ilə bir neçə misal çəkib sənə sualının cavabını deyəcəyəm.

Övladım! Məktəbdə oxuyarkən oranı idarə edən bir direktoru görürsən.

Ordu sıralarına daxil olanda əsgərlərin ona itaət edən komandiri vardır.

Zavodda işləyərkən oranı idarə edən bir rəis görünür.

Gül-çiçəkli bir bağa daxil olanda oranı bir nəfərin idarə etdiyini görürsən. O bağbandır. Güllərə su verir, torpağa qulluq edir, bağçanı qoruyur.

Bax, əzizim! Allahı sənə asan yolla tanıtdırmaq istəsəm, deməliyəm ki, belə bir böyük dünyanı da İdarə edən və Qoruyan vardır. Bu gözəl dünyanın Müdiri, Rəisi, Başçısı və Bağbanı Allahdır. Gördüyün hər şey Allahın yaratdıqlarıdır. Bu böyük aləmin idarəsi Onun əlindədir. Yağışın yağması, ağacların bitməsi, Günəşin, Ayın və ulduzların çıxıb-batması, quşların uçması Onun ixtiyarındadır. Biz insanları da O yaradıb.

Əziz övladım! Allahın bizə olan məhəbbəti, ata-ananın öz övladına olan məhəbbətindən daha çoxdur və O, uşaqları çox sevir. Allah, sənə fikrində tutduğun ən güclü şəxsdən daha Güclüdür. Allah insanlara Ruzi verəndir. O, tək bizə yox, o cümlədən heyvanlara, quşlara, qarışqalara və bütün yaratdıqlarına ruzi verir. Allah bizim hamımızın, gözəl quşların, rəngli heyvanların, Yer və göyün Yaradanıdır.

Allah Özünü bizə tanıtdırmaq üçün minlərlə Peyğəmbərlər (ələyhissalam) göndərib. Birincisi Həzrət Adəm (ələyhissalam), sonuncusu isə Həzrət Muhəmməddir (salləllahu ələyi və alihi və səlləm). Ondan sonra bu məsuliyyət on iki İmamın (ələyhissalam) öhdəsinə düşür. Sevimli Allahımız Özünü daha yaxşı tanıtdırmaq üçün mələk vasitəsilə bizə müqəddəs Kitablara da göndərib. Əziz Peyğəmbərimizə (salləllahu ələyi və alihi və səlləm) nazil olan sonuncu Kitabın adı Qurani-Kərimdir. Bu Kitab, Allahı

Bağışlayan, Mehriban, Yaradan, Yeganə, Güclü, Ruzi verən, hər şeydən Xəbərdar və Hikmətli kimi tanıtdırır.

Övladım! Allahı daha da yaxşı tanımaq istəsək, Onun yaratdığı təbiətə tamaşa etməli, yaradılış barəsində düşünməli, Quran oxumalı, Peyğəmbərlər və İmamların (ələyhimussalam) yaşadığı həyat tərzini nəzərdən keçirməliyik.”

اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَأَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجَ بِهِ مِنَ الثَّمَرَاتِ رِزْقًا لَكُمْ وَسَخَّرَ لَكُمُ الْفُلْكَ لِتَجْرِيَ فِي الْبَحْرِ بِأَمْرِهِ وَسَخَّرَ لَكُمُ الْأَنْهَارَ

«Allah göyləri və Yeri yaradan, göydən (yağış, qar və dolu şəklində) su nazil edən, beləliklə, onun vasitəsilə müxtəlif məhsullardan sizin (yeməyiniz, müalicəniz və geyinməyiniz) üçün ruzi çıxardan və gəmiləri Onun istək və iradəsi ilə dənizdə üzsünlər deyə sizin üçün ram edən və həmçinin çayları sizin üçün ram edəndir.»¹

Ana, Allah var?

Bir nəfər beş yaşlı oğlunu İmam Sadiqin (ələyhissalam) yanına gətirib belə dedi: “Bu uşaq mənə çox yorur və həmişə deyir ki, Allahı mənə göstər!” Mən cavabını verə bilmirəm.

İmam (ələyhissalam) buyurdu: “Bu sənin işin deyil. Özüm ona başa salaram”. Sonra uşağın xəbəri olmadan İmamın (ələyhissalam) fərmanı ilə bir miqdar şəkəri suda həll edib gətirdilər. Həzrət uşağa buyurdu: “Oğlum! Bu şərbəti iç!” Uşaq içəndən sonra İmam (ələyhissalam) soruşdu:

- Necə dadır?
- Şirindir.
- Niyə şirindir?
- İçində şəkər var.
- Həmin şəkəri mənə göstərə bilərsən?
- Yox, axı o görünmür.
- Onda hardan bildin şirindir?
- Dadından bildim.

-Aferin! Allah da bu aləmdə var. Dağın, çölün, təbiətin və başqa gözəlliklərin ləzzətindən gözlə görünməyən Allahın varlığını hiss edirik!

¹ “İbrahim” surəsi, ayə 32.

Bu rəvayətdə olan tərbiyəvi nöqtələrə diqqət edək:

1-İmam Sadiq (ələyhissalam), uşağın əqidəvi sualına etinasızlıq etmədi, əksinə diqqətlə yanaşdı.

2-Həzrət uşağa mehribanlıq göstərdi və cavablarını “afərin”lə qarşıladı.

3-İmamın (ələyhissalam) misalında özünəməxsus lətafət və incəliklər vardır. Belə ki, Həzrət şəkər əvəzinə duzu misal çəkə bilirdi. Adətən, uşaqlar şirniyyatı çox sevirlər. Bəlkə də İmam (ələyhissalam) şəkəri misal çəkməklə bütün nemət və ləzzətlərin Allah tərəfindən olmasını bildirir və uşağın Allahı “duzlu” təsəvvür etməməsini vurğulamaq istəyir.

Beləliklə, Həzrətin beş yaşlı uşaqla nümunəvi davranışı, hörmətli valideynlər üçün tərbiyəvi bir mesajdır.

4-İmam (ələyhissalam) uşaqla, onun başa düşüdüüyü tərzdə danışırdı.

Oturub-durduğumuz kəs gər olsa uşaq,
Gərək biz də onun tək dil açaq danışaq.

Allah hardadır?

Uşaqların “ev”ə məxsus istək və hissləri var. Onların nəzərində ev, rahatlıq ocağı və ailənin bir yerdə yığıldığı məkandır. Uşaqlar evi hər şeyə aid edirlər. Quşların yuvasını yaşayış yeri, aeroportu isə təyyarənin dayanacaq məkanı olduğunu bilirlər. Buna əsasən də “Günəşin yatan yeri”nin harada olduğunu bilmək istəyirlər. Təbii ki, Allahın da evi olduğunu düşünürlər. Uşaqlar bəzən məscidi, bəzən də asımanı Allahın evi hesab edirlər. Biz gərək yavaş-yavaş onlara Allahın hər yerdə, o cümlədən yanımızda, eyni zamanda bütün dünyada, hətta uzaq əl çatmaz ulduzlarda belə olduğunu anladaq.

Bu yaşda uşaqlara deyin: “Övladım! Allah, yəni eşq və məhəbbət. Mən sənə “sevirəm” deyəndə bil ki, Allah ordadır. İnsanların bir-birinə məhəbbət və sevgisinin səbəbkarı məhz Odur. Buna görə də harda məhəbbət varsa, Allah ordadır. O, dünyanın gözəlliklərini görməkdə bizə kömək edir. Deməli, harda gözəllik varsa, Allah da ordadır.”¹

¹ “Xodayı ke dər in nəzdikist”, səh. 88, Muslim Gerivani.

Allah da şirniyyatı sevir?

“Övladım! Əgər bir göyərçindən, ya ağacdən, yaxud Günəşdən və sairə başqa şeylərdən soruşsan ki, şirniyyatı çox istəyirsən, ya yox? Hərəsi bir cür cavab verər. Göyərçin deyər ki, mən buğdanı çox istəyirəm. Ağac deyər ki, mən su istəyirəm. Günəş deyər ki, mən nur istəyirəm. Əzizim, gördüyün kimi bunların heç biri şirniyyat sevmirlər. Əgər kitabından soruşsan: Yeməyə nə istəyirsən? O sənə deyər ki, mənim yeməyə ehtiyacım yoxdur. Əgər Allahdan da nə yemək istədiyini soruşsan, O da deyər ki, Mənim yeməyə ehtiyacım yoxdur. Bütün bu nemətləri və yeməli şeyləri yaratmışam ki, sən ac qalmayasan. Şəkər, alma, armud, giləs, qarpız, ərik, şaftalı və sairə.”

Allahın ayağı hardadır?

“Ana, əgər Allah yuxarıdadırsa, onda bəs niyə ayaqları görünür? Deyirik: Mənim balam, çox şeylər başımızın üstündədir, amma ayaqları yoxdur. Məsələn, yuxarıda olan asiman kimi. Onun özü göydədir, amma ayaqları yoxdur. Allahın bizimlə çox fərqi var. O, bizim kimi deyil, həm də bizə oxşamır. Onun nə ayağı var, nə də ki əli. Allah çox Güclüdür və hər yerdədir.”

Allah hansı rəngdədir?

“Övladım! Qızılgülü görmüsən? Onun rəngi qırmızıdır, ağacın yarpağı yaşıl, İmam Rzanın (ələyhissalam) günbəzi sarıdır. Oynadığın topun rəngi göy, bəzi insanların rəngi ağ, bəzilərinin isə rəngi qaradır. Bunların hamısını gözümüzlə gördüyümüz üçün hansı rəngdə olduqlarını bilirik. Amma görmədiyimiz şeylərin hansı rəngdə olduqlarını deyə bilərikmi? Əgər bir şey cisim olmayıb görünməsə, hansı rəngdə olduğunu demək olarmı? Məsələn, deyə bilərsənmi “mehribanlıq” hansı rəngdədir? Yaxud insanların “ağlı” nə rəngdədir? Həmçinin “düşünmək” hansı rəngdədir? Bəs “sevinmək” və “məhəbbət bəsləmək” hansı rəngdədir?

Əzizim! Bax, Allah da belədir. Görünmədiyi üçün biz də bilmirik hansı rəngdədir. Çünki O, təbiət və bizim kimi deyil. Bütün rəngləri Allah yaradıb. Bəli, Quran bizdən istəyir ki, Allahın rənginə boyanaq. Amma Quranın məqsədi bizim gördüklərimiz rənglər deyil. Allahın rəngi, yəni iman, mehribanlıq, ədalət, doğruluq, yaxşılıq, paklıq və məhəbbətdir. Allahın rəngi, yəni Allahla dost olub Onun buyuruqlarına əməl etməkdir.

Əgər namaz qılsan, deməli, Allahın rənginə boyanmışsan.

Əgər karandaş və pozanı sinif yoldaşına borc versən, deməli, Allahla həmrəng olmusan.

Əgər yolu keçmək istəyən yaşlı bir insana kömək etsən, deməli, Allahın rəngini almısan.

Əgər Quran oxusan, deməli, Allahın rənginə boyanmısan.

Əgər paxıl olmasan, deməli, Allahın rəngi qəlbinə oturub.

Əgər doğru danışan, pak, mehriban, səmimi və bir sözlə Allahın bəyəndiyi xüsusiyyətlərlə özünü bəzəsən, deməli, Allahın rənginə boyanmısan.

صِبْغَةَ اللَّهِ وَمَنْ أَحْسَنُ مِنَ اللَّهِ صِبْغَةً وَنَحْنُ لَهُ عَابِدُونَ

«(Biz) Allahın rəngini (dinini) qəbul etdik. Hansı rəng Allahın rəngindən daha gözəldir?! Biz ancaq Ona ibadət edənlərik.»¹

Allahı kim yaradıb?

Bu sualın cavabını bilməsəniz və ya uşaq verdiyiniz cavaba qane olmasa, onda iman səmtindən daxil olub deyin: “Əzizim, sən yerdən qalxıb havada uçmayacağına inandığın və səbəbini bilmədiyini kimi mən də Allahın həmişə olmasına və Ondan qabaq heç kimin olmamasına, həmçinin Allahın çox Böyük olub bu dünyada heç kimin Onun kimi böyük olmamasına inanıram.”

Sizin bu iman və inancınız uşaqda təsir qoyacaq və o, imanınızda necə də möhkəm olduğunuzu görüb sizdən iman dərslərini öyrənəcəkdir.

Allah nə qədər Böyükdür?

Bu sualın cavabında belə deyin: “Ay mənim balaca alimim! De görək, dağ böyükdür, yoxsa Allah? Allah Günəş boydadır? Ulduz böyükdür, yoxsa Allah? Yəqin deyəcəksən ki, Allah bunların hamısından Böyükdür. Bəli, düzdür. Çünki biz Allahın Böyüklüyü üçün bir ölçü təyin edə bilmərik. O, hər şeydən Böyükdür. İnsanların kiçik zehni Allahın Böyüklüyünü dərk edə bilməz. Amma Onun Böyüklüyünün nişanələrini hər yerdə görə bilərik.

Allah o qədər Böyükdür ki, bu qədər böyük dağlar və göydə saysız-hesabsız ulduzlar yaradıb.

Allah o qədər Böyükdür ki, səmada saysız-hesabsız ulduzlar yaradıb.

¹ “Bəqərə” surəsi, ayə 138.

Allah o qədər Böyükdür ki, Yer üzündəki bütün heyvanları və həşəratları, dənizlərdəki balıqları yemləyir.

اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ لَا تَأْخُذُهُ سِنَّةٌ وَلَا نَوْمٌ لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ مَنْ ذَا الَّذِي يَشْفَعُ عِنْدَهُ إِلَّا بِإِذْنِهِ يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَلَا يُحِيطُونَ بِشَيْءٍ مِّنْ عِلْمِهِ إِلَّا بِمَا شَاءَ وَسِعَ كُرْسِيُّهُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَلَا يَئُودُهُ حِفْظُهُمَا وَهُوَ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ

«Tək olan Allahdır ki, Ondan başqa bir məbud yoxdur! (Öz zati ilə var olan) Diri və (varlıq aləmini) bərqərar saxlayan Qadir və Əbədidir. Onu əsla nə mürgi tutar, nə də yuxu! Göylərdə və Yerdə olanların hamısı (göylər və Yer də daxil olmaqla) Ona məxsusdur. İzni olmadan Onun hüzurunda kim vasitəçilik və şəfaət edə bilər?! İnsanların qarşısında olanı da, arxalarında olanı da (dünyanın keçmiş və gələcək hadisələrini) bilir və onlar, Onun elmindən və Onun istədiyindən başqa heç bir şeyi bilə bilməzlər. Onun (səltənət və rübubiyət) kürsüsü göyləri və Yeri əhatə etmişdir. Onları (göyləri və Yeri) qoruyub saxlamaq Onun üçün çətin və yorucu deyildir. O, çox Uca və Böyükdür.»¹

Allah qəlbimizdə necə yerləşir?

Uşaqlar Allahın yerini soruşduqda onlara deyir ki, Allah qəlbimizdədir. Bu cavabla onlar Allahı daha yaxın hiss edəcək və sizin olmadığınız vaxtlarda narahatlıq hissi keçirməyəcəklər.

-Ana, əgər Allah qəlbimizdədir və Böyükdürsə, onda qəlbimizə necə yerləşib?

-Əzizim, de görüm mənə nə qədər istəyirsən?

-Lap çoxlu, dünyalar qədər!

-Dünyalar qədər məhəbbətin sənə sərçə boyda qəlbində necə yerləşib?

Bu zaman uşaq ya susacaq, ya da belə deyəcək: “Bilmirəm.”

-Bax, mənim balam, Allah da məhəbbət kimidir!

Anacan, Allahla telefon vasitəsilə danışa bilərik?

“Əzizim! Biz insanlar bir-birimizdən uzaq olanda telefonla əlaqə saxlayırıq. Məsələn, dostundan o qədər uzaqlaşırısan ki, artıq səsinə eşitmirsən. Onun səsinə eşitmək üçün telefonda istifadə etməyə

¹ “Bəqərə” surəsi, ayə 255.

məcbursan. Amma Allah ilə söhbət etmək üçün insanların düzəltdiyi telefon, teleqram və bu kimi əlaqə vasitələrinin heç birinə ehtiyac yoxdur. Allah heç vaxt bizdən uzaqda olmadığı üçün Onunla danışmaq üçün telefona ehtiyac yoxdur. O, həmişə yanımızdadır. Buna görə də nə vaxt ürəyin istəsə, Onunla danışa bilərsən. Hətta qışqırmağa ehtiyac yoxdur. Çünki Allah bizə çox yaxındır! Elə bu dəqiqə Onunla rahat danışa bilərsən. Əgər istəyirsənsə, mən sənəin tərəfindən bir neçə cümlə yazım, həm sən oxu, həm də Allah sənəi eşitsin:

-Ey Allahım! Mən Sənəi çox istəyirəm.

-Ey Əziz Allahım! Sən də mənəi çox istə!

-İlahi! Mənəi həmişə pisləklərdən qoru!

-Ey Mehriban Allahım! Mənə həmişə Özün kömək ol!

-Ey uşaqların dostu olan Allahım! Bu dünya və axirətdə bizi səadətə qovuşdur!”

Allah pis yerlərdə də olur?

-Anacan, Allah pis yerlərdə də olur? Allah tualet kimi yerlərdə də olur?

-Bəli, Allah hər yerdədir. Amma onu da deyim ki, tualet biz insanların nəzərində pisdır, amma Allahın nəzərində pis deyil. Bax, ananın sənəin balaca qardaşını yuyub-təmizlədiyi vaxt pisinə getmədiyi kimi tualet də Allahın nəzərində pis deyil. Çünki hər şeyi yaradan Odur.

Bir sıra məsləhət

Cavab verərkən bir neçə nöqtəyə diqqət yetirmək zəruridir:

1-Uşaqların şirin anlarından istifadə: Uşaqlar hər hansısa bir şeydən heyrətə gələn zaman və ya onların şirin anlarında Allah barəsində söhbət etmək ən münasib fürsətdir. Belə anlarda uşaqlar həmin mətləbləri tez qəbul edirlər.

2-Allah məhəbbəti: Bu mərhələdə Allahın Bağışlayan və Mehriban olması haqqındakı rəvayət və dastanları bəyan edə bilərsiniz. Elə etmək lazımdır ki, uşaq, Allahın onu ata-anadan da çox istədiyini anlasın və o da Allahı çox istəsin. Təəssüflər olsun ki, hələ də aramızda Allahı qəzəbli və zəhimli sifətlərində tanıtdıran valideynlərə rast gəlirik: “Əgər yalan danışsan, Allah sənəi daşa döndərər.” “Əgər ata-ananı incitsən, Allah sənəi atəşdə yandırar.”

Uşağa başa salmaq lazımdır ki, Allah onun şəxsiyyətli və xoşbəxt bir insan olmasını istəyir. Altı yaşına qədər olan uşaqlara Cəhənnəm

haqqında deyil, əksinə Allahın mehribanlığı və mərhəməti haqqında danışmalısınız ki, onların Allaha olan məhəbbəti daha da güclənsin. Çünki uşağın lətif ruhiyyəsi əzabla uyğun gəlmir.

3-Təbiətdən istifadə: Allah-təalanın Qurani-Kərimdə Özünü tanıtmaq üçün istifadə etdiyi vasitələrdən biri də təbiətin gözəlliklərinə diqqətdir:

سُنُّرِيهِمْ آيَاتِنَا فِي الْأَفَاقِ وَفِي أَنْفُسِهِمْ حَتَّىٰ يَبَيِّنَ لَهُمْ أَنَّهُ الْحَقُّ

«Onun (Allahın və Quranın) haqq olması onlara aydın olsun deyə, tezliklə varlıq aləmində və onların öz vücutlarında nişanələrimizi onlara göstərəcəyik.»¹

Təbiət, Allahı tanımağın böyük məktəbidir. Valideyn, uşağın yaşına və dərkinə uyğun təbiətin müxtəlif nümunələrini, o cümlədən quşları, gülləri, heyvanları ona misal göstərə bilər: “Əzizim, bunların hamısını Mehriban Allah bizə hədiyyə edib.”

Sonra uşağı təbiətin qucağına aparıb Allahın məhəbbətini əyani surətdə ona göstərsin. Bununla yanaşı valideynlər təbiət mövzusunda və heyvanlar aləminə aid maraqlı kitab və digər materialları almaqdan çəkinməsinlər.

4-Allah hər şeyi görür və eşidir:

Allahın hər şeydən Xəbərdar olduğunu uşağa deyin. Bu hadisələri onun yaşına uyğun seçin. Məsələn, üç-dörd yaşlı uşağa deyin: “Allah gülməyi, ağlamağı, duaları, səsləri, nəfəsimizi eşidir. O, göydəki ulduzları, dənizləri, dağları, quşları, evləri, bir sözlə hər şeyi görür. Allahın hər şeyi görüb-eşitməsi Onun başqalarından üstün olmasını göstərir. Əzizim, əgər hardasa itsək, Allah bizi görər və bizə kömək edər.”

Beləliklə, Allahın hüsurunu hiss etmək, uşaqların vicdanını gücləndirir. Bir tərəfdən bu hiss mümkündür ki, uşağın həmişə özünü nəzarət altında olmasına və izzət keçirməsinə səbəb olsun. Belə olan surətdə ona deyin: “Allah sənənin müşküllərini bilir və onların xeyirə həll olmasında sənə kömək edəcək.”

Və ya əgər bir gün o, Allahı görmək həvəsində olsa, ona belə deyin: **«Həqiqətən hamımız Allahın və həqiqətən Ona tərəf qayıdacağıq.»²**

¹ “Fussilət”, surəsi, ayə 53.

² “Bəqərə” surəsi, ayə 156.

ALTINCI FƏSİL

İBTİDAI SİNİF UŞAQLARININ SUALLARINA CAVAB

Ana, Allah var?

Uşağın bu sualına görə ona təşəkkür edək: “Afərin övladım! Məlumdur ki, bu məsələyə əhəmiyyət verirsən. Əzizim, Allahın vücudu aşkar və aydındır, sadəcə bir az diqqət etməlisən. Sənin üçün bir misal çəkim: Sınıfə daxil olub lövhədə gözəl xətt ilə yazılmış bu cümlələri **-Allah Mehribandır, Biləndir, Pakdır və Qüdrətlidir** - oxuyarkən nə düşünürsən? Yəqin ki, bu gözəl xətti görməklə öz-özünə lövhədə yazıldığını düşünməyəcəksən. Əgər öz-özünə yazıldığını desən, hamı sənə gülər. Əziz övladım! Bu kiçik yazı, bizim aləmdə çox xırdadır. Ətrafımızdakı geniş dünyaya diqqət etmisənmi? Təbiətin yaşıllığı, gecələr ulduzların parıltısı, göy qurşağı necə də gözəldir? Bu böyük və gözəl cahan öz-özünə yarana bilərmidi? Lövhədəki cümlənin öz-özünə yazılmasına inanmadın. Elə isə bu böyük aləmin öz-özünə yaranmasına inanmaq olarmı? Deməli, bütün bu aləmlərin də bir Yaradanı var. O da “**Allah**”dır. Övladım! Biz gərək belə Mehriban və Bacarıqlı Allaha təşəkkür edib Onu yada salaq və Onunla söhbət¹ edək.”

Bəzən münasib şərait və fürsətdən istifadə edib sualı özünü soruşun:

“-Övladım! Əynindəki köynək öz-özünə tikilib, yoxsa onu tikən var?”

-Anacan, əlbətdə ki, onu hansısa dərzi tikib.

-Bəs, sənin ayaqqabın, çantan və kitabların necə? Onları da düzəldən varmı?

-Bəli. Onları da hansısa ustalar və işçilər düzəldib.

-Elə isə de görək, köynək, ayaqqabı və çanta öz-özünə yaranmadığı kimi Günəş, Ay, ulduzlar və üstündə yaşadığımız bu dünya öz-özünə yarana bilərmidi?

-Xeyr, anacan! Yəqin ki, öz-özünə heç bir şey yarana bilməz.

-Düzdür, deməli, bütün bu saydığımız şeylərin bir Yaradıcısı var. Kimdir O?

-Allahmı?

¹ Quran oxumaq, namaz qılmaq, dua və zikrlərə işarədir.

-Afərin, əziz balam! Sənin köynəyin, ayaqqabın və çantan, onları düzəldən şəxsə bənzəmədiyi kimi Mehriban Allahımız da yaratdığı şeylərin heç birinə bənzəməz. Onun bənzəri yoxdur. O, Yeganədir və oxşarı yoxdur. Yemək-içmək, yatmaq, oturmaq-durmaq bizə məxsus olan hərəkətlərdir. Lakin Allah, bu kimi şeylərdən uzaqdır.”

Bundan sonra mövzuya daha çox inansın deyə, müsəlman vəzirin maraqlı dastanını danışa bilərsiniz.

Bilikli vəzir

Keçmiş zamanlarda Allahı inkar edən bir sultan var idi. Onun tək Allaha inanan vəziri həmişə çalışırdı ki, sultanı təkallahlığa cəlb etsin, lakin buna nail ola bilmirdi.

Bir gün vəzir ölkənin tanınmış bir memarını saraya dəvət edib ona əmr etdi ki, sultanın ovlağında gözəl bir qəsр tiksin və onu cürbəcür rəsmlərlə zینətləndirsin. Amma bu işi elə görsün ki, sultan və onun ətrafındakılar bundan xəbər tutmasınlar.

Bir müddətdən sonra memar xəbər verdi ki, qəsр hazırdır. Sonra vəzir bir bəhanə tapıb sultanı ovlağa apardı. Sultan uzaqdan bir qəsр görüb təəccüblə soruşdu: “Ovlaqda görünən nədir?” Vəzir cavab verdi: “Sultan sağ olsun, yaxşı olar ki, gedək yaxından bu sirri öyrənək.”

Qəsрə çatdıqda, sultan onun hər tərəfini gözdən keçirib təəccüblə soruşdu: “Bu qəsri tikən kimdir?”

Vəzir dedi: “Keçən il qışda sel gəlmişdi. Sel özü ilə bir az torpaq, bir az da daş gətirmişdi. Daş və torpaq bura çatan kimi torpaqlar bir-birinə yapışıb kərpic şəklinə düşdülər. Sonra kərpiclər və daşlar təsadüfi olaraq bir-birinin üstünə yığıldılar. Beləliklə, bu qəsrin divarları əmələ gəldi. Sonra başqa bir sel çoxlu miqdarda ağac qırıb bura gətirdi və ağaclar taxtaya dönüb təsadüfi olaraq divarların üstünə yığıldılar. Beləliklə də, qəsrin tavanı düzəldi. Daha sonra başqa bir sel gəlib qapı-pəncərələri divarlara yapışdırdı. Axırda isə külək gül-çiçəkləri çöllərdən və bağlardan qırıb bura gətirdi. Sonra təsadüfi olaraq onları burada əkdə və bu gözəl gülüstan əmələ gəldi.”

Vəzirin sözlərini eşidən sultan əsəbləşib dedi: “Dəli olmusan, yoxsa məni dəli sayırsan? Əgər memar, usta və iş alətləri olmasa, bu gözəllikdə qəsrin düzəlməyi mümkün deyil.”

Bunu eşidən vəzir fürsətdən istifadə edərək belə cavab verdi: “Sultan sağ olsun, siz deyirsiniz ki, bu gözəllikdə qəsrin düzəlməyi daş və torpaqla mümkün deyil. Bəs onda necə ola bilər ki, bu gözəllikdə və bu əzəmətdə olan dünya özbaşına əmələ gəlsin və heç

bir düzəldəni olmasın? Bəs necə mümkündür ki, Ay, Günəş, ulduzlar, dağlar, ağaclar, çaylar, dənizlər, otlar, heyvanlar və s. öz-özünə yaransın və Yaradanı olmasın?”

Sultan vəzirin nəsihətlərindən oyandı və Tək olan Allaha iman gətirdi.¹

Allah hardadır?

Dediyimiz kimi uşaq və yeniyetmənin məkan haqqında xüsusi təsəvvürləri var. Hər bir mövcud üçün sığınacaq və yuva nəzərdə tutduğu kimi Allah üçün də yer və məkan axtarır. Bu sualın cavabında belə deyir: “Allah xüsusi yerə malik deyil. O, hər yerdə var. Övladım! De görüm, qaranquş, göyərçin və bu kimi mövcudların məxsus yeri varmı? Goyərçin yerdə və göydə uçar. O, ağacın budağına və ürəyi istədiyi yerə qonur. Amma biz isə yerdəyik. Əzizim! Bəs Günəşin nuru və işığı hardadır? Hər yerdə. Çünki onun məxsus yeri yoxdur. Əlbəttə, bu bir misaldır. Allah, göyərçin və ya Günəş kimi deyil. O, Yeganədir və bənzəri yoxdur. Allahı heç bir şeyə bənzədə bilmərik.”

Allah necə hər yerdə ola bilir?

Bu sualın cavabında deyir: “Allah o qədər Qüdrətlidir ki, hər yerdə ola bilir. Əzizim! Televizorda uşaq verlişi başlayan kimi ölkənin hər yerindən uşaqlar onu görə bilirlər. Televizorda olanlar hər yerdə görsənir və hamı onları görə bilir. Allahın qüdrəti hamıdan üstündür, ona görə də hər yerdə ola bilir.”

Yaxud belə bir misal çəkə bilərsiniz: “Övladım! Özün də bilirsən ki, nəfəs aldığımız hava dünyanın hər yerində mövcuddur. Hansı ölkəyə və ya hansı şəhərə getsək, havanı hiss edirik və onu uduruq.”

Allahı niyə görmürük?

Bəzən övladınızla parkda və ya dəniz qırağında gəzərkən birdən sizin Allah barəsindəki sözləriniz onun yadına düşür və soruşur: “Atacan! Əgər bütün bunların hamısını Allah yaradıbsa, bəs niyə biz Allahı görmürük? Allah hardadır? Allahın yaratdıqlarını görürük, amma özünü görmürük!”

Siz bir neçə misal çəkməklə, övladınızı qane edə bilərsiniz: “Oğlum (qızım), bir çox şeylər var ki, onlar mövcuddur, lakin göze

¹ “Məarefe Qoran”, səh.124.

görünmür. Məsələn, gözəl danışığa malik olan, yaxşı dərs deyən və suallara düzgün cavab verən bir müəllimin elmlı olmasını bilirsən. Onun elmini və huşunu (ağlı) isə görmürsən. Amma sən onun nişanələrindən başa düşüb inanırsan ki, o, elmlidir.”

Yaxud bir şəkil göstərib deyin: “Bu şəkilə baxarkən rəssamı görməsək belə, onun tərəfindən çəkildiyinə inanırıq. Torpağın üstündə qalan ayaq izlərindən həmin şəxsin özünü görməsək belə, burdan kiminsə keçdiyini anlayırıq. Deməli, Allahı görməsək belə, Günəşi, Ayı, ulduzları və quşları yaratdığına inanırıq.”

Allah göydən düşmür?

Bu sualın cavabında göydə olan və yerə düşməyən şeyləri misal çəkə bilərsiniz: “Əzizim! Qatarın təyyarə kimi uça bilmədiyindən xəbərin var. Çünki bəzi şeylər qatarda yoxdur, amma təyyarədə var. Ona görə də qatarın uçmağına mane olur.” Əgər övladınız bunun səbəbini soruşsa, ona deyin: “Qatarın təkərlərinə bağlanan dəmir parçaları onun uçmağına mane olur. Təyyarənin bu dəmir parçaları yoxdur, amma əvəzində onu yuxarıda saxlayan başqa şeyləri var. Məsələn, təyyarənin pərləri sürətlə fırlanır və onu asimana tərəf yönləndirir. Deməli, göydə olub yerə düşməyən şeylər mövcuddur. Allah da asimanda qala bilir, amma təyyarə kimi deyil. Çünki Allahın qanadı, əli, ayağı yoxdur, amma çox Güclüdür deyə, hər yerdədir və hər şeydən Ağahdır.”

وَلِلَّهِ الْمَشْرِقُ وَالْمَغْرِبُ فَأَيْنَمَا تُوَلُّوا فَئِمَّ وَجْهُ اللَّهِ

«Şərq və qərb (Yer kürəsi və bütün planetlər) Allaha məxsusdur. Odur ki, hansı tərəfə üz tutsanız, Allah oradır.»¹

Allahın hər şeydən necə Xəbəri var?

Allahın elm, qüdrət və bacarığı, istər uşağın, istərsə də böyüklərin üzərində tərbiyəvi təsir qoyur. Əgər bir kəs Onun nəzarət altında olmasını bilsə, rəftarına diqqət edəcək və nalayiq hərəkətlərə yol verməyəcəkdir. Qurani-Kərim Mucadilə surəsinin 7-ci ayəsində belə buyurur:

أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ مَا يَكُونُ مِنْ نَجْوَى ثَلَاثَةٍ إِلَّا هُوَ رَابِعُهُمْ وَلَا خَمْسَةٍ إِلَّا هُوَ سَادِسُهُمْ وَلَا أَدْنَىٰ مِنْ ذَلِكَ وَلَا أَكْثَرَ إِلَّا هُوَ مَعَهُمْ

¹ “Bəqərə” surəsi, ayə 115.

«Üç nəfər arasında elə bir pıçılıtlı və gizli söhbət baş verməz ki, O, (Allah) onların dördüncüsü olmasın və nə də beş nəfər arasında ki, O, onların altıncısı olmasın. Onlar bundan az və çox olsalar da, harada olsalar belə, O onlardır.»

Valideyn, Allahın hər şeydən Xəbərdar olması məsələsini uşaqdan intiqam alıb pusquda durması kimi deyil. O, uşağa tərbiyəvi yöndən başa salmalı və tanıtdırmalıdır. Əks halda uşaq Allahdan qaçar. Əgər övladınız Allahın hər şeydən Xəbərdar olması haqqında soruşsa, bu misalı deyün: “Otaqda olan kəs, çöldə nə baş verdiyindən xəbəri yoxdur. Pəncərənin deşiyi çox kiçik olduğu üçün o, həmin deşikdən çölə baxanda hər an addımlayan bir əsgəri görür. Pəncərəni açarkən isə addımlayan ordunu müşahidə edir. Amma o, binanın üstünə çıxıb ətrafa nəzər saldıqda evləri, küçələri və başqa yerləri də birgə görəcəkdir. Allah cisim deyil və məxsus bir yerdə durmur. Onun hər şeyə əhatəsi var, hər şeyi görür və hər şeydən Xəbərdardır. Pəncərə, divar və sairə bu kimi şeylər Ona mane olmur.”¹

قُلْ إِنْ تُخْفُوا مَا فِي صُدُورِكُمْ أَوْ تُبْدُوهُ يُعْلَمَهُ اللَّهُ وَيَعْلَمُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَاللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

«De, əgər sinələrinizdə olanı (fikir və qəlbinizdən keçirdiklərinizi, əqidələrinizi, hallarınızı və adətlərinizi) gizlətsəniz, yaxud (dil və əməllə) aşkar etsəniz, Allah onu bilir. Həmçinin göylərdə və Yerdə olanı da bilir. Allah hər bir şeyə Qadirdir.»²

Allah da yatır?

Bu sualın cavabında deyün: “Əzizim! Yuxu və mürgüləmək yorğunluqdan irəli gəlir. Allahın işi çox olmasına baxmayaraq, heç vaxt yorulmur. Çünki Allahın qüdrəti çoxdur. Nə qədər istəsə çalışır, oyaq qalır, amma yorulmur. Yatmaq və yorğunluq insanın cisminə aiddir. Cismi olmayan mövcudların isə yuxuya ehtiyacı yoxdur. Əgər Allah bir an belə mürgüləsəydi, heç bilirsən nələr baş verərdi?

Əzizim! Allahın necəliyini insan tam təsəvvür edə bilməz. Allah cisim deyil, Onun eni, uzununu və hündürlüyü yoxdur. Allahın cinsi yoxdur, yəni O, nə kişidir, nə də qadın. Allahın əli, gözü, dili, qulağı

¹ “Məzhəbi suallara cavablar”, səh. 40. Ayətullah Məkarim Şirazi və Ayətullah Cəfər Subhani.

² “Ali İmran” surəsi, ayə 29.

yoxdur. Amma O, hər şeyi gözsüz görür və Öz yaratdıqları ilə dilsiz danışır. Hər şeyi əlsiz yaradır və idarə edir. Bütün duaları qulaqsız eşidir. Allahın yeri və məkanı yoxdur. O, cisim olmadığı üçün heç bir məkana yerləşə bilməz. Bununla belə, Allah hər yeri əhatə edir. Kainatda iynə ucu boyda da olsa, elə yer yoxdur ki, Allahın elm və qüdrətindən kənarda qalsın.

Övladım, gecə-gündüz çalışan bir zavodun elektrik sisteminə nəzarət edən və buna görə məsuliyyət daşıyan şəxsi bir anlıq yuxu aparsa, hansı hadisələrin baş verəcəyini düşünürsənmi?”

لَا تَأْخُذُ سِنَةٌ وَلَا نَوْمٌ لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ

«Onu (Allahı) əsla nə mürgü tutar, nə də yuxu! (Yaradılış, qorumaq, idarə etmək və yox etmək Onun istəyindən asılı olduğu üçün) göylərdə və Yerdə olanların hamısı Ona məxsusdur.»¹

Allah nə üçün dualarımızı qəbul etmir?

“Əzizim! Allah istəyir ki, biz dua edək. Əgər Allah dualarımıza qulaq asmaq istəməsəydi və onları qəbul etməsəydi, niyə bizə dua etmək qaydasını öyrədirdi? Allah. bəndələrinin bütün sözlərini eşidir, onlardan bəzilərinə tez, bəzilərinə isə gec cavab verir. Allah, bizim dualarımızın hamısına cavab versəydi, nə baş verəcəyini bilirsənmi? Əkinçi əmi Allahdan yağış istəyir, amma səfərə çıxmaq istəyən bir ailə isə yağış və qarın yağmamasını istəyir. Satıcı bahalıq, alıcı isə ucuzluq istəyir. Uşaqların çoxu şirniyyat istəyirlər, lakin Allah, onların dişlərinin xarab olmamasını istəyir. De görüm, Allah hansı birinin sözünə qulaq assın? Əgər O, hamının istəyini qəbul etsə, onda nizamsızlıq və qarışıqlıq olar. Dua etməyin bir gözəlliyi də budur ki, biz Böyük və Mehriban Allahımızla söhbət edirik. Bu da bizim istəklərimizin hamısından gözəldir. Allah bizi o qədər sevir ki, hətta bizə növbəsiz Onunla danışmağa icazə verir.”

Nə üçün dua zamanı əllərimizi göyə qaldırırıq?

Bu sualın cavabını uşaqlara iki yol ilə bəyan etmək olar:

1) Əlləri göyə qaldırmaq ehtiyac və istəmək əlamətidir. Yəqin ki, dilənçinin əllərini uzadıb yoldan keçənlərdən kömək istəməsini görmüsünüz.

¹ “Bəqərə” surəsi, ayə 255.

2) Bu sualı İmam Əlidən (ələyhissalam) soruşduqda buyurur: “Əllərinizi hansı tərəfə uzadıb yardım istəməyinizin Allah üçün heç bir fərqi yoxdur. Siz əllərinizi göyə tərəf uzadın, biz də bu işi görürük.”¹

وَفِي السَّمَاءِ رِزْقُكُمْ وَمَا تُوعَدُونَ

«Sizin ruziniz və sizə vəd edilən şey (axirət Cənnəti) göydədir.»²

Hər şey Allahındır nə deməkdir?

لِلَّهِ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا فِيهِنَّ

«Göylərin, Yerin və onlarda olanların həqiqi Sahibi Allahdır.»³

Bəli, bu Allahın xüsusiyyətlərindəndir. Allahın həmin sifətini (Malik, Sahib) uşaqlarımıza başa salmaq üçün birinci növbədə özümüzün anlamağı zəruridir. Misal: Təsəvvür edin ki, bir atanın iki övladı var. Ata onlara ayaqqabı və oyuncaq alır. Hər kəs öz hədiyyəsini müəyyən edir. Biri deyir: Bu ayaqqabı mənimdir. O biri də deyir: Bu isə mənimdir. Yəni uşaqlar onlara verilən hədiyyələrin sahibi olduğunu dərk edirlər. Bu, uşaqlar arasında olan sərhəddir. Amma uşaq, atası ilə öz arasında sərhəd qoya bilərmə? Əlbəttə ki, yox. Çünki bu şeylərin hamısını ata verib və uşağın nəyi varsa, atası tərəfindəndir. Deməli, bunların sahibi atadır.

Bizim və bütün mövcudların Allaha olan nisbəti, bu iki övladın atalarına olan nisbəti kimidir. Bəndənin hər nəyi varsa (cismi, ruhu, ağılı, gücü və s.) özünün olduğu halda, əslində Allahındır və Onun tərəfindəndir.

قُلِ اللَّهُمَّ مَالِكِ الْمُلْكِ تُؤْتِي الْمُلْكَ مَنْ تَشَاءُ وَتَنْزِعُ الْمُلْكَ مِمَّنْ تَشَاءُ وَتُعْزِزُ مَنْ تَشَاءُ وَتُذِلُّ مَنْ تَشَاءُ بِيَدِكَ الْخَيْرُ إِنَّكَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

«De: Allahım! Ey hər bir mülkün həqiqi Sahibi! Ey bütün hökumətlər üzərində mütləq Hakim! İstədiyin kəsə hökmdarlıq verir və istədiyin kəsdən hökmdarlığı alırsan, istəyinə izzət verir

¹ “Biharul-ənvar” c. 3, səh. 33.

² “Zariyat” surəsi, ayə 22.

³ “Maidə” surəsi, ayə 120.

və istədiyini xar edirsən! Xeyir(in həqiqəti) Sənin əlindədir. Doğrudan da Sən hər bir şeyə Qadirsən.»¹

Niyə Allah bizi yaradıb?

Bəzi uşaqların, məxsusən yeniyetmələrin arasında yayılan suallardan biri də Allahın işləri barəsindədir. Allahın bizi və digər mövcudları nə üçün yaratdığını soruşurlar.

Uşaqdan soruşun: “Əzizim, bacarıqlı bir yazıcının maraqlı və cəzbedici əsərini oxuyandan sonra ondan nə üçün bu kitabı yazdığını soruşursanmı? Heç vaxt! Çünki onun bu istedadı, elmi, gözəl qələmi və şirin bəyanı insanların faydalanması üçündür. Əgər o, bütün bu bacarıqları ilə sakit durub yazmasa, onda “niyə yazmırsan?” sualını soruşmağa ixtiyarın var.”

Hər şeyə Qadir olan Hikmətli Allah, bəşəriyyət üçün dəqiq və dolğun surətdə nazil olan Qurani-Kərimi biz insanların faydalanması üçün niyə də yazmasın? Allahın gözəl və kamil bir insan yaratma qüdrəti olduğu halda nə üçün də yaratmasın?”

Deməli, “yazmaq” və “yaratmaq” üçün yox, əksinə “yazmamaq” və “yaratmamaq” üçün sual olunmalıdır.²

Niyə Allah bəcək, ilan, milçəyi yaradıb?

Neçə il qabaq şəhərlərin birində camaat tülkünün faydasız, və ziyan verən bir heyvan olduğunu düşünürdü. Ona görə də bu yazıq heyvanların canına düşüb onları öldürürdülər. Bir müddətdən sonra dovşanların sayı çoxaldı və camaatın əkin sahələrini məhv etməyə başladılar. Camaat öz səhvlərini başa düşüb peşman oldular və tülküləri öldürməkdən əl çəkdilər.

Bəşər elmi inkişafdadır və hələ də özünün son mərhələsinə yetişməyib. Təbiətə nəzər salıb təhqiqat apararkən zərərli və faydasız görünən bəzi həşəratların quşlar və balıqlar üçün dadlı yem olmasını görürük. Əgər bu həşəratlar olmasaydı, həmin quşlar və balıqlar ac qalar, hətta məhv olardılar.

Bəzi həşəratlar isə bir çox xəstəliklərin müalicəsi üçün yararlıdır. Zəhərli ilanlar da faydalı mövcudlardır. Çünki həm zəhərindən, həm dəri və yağından müalicəvi dərmanlar istehsal edilir.

¹ “Ali İmran” surəsi, ayə 26.

² “Təmsilat”, səh. 15. Möhsin Qiraəti.

Həşəratların başqa faydalarından biri də meyvələrin çoxalmasını təmin etməsidir. Belə ki, ağcaqanad, milçək və bəzi həşəratlar ayaqları ilə güllərin tozlarını yerbəyer edirlər və bu da meyvələrin artmasına səbəb olur.

İmamın (ələyhissalam) Allahı uşağa tanıtması

Həzrət Əli (ələyhissalam) bizə mövcudların incəliklərini və fəaliyyətlərini uşaqlara necə öyrətmək yolunu bizə xatırladır:

“Allah-təala camaatın gizli sirlərindən, bir-birilə yavaşdan danışanların gizli söhbətindən, zənn və gümanlarla ürəklərdə olan fikirlərdən, əminliklə çıxarılan qərarlardan, gözucu oğruncasına və yavaşca baxılan baxışlardan, ürəklərdə gizləndəndən, hicab və pərdələrlə örtülmüş görünməz şeylərdən, qulaq dəliklərinin oğruncasına və yavaşdan eşitdiklərindən, yayda kiçik qarışıqların, qışda isə həşəratların və gəmiricilərin özünə yer tapdığı dəşiklərdən Xəbərdir. Qəm-qüssə görmüş qadınların ah-nalə səsləri və hönkürtlərindən, qədəmlərin ahəstə səmindən, dağların mağara və dərələrində heyvanların gizləndiyi yerlərdən, ağcaqanadların ağacların gövdə və qabıqlarında gizləndiyi yerlərdən, yarpaqların budaqlara bitişdiyi yerdən də Ağahdır. O, buludların üst-üstə yığıldığı yerdə yağış dənələrinin yağmasından, həşəratın qumsallıqlarda hərəkətindən və batmasından, quşların uca dağların başındakı yuvalarından və qaranlıq yuvalarında nəğmə oxumalarından, dənizdəki dalğaların yetişdirdiyi sədəflərin arasında olanlardan, gecə qaranlığının örtüklərindən, yaxud Günəşin üzərinə saçdıqlarından, hər sözün sədasından və hər dodağın tərپənməsindən Xəbərdir. O, hər canlının yerini, hər zərrənin çəkisini, əzm və iradəsi olan hər nəfəsin səsinə, meyvə ağaclarını və ya ağacdən düşən yarpaqları və aləmlərdə olan hər şeyi bilir.”¹

Yumurtanın quruluşu

Məsumlar (ələhimussalam) lazım olan şəraitlərdə insanlara Allahın varlığını müxtəlif yollarla isbat etmişlər.

Allahı inkar edən biri İmam Sadiqin (ələyhissalam) yanına gəlib Həzrətdən Allahın varlığı üçün dəlil istədi. İmam (ələyhissalam) ondan soruşdu: “Adın nədir?”

¹ “Nəhcül-bəlağə”, xütbə 90.

O, adını demədən otaqdan çıxdı. Bunu görənlər səhabələr təəccüblə o kişidən soruşdular: “Nə üçün adını demədin?”

O: “Əgər adımın Abdullah¹ olduğunu desəydim, adımdan istifadə edib soruşardı: “Ey filankəs, O Allah ki, sən onun bəndəsisən, kimdir? Onda mən rahatlıqla məhkum² olardım.”

Səhabələr dedi: “Xeyr, narahat olma, sən qayıt, ağamız sənənin adından istifadə etməz.”

Abdullah Deysani İmamın (ələyhissalam) hüzuruna qayıdıb sualını təkrar soruşdu.

Həzrət: “Buyur, əyləş! Sonra İmam Sadiq (ələyhissalam) otaqda yumurta ilə oynayan uşağa buyurdu: Övladım, o yumurtanı mənə ver! Yumurtanı alandan sonra Abdullaha buyurdu: Ey Deysani, bu yumurta üç laydan (qatdan) ibarətdir: Üstü qalın olan qabıq, altındakı nazik pərdə və bir-birinə qarışmayan yumurtanın sarısı və ağı. İndiyə kimi heç kəs yumurtanı düzətdiyini və ya onun içinin sağlam, yaxud xarab olmasını iddia etməyib. Ey Deysani! Belə bir mürəkkəb cismənin bir yaradanı olmasını fikirləşməmişsən?”

Abdullah Deysani başını aşağı salıb bir qədər fikirləşdi. Sonra başını qaldıraraq dedi: “Şəhadət verirəm ki, Allah Təkdir, Muhəmməd (salləllahi ələyi və alihi və səlləm) Onun elçisidir. Siz isə Allahın Yer üzündəki höccətisiz. Mən keçmişimə görə peşmanam.”³

Təbiət, Allahı tanıma məktəbidir

Qurani-Kərimdə Allah-təalanı tanımaq üçün ən sadə yol İlahi ayələr (nişanələr) haqqında təfəkkürdür. Bu dünyada hər şey Allahın nişanələridir. Quran baxımından İlahi ayələri mütləq edib onlar haqqında düşünmək bizim vəzifəmizdir. Qurani-Kərim səksən dəfədən artıq təbiət haqqında söz açır. Yaxşı olar ki, valideynlər bu müqəddəs Kitabın ayələrini Allahın elm və qüdrət nişanələri olmasını başa salsınlar. Belə ki, bu prosesi heyvanların, otların, quşların rəngli şəkilləri olan kitablar vasitəsilə yerinə yetirsələr, daha təsirli olar.

Təbiət haqqında olan kitablar, Allahın vücudu üçün ən sadə və ən yaxın sübutdur. Bu barədə yazılan kitablar Allahı düzgün tanımağı və Onun Əzəmətli olmasını bizə öyrədir.

¹ Allahın bəndəsi.

² Uduzardım, deməyə sözümlənməz.

³ “Usulu-kafi”, c. 1, səh. 102.

Təbiət müxtəlif yollarla Allah barəsində bizimlə danışır. Allahın Bağışlama sifətini, təbiətin əlvanlığında yaxşı dərk edirik. Meşədəki ağacların müxtəlifliyi, güllərin rəngləri, payızda ağacların yarpağının rəngarəngliyi, yağışlar, okeanların əzəməti və sairə Allahın Bağışlama nişanələridir.

Allah-təalanın bütün mövcudlara ruzi yetirməsi, insanların və başqa mövcudların müxtəlif xətərlərdən qorunması, kəpənəklərin uzun müddətli uçuşdan sonra qayıtması, quşların qışın soyuğunda diri qalması və sairə Onun Rəhmət nişanələridir.

Kəhkəşanların əzəməti, dünyanın genişliyi, mövcudların mürəkkəbliyi və sairə Allahın qüdrət nişanələridir.

Allahın Gözəlliyi, təbiətin və mövcudların rənglərində gözə çarpır.

Allahın Lətifliyi, mövcudların yaranışındakı xırdalıq və incəliklərində öz əksini tapır.

Allahın Yaşatma sifətini zəlzələ, tufan, vulkan kimi təbii hadisələrin törətdiyi dağıntılardan sonra Yerin və təbiətin yenidən dirilməsində (düzəlməsində), heyvan və quşların köçməsinə, fəsilələrin dəyişməsinə müşahidə etmək olur.

Allahın Məhəbbət nişanəsi, insanların və heyvanların mehriban rabitələrində cəlvələdir.

Diqqət etmək lazımdır ki, insanların yaşından asılı olmayaraq təbiətin, Allahı tanımaq üçün həmişə yeniliyi var. Çünki elm inkişaf etdikcə, təbiətdə yeni nəliyyətlər və kəşflər üzə çıxır. Bu isə Allahın vücuduna və Onun qüdrət nişanələrinə bir daha sübutdur.

Səhraya baxıram yad edir Səni,
Dəniz də oxuyur həmin nəğməni.
Baxdığım dağlar da, düzənliklər də,
Təkrar-təkrar söylər həmin kəlməni.

Təbiətdən gözəl bir dərs

Təbiətdə olan qəribə həşəratlardan biri də bal arısıdır. Bu canlı varlıq dəqiqədə bir kilometr, həyatı boyu isə 2.000.000 kilometr yolu qət edir, dayanmadan və dincəlmədən gündə təxminən iyirmi min çiçəyə qonur. Bu məşəqqətli işin nəticəsi olaraq bizə bal kimi dadlı qida verir. Arıya bal hazırlamaq qabiliyyətini kim öyrədir? Bütün insanlar toplanıb bir qramını belə hazırlaya bilmədiyini balı, bu həşərat necə düzəldir? Yoxsa bizdən ağıllıdır?

Bu zirək həşərat Günəşin anbaan yerini dəyişməsinə baxmayaraq öz yolunu tapmaq üçün ondan kompas kimi bəhrələnir. Təzə gül tapanda, onun ətrini alıb pətəyə aparır və öz dairəvi hərəkəti ilə o gülün yerini başqa arılara bildirir. Bu hərəkəti ilə həmin gülün növünü və pətəyə qədər olan fasiləsini də təyin edir.

Arı, çiçəklərin tozlanmasında da böyük rol oynayır. O, gülün şirəsini yeməklə bərabər həmin tozları bir çiçəkdən başqa çiçəyə daşıyaraq bitkilərin çoxalmasına kömək edir. Arı bir çiçəyə qonduqda yapışqan, sıx tükləri çiçək tozuna bulaşır. Sonra həmin bitkinin başqa fərdinə qonaraq çiçək tozlarını ona bulaşdırır. Bu vəzifənin icrasında isə maraqlı bir səhnə meydana gəlir. Bal arısı qızılgülə qonsa, ətrafdakı qızılgül çiçəkləri bitənə qədər başqa növə qonmur. Bunun səbəbi isə budur: Əgər fərqli çiçəklərə qonsaydı, çiçək tozları fərqli gül növlərinə daşınacağına görə döllənmə meydana gəlməz və çiçəklərin nəslı kəsilərdi. Görəsən, bal arıları çiçəkləri necə tanıyır? Çiçəklərin nəslinin davam etməsi üçün bu yorucu səyahəti nə üçün edir?

Bal arısı bir saniyədə yüz dəfə qanadlarını tərpedə bilir. Qanadlar onun hərəkətini təmin etməklə bərabər, arının sərirləşməsinə və pətəkdəki havanın dəyişməsinə səbəb olur.

Bu xırda həşərat təəccübedici seçmə qabiliyyətinə malikdir. Sağlam olmayan güllərin şirəsini sağlam güllərin şirəsindən ayırd edə bilir və heç vaxt zəhərli maddələrdən yemir. Əgər siçan kimi böyük düşmən pətəyə hücum etsə və arı onu qova bilməsə, öldürəndən sonra cəsədini mumla bükür ki, mikrobların qarşısını alsın.

Arının düzəltdiyi balda yüz növ xəstəliyin dərmanı var. Bu şirin yeməli maddə kiçik aptekə bənzəyir. Onun nəştəri (iynəsi) bəzi xəstəliklər üçün faydalıdır. Deməli, balı hazırlayanın insan orqanizmi barədə məlumatı olmalıdır. Halbuki, arıda belə bir elm yoxdur. Elə isə ona bu məlumatı bildirən Kimdir? Belə kiçik həşəratın dünyanın ən xeyirli qidasını düzəltməsi möcüzə deyilmi?

Bir kiloqram balın hazırlanması üçün arı əlli min dəfə uçmalı, on milyon akasiya gülünün üzərində oturmalı, yüz səksən min dəfə bal kisəsini doldurub boşaltmalıdır. Əlbəttə, arının ömrü bu qədər bal hazırlamaq üçün kifayət etmir. Hər bir arı yalnız ömründə 135 qram bal düzəldə bilir.

Balı hazırlayıb insanlara yedirtmək rəhmət və şəfqətin əsəridir. Halbuki, arının bizə qarşı nə mərhəməti, nə də şəfqəti vardır. Buna

dəlil isə fürsət tapdıqda bizi zəhərli iynəsi ilə sancmasıdır. Elə isə bizə qarşı mərhəmət edən və şəfqət bəsləyən Kimdir?

Bal arısının kiçik qarnında bal hazırlamaq və balı zəhərə qarışdırmamaq kimi möcüzəvi işin icraçısı, Allahdan başqa kim ola bilər?

Allahın bu kiçik yaratdığı həşərat, Onun Qüdrət, Elm dəryası və Mehriban Yaradıcı olduğunu göstərmirmi?

Düşüncə istedadından istifadə

Dinin mühüm dərslərindən biri də düşünməkdir. Valideynin bunu öz rəftarı ilə uşağa göstərməyi lazımdır. İslamın nəzərində uşaq, hər hansı bir şeyi düşünmədən qəbul etməyin qiymətsiz olmasını bilməlidir. Əqidəvi və dini müəmmalardan istifadə etmək, uşağın şübhələrinə cavabdan əlavə, fikri inkişafına da təsir edə bilər. Bir nümunəyə işarə edək: Biri var idi, biri yox idi.

Bu cümlə uşaqlıqdan yadıımızdadır. Nənə-babalarımız, ata-analarımız nağılın əvvəlini bu cümlə ilə başlayardılar: Biri var idi, biri yox idi, Allahdan başqa heç kəs yox idi. Bir dovşan var idi.

Uşaqlardan soruşun: “Əzizim, biri var idi, biri yox idi, Allahdan başqa heç kəs yox idi - nə deməkdir? Biri həm var idi, həm də yox idi -nə deməkdir? Əgər Allahdan başqa heç kəs yox idi deyiriksə, onda nə üçün nağılın ardında bir dovşan da var idi eşidirik? Əgər yalnız Allah var idisə, onda bu dovşan nədir?”

Hörmətli valideynlər! Sizin nəzərinizcə müəmma hardadır?

Məsələ birinci cümlədədir. Nənənin bu cümləsi kamil dini cümlədir. Açıqlaması isə budur: “Biri var idi, yəni var olan həmin Allah idi. Biri yox idi, yəni Allah başqaları¹ kimi deyildi. Allah həmişə olub,² var, həmişə olacaq,³ birliyində Təkdir, oxşarı yoxdur. Ona görə də deyirik, Bir idi, amma başqaları kimi deyildi. Onlardan çox fərqlənirdi. Allahdan başqa (Onun kimi) heç kəs yox idi. Dovşan və dələ var idi, amma Allah bunların heç biri kimi deyildi.”

Əlbəttə, elə dastanlar deyilməlidir ki, uşaq və yeniyetmənin fikri fəaliyyətini gücləndirsin. Məsələn, bir müəllim öz şagirdlərinə dedi: “Bu şəkili, divarı, kitabı və sinifdə olan digər əşyaları

¹ İnsan, dovşan, sərçə və digər mövcudlar.

² Əzəlidir

³ Əbədidir.

görürsünüzümü?” Şagirdlər bu suala müsbət cavab verdilər. Müəllim: “Uşaqlar! Allahı da görürsünüzümü?” Hamı bir səsle: “Xeyr!” Bu zaman müəllim dedi: “Əgər Allah da olsaydı, görünərdi!”

Şagirdlərdən biri ayağa qalxıb sinif yoldaşlarına üzünü tutub soruşdu: “Bu kitabı, şəkili, divarı görürsünüzümü? Bu müəllimi, onun gözünü, əlini görürsünüzümü?” Hamı: “Bəli!” Şagird: “Deyin görüm, müəllimin aqlını da görürsünüzümü?” Hamı bir səsle: “Xeyr!” Şagird: “Əgər müəllimimizin aqlı olsaydı, onda aqlı görünərdi. Deməli, onun aqlı yoxdur!”

YEDDİNCİ FƏSİL

YENİYETMƏLƏRİN SUALLARINA CAVAB

Yeniyetmənin fiziki cəhətdən dəyişməyi onun psixologiyasına da təsir qoyur. Bu dövrdə əqidə formalaşır və yeniyetmənin daxildən qaynaqlanan sualları üzə çıxır. Yeniyetməlik, bir çox hadisələrə, cərəyanlara və adət-ənənələrə qarşı üsyan dövrüdür. Onun zehində dəlil, məntiq və şübhədən yaranan müxtəlif suallar tapılır. Bəzi sualların cavabını bilməsinə baxmayaraq, qürur hissi onları açıqlamağa icazə vermir. Eyni halda sual verməklə başqalarının cavabı onları qane edir. Valideyn və müəllimlər onların suallarına birbaşa və ya dolayı yolla cavab verməlidirlər.

Allah nədir?

Bəzi yeniyetmələr Allahın nə və necə olduğunu bilmək istəyirlər. Əvvəldə də qeyd etdiyimiz kimi Məsumlar (ələyhimussalam) Allahın zəti ilə maraqlanmağı qadağan etmişlər.

Allah, yəni varlığın və mövcudların Yaradanı. Bizim bacarığımız və düşüncə səviyyəmiz o həddə deyil ki, Allahın nə və necə olma həqiqətini dərk etsin. Çünki O, tayı-bərabəri və məhdud olmayan varlıqdır. Məhdud insan naməhdud Allahı olduğu kimi tanıya bilərmi? Bununla belə biz, bəzi mövcudların zat və həqiqətindən xəbərdarıqmı? Biz Yerin cazibəsi haqqında nə bilirik? Cismi yuxarıdan buraxanda yerə düşdüyünü bilirik, amma bu qüvvənin mahiyyəti haqqında heç nə bilmirik. Təbiətşünas alimlər xırda bir həşəratın mürəkkəb quruluşundan nə qədər məlumatları vardır? Uzağa getməyə. Biz özümüzü tanıyıyırmı? Ruhumuzun necəliyi, həqiqəti və mahiyyəti barəsində nə bilirik?

Kiçik bir həşəratı tanımaqda öz acizliyini bildirən kainatın ən üstün məxluqu¹ Yeganə və tayı-bərabəri olmayan Allahın zətinə dərk edə bilərmi?

Eyni halda biz Allahı tanımağa ümitsiz deyilik. Çünki hər kəs böyük cahanın mütaləsi ilə Allahın hədsiz elm, qüdrətinə ağılıq tapa bilər.

وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الرُّوحِ قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّي وَمَا أُوتِيتُمْ مِنَ الْعِلْمِ إِلَّا قَلِيلًا

¹ Yəni insan. “İsra” surəsinin 70-ci ayəsi və bu ayənin təfsirində.

«Və səndən ruh(un həqiqəti və sifətləri) barəsində soruşurlar, de: Ruh mənim Rəbbimin əmrindən (meydana gəlmiş)dir və sizə elmdən (xüsusilə ruhun həqiqəti barəsində olan elmdən) yalnız az (bir miqdar) verilmişdir.»¹

Allahı mənə isbat et!

Bəzi yeniyetmələr Allah barəsində olan suallarını Onun əsl vücuduna tərəf yönəldirlər. Bu zaman siz ən yaxın yoldan istifadə edib mehribanlıqla cavabını verə bilərsiniz. Bir rəvayətə diqqət edək:

Bir nəfər İmam Sadiqin (ələyhissalam) hüzuruna gəlib dedi: “Ey ağam, Allahı mənə elə tanıtdır ki, sanki Onu görmüş olum.” Həzrət soruşdu: “De görüm, indiyə kimi gəmi ilə səfərdə olmusan?” Dedi: “Bəli.” Yenə soruşdu: “Gəminin suda batması və ya dənizin təlatümlü dalğaları ilə üzləşməsən?” Cavab verdi: “Bəli, bu hadisələr baş verib.” Buyurdu: “Belə olan halda ümidinin hər yerdən üzöldüyünü duyub ölüm anını yaşamısanmı?” Dedi: “Bəli, siz deyən kimidir.” Həzrət soruşdu: “O vəziyyətdə bir şeyə ümidvar deyildinmi?” Cavab verdi: “Əlbəttə ki, ümidvar idim.” İmam (ələyhissalam) soruşdu: “Ümidin Kimə idi?”

O, İmamın (ələyhissalam) bu sualını eşidəndə başa düşdü ki, həmin anda onun qəlbi Qüdrətli bir varlığa bağlanmışdı. Sanki Onu öz yanında hiss edir və görürdü.

حَتَّىٰ إِذَا كُنْتُمْ فِي الْفُلِ وَجَرَيْنَ بِهِم بِرِيحٍ طَيِّبَةٍ وَفَرِحُوا بِهَا جَاءَتْهَا رِيحٌ عَاصِفٌ وَجَاءَهُمُ الْمَوْجُ مِنْ كُلِّ مَكَانٍ وَظَنُّوا أَنَّهُمْ أُحِيطَ بِهِمْ دَعَوُا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ لَئِنَّا لَنَجِّيَنَّاهُ مِنْ هَذِهِ لَنَكُونَنَّ مِنَ الشَّاكِرِينَ

«Nəhayət, siz gəmilərdə olan və gəmilər öz sərnəşinlərini xoş və mülayim bir küləyin vasitəsilə hərəkət etdirən və onlar ondan xoşhal olduqları zaman, (birdən) həmin gəmilərə şiddətli bir külək əsər, (dənizin) dalğa(sı) hər tərəfdən onlara çırpılar və onlar (dalğaların və bəlanın) mühasirəsində olmalarına yəqinlik edərlər, (o halda) iman və etiqadla, saf niyyətlə Allahı çağırırlar: Əgər bizi bundan (bu təhlükədən) qurtarsan, mütləq şükr edənlərdən olacağıq.»

¹ “İsra surəsi”, ayə 85.

Allahın vücudu aydın bir məsələdir. Çünki varlıq aləminin mövcudları qədər Allahın vücudu üçün sübutlar var. Əgər yeniyetmə fitri və qəlbi dəlillərə qane olmayıb elmi və əqli dəlillər istəsə, bu zaman onun sevdiyi dərs, yaxud mətləblərdən istifadə edə bilərsiniz.

Düşsən çətin bir hala,
Girsən bir qalmaqala.
Apar Ona sən pənah!
De! Ümidimsən, Allah!

Kimya elminə əlaqəsi olan yeniyetmə üçün

Əgər təcrübi fənnlərə (kimya, fizika, elektronika və s.) əlaqəsi olan şagird və ya övladınız - “Allah hardadır?” “Niyə görünmür?” “Onu necə tapmaq olar?” - kimi suallar verərsə, təcrübi elmlərdən misal çəkməklə, Allahın məxsus yeri tutmadığını, Onu görə bilmədiyimizi, lakin vücuduna inandığımızı izah edə bilərsiniz:

1-Cazibə qanunu: Nyuton ağacın kölgəsində istirahət edirdi. Ağacdən bir alma qopub yerə düşdü. O, bu səhnəni gördükdə özündən soruşurdu: “Niyə alma ağacdən qopandan sonra göyə yox, yerə düşdü?” Sonra o, havaya atılan bütün əşyalar üçün bu sualı yaradıb belə nəticəyə gəldi ki, yerdə olan bir qüvvə hər şeyi özünə tərəf çəkir. Bu qüvvəni “cazibə qüvvəsi” adlandırdı. Bu qüvvə hardadır? Yerə nə qədərini əhatə edib?

Yeniyetmənin bu qüvvənin görünməyib hər yerdə olduğunu bilməsi üçün bu izahları ona deyə bilərsiniz:

-Bu qüvvə Yer səthini əhatə edib. Yerə bütün qatlarında okeanlarda, dənizlərdə və quruda var. Əgər bu qüvvə Yerdən ayrılarsa, hər şey bir-birinə dəyib dağılar.

-Cazibənin növündən olan bir qüvvə də Günəş ətrafında dolanan planetləri bir-birinə əlaqələndirib onları qırx iki nəfərlik bir ailə üzvi kimi formalaşdırır.

-Başqa bir böyük qüvvə Günəş mənzuməsini birinci kəhkəşan və onda yerləşən saysız-hesabsız ulduzlarla əlaqələndirib cəm şəklini almışdır.

-Ondan da böyük qüvvə birinci kəhkəşanı, ikinci, üçüncü və dördüncü ilə əlaqələndirir.

-Axırda ən böyük və güclü qüvvə isə bütün varlıq aləmini bir-birinə bağlayıb vahid cahan formasına salmışdır.

Sual: Bu qüvvə hardadır? Yerə hansı hissəsindədir? Asmanın harasındadır? Planetlərin arasındadır?

Bütün varlıq aləmini əhatə edən və gözə görünməyən bu qüvvə, eyni halda heç bir məkanı özü üçün xüsusiləşdirməyib. Təbii ki, bu qüvvəni yaradan Allah, ondan üstündür və bütün varlığı ilə bərabər gözə görünməzdir.

2-İnsanın ruh qüvvəsi: Diri insan hərəkət edir, eşidir, görür, danışır. Ölü insanda dirinin bütün üzvləri olmaqla bərabər (qulaq, göz, əl, ayaq) görmür, eşitmir, hərəkət edə bilmir. Nə üçün? Diri insanın nəyi var ki, ölünün yoxudur? Cavab: Diri insan ruh adlı görünməyən qüvvəyə malikdir.

Allah da hər yerdə var, hər şeyə hakimdir, amma gözə görünmür. Allah-təala bu həqiqəti gözəl və zərif kəlamla bəyan edir:

لَا تُدْرِكُهُ الْأَبْصَارُ وَهُوَ يُدْرِكُ الْأَبْصَارَ وَهُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ

«Gözlər və onların görmə qabiliyyəti Onu dərk edə bilməz və O, gözləri və görmələri dərk edir. O, Lətif və Xəbərdir.»¹

Gözlə görünəsi bir şeyin zamana, məkana, cismə, rəngə ehtiyacı vardır. Allahda isə belə şeylər yoxdur. O, Ehtiyacsızdır və hər zərrənin Ona ehtiyacı vardır.

Riyaziyyata əlaqəsi olan yeniyetmə üçün

Riyaziyyat, nəticəni dörd riyazi əməllə (toplama, çıxma, vurma və bölmə) hesablayıb isbat edir və aydınlaşdırır. Bəzi alimlər Allahı isbat etmək üçün bu riyazi bürhandan istifadə etmişlər. Belə məsələləri sevən övladınız üçün bunu deyə bilərsiniz:

“On ədəd qəpiyi 1-dən 10-a kimi rəqəmləyib cibinə tök və qarışdır. Çalış ki, onları növbə ilə 1-dən 10-a qədər cibindən çıxarasan. Hər hansını çıxarsan, yenidən cibinə qoy. Bu ardıcılıqla 1 nömrəli qəpiyin çıxmasının onda bir, 2 nömrəli qəpiyin çıxmasının iyirmidə bir, 3 nömrəli qəpiyin çıxmasının otuzda bir ehtimalı var. Bu hesablama ilə, yəni bütün qəpiqlərin ardıcıl çıxması ehtimalı milyarda çıxır. Göründüyü kimi rəqəmlər ehtimalların çoxluğu ilə yuxarı qalxır. Deməli, Yer kürəsində olan quruluşun və həyat tərzinin riyazi hesablamalara əsasən təsadüfi yarandığını deyə bilərik. Yəni riyazi hesablamalara görə aləmdə olan bütün

¹ “Ənam” surəsi, ayə 103.

mövcudların öz-özünə yaranma ehtimalı zəiflədikcə, onların Qüdrətli bir Varlıq tərəfindən yaradılması üzə çıxır.

Görmədiyimiz Allaha necə inanaq?

Bu sualın cavabını vermək üçün yeniyetmənin bildiyi şeylərdən misal çəkib deyin:

-Biz, alimlərin elmini və biliyini onların beyin çərçivəsində görə bilmirik, lakin bunların təsirini kəşf və ixtiralarında görürük.

-Biz, bədənimizdəki ağrını görmürük, lakin sıxıntı və narahatlığı hiss edirik.

-Biz, Yer in cazibə qüvvəsini görmürük, lakin onun faydalarını görürük.

-Biz, maqnitin qüvvəsini görmürük, lakin dəmiri cəzb etdiyini görüb onun qüvvəsini dərk edirik.

-Biz, elektrik cərəyanını görmürük, lakin nişanələrini müşahidə etməklə (elektrik lampasının yanmasını, ütünün isti olmasını və s.) onun varlığına inanırıq.

-Biz, diri adlı bir şeyi görmürük, amma insanın eşitdiyini, danışdığını, yeyib-içdiyini, yatıb-durduğunu gördükdə onun diri olduğuna inanırıq. Bu hərəkətlərin heç birini ölü yerinə yetirə bilməz. Niyə? Çünki diri olan, bizim görmədiyimiz və eyni halda bildiyimiz ruh adlı canlı bir varlıqdır. Ucu-bucağı bilinməyən bu aləmlərin də görmədiyimiz Allah adlı Qüdrətli və Bilikli bir Yaradanı vardır.

Əziz övladım! Özün fikirləş və düşün! Sənə bir neçə gözlə görünməyən misallar çəkdim və onların hamısını təsdiq etdin. Əgər onların varlığını təsdiq edirsənsə, onda gözlə görmədiyin Allahı da təsdiq etməyin yerinə düşməzmi?

Allahı kim yaradıb?

Bu sual yeniyetmələr arasında çox geniş yayılan suallardandır. Adətən, düzgün olmayan cavablar onları qane etmir. Əslində sualın cavabı bir cümlədir: "Allah əzəldən¹ var idi və heç kəs Onu yaratmayıb."

Bu iddianı yeniyetmə üçün belə bəyan edək: "Övladım, bu sual əvvəli olmayanlara aiddir. Məsələn, yeni bir kitabı mağazaya gətirdikdə soruşuruq: Bu kitabı yazan kimdir? Amma bəzi şeylər

¹ Həmişə.

üçün bu sual yersizdir. Məsələn: Niyə yağ yağlıdır? Niyə daş bərkdir? Nə üçün şəkər şirindir? Nə üçün duz duzludur? Məlumdur ki, yağın yağlılığı, daşın bərkliliyi, şəkərin şirinliyi və duzun duzluluğu onların zatındadır. Allahın kim tərəfindən yaradılması haqqında olan sual da yersiz və mənasızdır. Çünki Allah, əvvəldən var.

Sual: Bu stol niyə yaşıdır?

Cavab: Əlimiz yaş idi, dəydi ona.

Sual: Əlin niyə yaş idi?

Cavab: Çünki suya vurmuşdum.

Bu cavabdan sonra sual artıq sona yetir və artıq suyun nə üçün rütubətli olması haqqında soruşulmur. Çünki suyun yaşıqlığı onun zatındadır və başqa bir yerdən gətirilməyib, yaxud ona qatılmayıb.

Beləliklə, əgər sual olursa ki, bu aləmi və bütün mövcudları kim yaradıb? Cavab: Allah. O Allah ki, Onun varlığı və vücudu Onun zatındadır. Əvvəldən olub, heç kimdən, heç nədən və heç yerdən də gəlməyib. Onun varlığı və vücudu Onun zatındadır. Əvvəldən var və olacaq!

Filosoflar uyğun məsələnin aydınlaşdırılması üçün belə bir misal çəkirlər: Otağımıza nəzər salıb onun işıqlı olduğunu görürük. Özümüzdən soruşuruq ki, gördüyümüz işıq otağın özündəndirmi? Dərhal da özümüzə cavab veririk ki, xeyr, əgər işıq otağın özündən olsaydı, otaq heç vaxt qaranlıq olmazdı. O isə bəzən işıqlıdır, bəzən isə qaranlıq.

Tezliklə belə bir nəticəyə gəlirik ki, otaq onda şüalanan nur zərrələri vasitəsi ilə işıqlanır. Başqa bir sual yaranır: Bəs bu nur zərrələri hardandır? Bir qədər düşündükdən sonra belə bir cavab tapırıq ki, nur zərrələrinin işığı onun zatından doğur və həmin zərrələrdə nuraniyyət xüsusiyyəti var. Varlıq aləmində elə bir nur zərrəsi tapmaq olmaz ki, o, qaranlıq olmuş olsun və işığı başqasından alsın. Nur zərrəsi harada olursa olsun, işıqlıdır və işıq onun zatından doğur. Nur zərrəsi məhv ola bilər, amma qaranlıq varlığa çevrilə bilməz. Bəs hər hansı fəzanın işıqlanma səbəbi nurdursa, nurun işıqlanma səbəbi nədir? Dərhal cavab verə bilərik ki, nurun işığı onun öz vücudundadır. Analoji olaraq “hər şeyi Allah yaratmışdırsa, bəs Allahı kim yaratmışdır” sualına belə cavab vermək olar: Onun varlığı Zatından, Özündən doğur.”¹

¹ “Xodayı ke dər in nəzdikist”, səh.128, Muslim Gerivani.

Neçə Allahımız var? Hardan bilək, Allah Təkdir?

“Kainatın bir Allah olması hardan məlumdur? Allahın Yeganə olmasını necə bilmək olar?”

Bu sualları verən yeniyetmə əvvəlki cavablara qane olmasa, belə bir bəyandan istifadə edin: “Övladım! Dənizə bax! Sudan başqa bir şey görünmür. Əgər bu sudan bir miqdar hovuzla, bir miqdar da stəkana töksək, birinciyə “**hovuz suyu**”, ikinciyə isə “**stəkan suyu**” deyiləcək. Bunları yenidən dənizə qaytarsaq, fərq aradan gedəcək və yenə də dəniz suyu adlanacaq. Sərhəd, ayrılıq və fərq, sərhədin olmaması isə vəhdət və birlik gətirir.

Əzizim! Əgər dünyamıza diqqət etsən, onda olan şeylərin bir-birilə sıx bağlılığını və əlaqəsini görərsən. Hər şeydə nizam-intizam hökm sürür. Məsələn, əgər bir məktəbin iki müdiri olsa, orda nizam-sızlıq baş alıb gedər və hər şey bir-birinə qarışar. Çünki hərəsi məktəbi öz istədiyi kimi idarə edəcək, nəticədə isə məktəb viran qalacaqdır. Yaxud əgər bir ölkənin iki prezidenti olsa, ölkənin işlərini idarə etmək mümkün olarmı? Əgər bizim dünyamızda Bir Allah əvəzinə bir neçə “**allah**” olsaydı, dünyamız dağlar və bütün nizam-intizam pozulardı.

Övladım! Günəşlə Yer arasında olan məsafə çox dəqiqdir. Əgər Günəş Yerdən zərrə qədər uzaq olsaydı, ağaclar və bitkilər soyuğun təsirindən inkişaf etməzdilər. Həmçinin əgər bir-birinə zərrə qədər yaxın olsaydılar, onda ağaclar və bitkilər istiliyin hərarətindən yanıb külə dönərdilər.

Övladım, barmaqlarına bax! Birincisi baş barmaq, ikincisi işarə və sairə. Bu barmaqların hərəsi öz eni və uzunluğu ilə sərhəd yaratdı. Sərhəd isə dediyim kimi fərq yaradır. Deməli, sərhədlə məhdudlaşan hər bir şeyin sayı da çoxalır, sərhəddi olmayanın isə həddi-hüdudu yoxdur və Yeganədir.”

Allahın Tək olmasını başqa misallarla açıqlaya bilərsiniz. Məsələn: “Oğlum, əgər bənnaya sifariş edib desək ki, mənim üçün həddi və hüdudu olmayan iki ev tik!”

Fikirləş görək, bənnə nə cavab verəcək? O, belə deyəcək: “Mən həddi-hüdudu olmayan iki ev tikə bilmərəm. Bu mümkün deyil, çünki belə bir ev tikilsə, artıq ikinciyə yer qalmaz.”

Bənnə düz deyir. Hədsiz olmaq yeganəliyin, məhdud olmaq isə çoxluğun nişanəsidir. Beləliklə, məhdud olan şey Allah ola bilməz.”

Əziz balam! Bu cahanın Tək Allah olmasını bilmək üçün dediyim kimi ələmlərdə olan nizam-intizama və uyğunluğa diqqət etməyimiz

gərəkdir. Həmçinin biz düşünməliyik ki, əgər ikinci “**allah**” olsaydı, o, özünü tanıtdırmaq üçün öz peyğəmbərlərini yer üzünə göndərərdi. Halbuki, belə bir şey olmayıb. Gələn bütün Peyğəmbərlər (ələyhissalam) Yeganə olan Allah tərəfindən olduqlarını söyləmişlər.

İmam Əli (ələyhissalam) oğlu İmam Həsənə (ələyhissalam) belə buyurur: “Övladım! Əgər Rəbbinin şəriki olsaydı, sənin (hidayət edilməyin) üçün onun da peyğəmbərləri gələr, onun səltənət və hökmdarlıq nişanələrini görər, iş və sifətlərini tanıyardın. Amma Allah, Özünü vəsf etdiyi kimi Təkdir. Səltənətində heç kəs Ona qarşı çıxmır. O, heç vaxt zavala uğramır və həmişə olub (Əbədi və Əzəlidir).”

Məntiqə əsasən bu nəticəni alırıq:

1-Allah, hədsiz vücuda bərabərdir.

2-Hər bir hədsiz vücut Yeganədir.

3-Deməli, Allah tayı-bərabəri olmayan Yeganə vücutdur.

لَوْ كَانَ فِيهِمَا آلِهَةٌ إِلَّا اللَّهُ لَفَسَدَتَا

«Əgər göylərdə və Yerdə Allahdan başqa digər tanrılar olsaydı, şübhəsiz, hər ikisi xarab (məhv) olardı.»¹

Allahı mənə göstər!

Əgər övladınız sizdən Allahın harada olmasını soruşub Onu görməsini istərsə, ona belə cavab verin: “Allah hər yerdə var. O, bizə o qədər yaxındır ki, Onu görmürük.”

Sonra əlinizi yeniyetmənin gözləri önündə saxlayıb deyin: “Yalnız əlimə bax!” Sonra yavaş-yavaş əlinizi onun gözlərinə yaxınlaşdırın ki, gözlərini tutsun və desin: “Heç nə görmürəm.” Əlinizi çəkib ondan soruşun: “Övladım! Mənə deyə bilərsən, əlimi nə üçün görmədin?” O: Çünki əlin yaxında idi, hiss edirdim, amma görmürdüm.” Bu zaman ona deyin: “Bax əzizim, hər şeyi yaradan Allah bizə o qədər yaxındır ki, biz elə bilirik ki, Onu görmürük! Biz Onu hiss edirik, duyuruq və Onun varlığına inanırıq.” Sonra Qurani-Kərimdən dəlil gətirin:

وَهُوَ مَعَكُمْ أَيْنَ مَا كُنْتُمْ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ

¹ “Ənbiya” surəsi, ayə 22.

«Harada olsanız, O, sizinlədir və Allah etdiklərinizi görəndir.»¹

Hər şeydən necə Xəbərdar olur?

Bildiyimiz kimi Allah hər şeyə Agahdır və bütün zərrəciklərdən, canlı-cansızlardan Allahın Xəbəri var. Bir sözlə, bütün şeylər Onun yanında hazırdır. Bunu necə başa düşək?

Bir misalla aydınlaşdırmaq: “Əzizim! Bəzi şeylər, o cümlədən özümüzə qarşı elm və agahlığımız, daxilimizdə hazırdır. Biz özümüzdən kamil surətdə agahıq. Öz elmimizdən, tox olmağımızdan, susuzluğumuzdan, sevinc hissindən, qorxudan, ümiddən və vücudumuzda olan sairə xüsusiyyətlərdən xəbərdarıq. Yəni bu xüsusiyyətlər bizim yanımızdadır və bunları öz vücudumuzla dərinədən hiss edirik. Aləmdəki məxluqlar da Allahındır və Onun yanında həmişə hazırdırlar.”

Başqa bir misal deyək: “Allah hər şeylədir, onlara elmi var. Hər yerdədir, amma heç bir şey Allah deyil. Günəşdən olan nur bir şey, Günəşin özü isə başqa bir şeydir. Yəni bu ikisi müstəqil surətdə ayrı şeylər olsalar da, digər tərəfdən bir-birindən ayrı deyildir. Günəşin nuru öz vücudunun davam tapmasına görə Günəşə bağlıdır. Deməli, Allah da vücudun əsas mərkəzidir. Dünyanın həqiqi Günəşi və bütün mövcudların feyz mənbəyi məhz Odur. Mənşəyi Allahdan olan nur, Onun ixtiyarındadır və Onun hüzurundadır. Biz insanlar da həmişə Allahın hüzurundayıq.”

Allahın bizi yaratmağına nə ehtiyacı var idi?

Yeniyyətlər bəzən soruşurlar: “Əgər Allah ehtiyacsızdırsa, onda bizi yaratmaqda hədəfi nədir? Allahın bizi və bütün bu aləmləri yaratmaqda məqsədi, yaxud xeyri nədir?”

Bu sualın cavabında deyir: “Valideynlərin övladını dünyaya gətirib onu tərbiyə edib böyütməkdə iki məqsədi və hədəfi vardır: Bəziləri övladını böyüdürlər ki, qocalanda onlara əl tutsunlar və yardım eləsinlər. Yəni belə valideynlərin hədəfi öz övladına möhtac olmaqdır. Amma bəzi valideynlər isə övladına düzgün tərbiyə verib onu sağlam böyüdürlər ki, özləri ona ehtiyacı olmasınlar və övlad müstəqil şəkildə özünü idarə edib həyatını yaşasın. Yəni belə valideynlərin hədəfi və məqsədi öz övladına möhtac olmamaqdır.

¹ “Hədid” surəsi, ayə 4.

Varlı və ehtiyacsız bir insan, həmişə çalışır ki, ehtiyac içində olan insanlara əl tutsun və onları ehtiyacsız etsin. Allah-təala da Ehtiyacsızdır və yaratdıqlarını ehtiyacsız etmək üçün onları kamilliyə çatdırmaqda bilir.

Hər bir mövcudun təkamülü bir şeyədir. Məsələn, bir gülün təkamülü onun inkişafında və ətrafa ətir yaymasındadır. Yaxud bir ağacın hədəfi meyvə gətirib başqalarının onun meyvəsini yeməkdir. Bəs görəsən, insanın təkamülü nədədir? Onun təkamülü ibadətdədir, yəni Allaha layiqli bəndə olmaqdadır. Qurani-Kərim insanların və cinlərin yaradılışında məqsədi bir cümlədə belə bəyan edir:

وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ

«Cin və insanları yalnız Mənə ibadət etmələri üçün yaratmışam.»¹

Əlbəttə ki, Allah-təalanın bizim ibadətimize ehtiyacı yoxdur. Əslində bizim ibadətımız özümüzə xeyirdir və məhz ibadət vasitəsilə təkəbbürdən uzaqlaşib təkamülə doğru yetişə bilərik.”

Allah nə üçün şeytani yaratdı?

Bəzən yeniyətmələr soruşur: “Şeytan azdırıcı mövcuddur. Nə üçün Allah onu yaratdı? Bunun fəlsəfəsi nədir?”

Cavabda deyirik: Birincisi, onun əsl adı “İblis”dir və cinlərin nəslindəndir.² Şeytan kəlməsi həm insanlara, həm də cinlərə şamildir. Adətən, həddini aşan və ziyanverici mövcudlara şeytan deyilir. Allah onu əvvəldən şeytan yaratmamışdır. O, mələklərlə oturub-duran, pak fitrətə malik olan bir cin idi. Lakin öz azadlığından sui-istifadə edib Allahın əmrindən boyun qaçırdığına görə şeytan ləqəbini qazandı. Deməli, o əvvəldən pak yaranmış, sonradan öz istəyi ilə yolunu azmışdır.

İkincisi, şeytanın vücudu, möminlər üçün təhlükəli deyil. İnkişaf və təkamül həmişə çətinliklər arasında baş verdiyindən, şeytan da insanların inkişafı üçün bir vasitədir. Başqa sözlə desək, insan güclü düşmən qarşısında öz məharət və gücünü göstərir. Belə bir düşmənin

¹ “Zariyat” surəsi, ayə 56.

² «Və (yada sal) o zaman(i) ki, mələklərə “Adəmə səcdə edin” dedik. Cinlərdən (cin tayfasından) olan İblisdən başqa hamı səcdə etdi.» (Kəhf surəsi, ayə 50).

vücudu insanın hərəkətə gəlməsinə, nəticədə isə təkamülə çatmasına səbəb olur.

Müasir filosoflardan biri deyir: “İnkişaf yolunu tapmaq istəyən bir millət, xarici qüvvələrin hücumuna məruz qalaraq istedadını biruzə vermiş, çətinliklər qarşısında müqavimət göstərüb inkişafa çatmışdır.”¹

Üçüncüsü isə Allah şeytanı vəsvəsə etməkdə azad buraxmasına baxmayaraq, eyni halda insanı onun qarşısında müdafiəsiz qoymayıb. Çünki həmişə insanla hidayətədir bir neçə gözəgörünməz qüvvələr mövcuddur:

- 1-Ağıl və düşüncə qüvvəsi.
- 2-Pak fitrət və kamilliyə olan əlaqə.
- 3-Yaxşıliqlara ilham edən mələklər.

Niyə? Nə üçün?

Yeniyyətlərin suallarının bir hissəsi ətrafda baş verən müxtəlif hadisə və çətinliklərə etiraz nişanəsidir. Bu etiraz, yeniyyətlərin təbii xüsusiyyətidir. Buna görə valideyn onun bu tüğyanına² narahat olmamalıdır. Onların bu etirazı, ya həyatın çətinlik və bəlalərinə, ya da Allahın yaradılışına (zəlzələ, tufan və bir sıra təbii fəlakətlərin baş verməsi, yaxud insanların lal, kar, kor olması və s.) görədir. Əgər siz, övladınıza Allahı Ədalətli sifətlə tanıtdırırsınızsa, onun zehmində “niyə” və “nə üçün” sualları baş qaldırır və o, mövcudların yaradılmasının səbəbini bilmək istəyir.

“Əzizim! Mən səndən çox yaşamışam. Sənin yaşında olanda mənim zehnimə də belə suallar gəlirdi. İndi onların bəzilərinin cavablarını bilirəm. Bu nəticəyə gəlmişəm ki, Böyük Allahın bütün işlərinin dəlili bizim üçün gizli qalsa belə, hikmət və ədalət üzündəndir.

Bəzi hadisələrin baş verməsinin səbəbkarı özümüzdür. Məsələn, əgər yol hərəkət qaydalarına riayət etməyən bir sürücü maşını ilə piyadanı vursa, günahkar kimdir? Özüdür, piyadadır, yoxsa Allah!? Şübhəsiz ki, sürücü özü günahkardır. Soyuq bir havada qalın paltar geyinməyən şəxsə soyuq dəysə və xəstələnsə, əlbəttə ki, günahkar özüdür.”

¹ “Təfsirə-nemune”, c. 1, səh. 196.

² Əsəb, etiraz, həddini aşmaq.

İmam Sadiq (ələyhissalam) buyurur: “İnsanın damarındakı döyüntü, başına gələn bəla və xəstəlikdə müqəssir yalnız özüdür.”

مَا أَصَابَكَ مِنْ حَسَنَةٍ فَمِنَ اللَّهِ وَمَا أَصَابَكَ مِنْ سَيِّئَةٍ فَمِنَ نَفْسِكَ

«(Ey insan,) sənə yetişən hər hansı bir yaxşılıq Allah tərəfindəndir (onun səbəbi Allahın rəhmətidir) və sənə yetişən hər hansı bir pislik isə sən öz tərəfindəndir (onun səbəbi sənün günahlarıdır).»¹

Övladım! Əgər məsum bir körpə kor dünyaya gələrsə, bunun səbəbini valideynlərdə axtarmaq lazımdır.²

Təsəvvür et ki, biz palçıqdan tikilmiş bir evdə yaşayırıq. Şiddətli yağış yağır və evin palçığını yavaş-yavaş yuyub aparır. Bu Allahın ədalətinə zidd deyil, çünki Allah bir işi edərkən bütün məxluqlarını nəzərə alır. Meşələrdə və çöllərdə ot-ələfin çıxması, saysız-hesabsız heyvan və mal-qaranın qidalanması yağışa bağlıdır. Əgər yağış yağmasa, onların hamısı tələf ola bilər.

İki qızı olan bir ailədən sənə danışım. Ata qızının birini əkinçiyə, o birini isə saxsı qabları düzəldənə ərə verir. Bir gün ata qızlarını görmək üçün onların evinə gedir. Əkinçi ilə ailə qurduğu qızından soruşur: “Qızım, necə yaşayırsınız?” Deyir: “Əgər yağış yağsa, vəziyyətimiz yaxşılaşar, yox əgər yağmasa, əkinimiz məhv olar və ziyan çəkərik. Sonra o biri qızının yanına gedib həmin sualı soruşur. Qızı atasına belə cavab verir: “Yağış yağmasa, saxsı qablarımız da xarab olmaz. Amma yağış yağsa, hamısı xarab olar və ziyana düşərik.”

Əzizim, görəsən dolayı (kələ-kötür) yollar yaxşıdır, yoxsa pisdir? İnsanın rahatlığı, saf yolda maşını idarə edən sürücüyə bənzəyir. Təbiidir ki, belə bir saf yolda sürücü nəhayət yorulur, sonra yavaş-yavaş mürgüləyir, sonda isə maşın qəzaya uğrayır və sürücü dünyasını dəyişir. Amma kələ-kötür yolda isə sürücü həmişə diqqətli olur ki, süqut etməsin. Bu dünyada çətinlik içində olan şəxs qəflət yuxusuna getmir, çünki çətinliklər onu oyaq saxlayıb ruhunun rahatlıqda ölməyinə imkan vermirlər. Uca Allah bu barədə buyurur:

¹ “Nisa” surəsi, ayə 79.

² Bu barədə birinci fəsildə deyildi.

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا إِلَىٰ أُمَمٍ مِّن قَبْلِكَ فَأَخَذْنَاهُم بِالْبِأْسَاءِ وَالضَّرَّاءِ لَعَلَّهُمْ يَتَضَرَّعُونَ فَلَوْلَا إِذْ جَاءَهُمْ
بِأَسْنَا تَضَرَّعُوا وَلَكِن قَسَتْ قُلُوبُهُمْ وَزَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ

«Şübhəsiz, Biz səndən əvvəlki ümmətlərə (də Peyğəmbərlər) göndərdik. Beləliklə, onları yoxsulluq və kasıblığa, xəstəlik və cismani əziyyətlərə düçar etdik (ki,) bəlkə (Bizim dərgahımıza) boyun əyələr və yalvarıb-yaxaralar. Bəs nə üçün Bizim əzabımız onlara yetişəndə boyun əymədilər (oyanmadılar) və yalvarıb-yaxarmadılar? Əksinə, onların qəlbləri daşlaşdı və şeytan etdiklərini (günahları) bəzəyərək onlara gözəl göstərdi.»¹

Biri gözəldir, lakin ağı isə az

“Ata! Nə üçün bəziləri bu dünyada varlı, başqaları kasıbdır? Bəzilərinin gözəlliyi və sərvəti var, amma başqalarının yoxudur?”

Cavabında deyin: “Əziz övladım! Birincisi, Allah bədbəxtliyi bir şəxs üçün rəva bilmədiyi kimi, nemətin kamilliyini də bir nəfərə əta etməyib. Bu maddi dünyada bütün nemətlərə malik olan insan tapmaq olarmı? Yaxud bütün bədbəxtliklərin bir şəxsə olması mümkündürmü? Xoşbəxtlik və bədbəxtlik bir birinə qarışıb. Bəziləri maddi cəhətdən hər şeyə malikdirlər, amma ruhi və cismi problemlərdən gileylənirlər. Çoxları gözəllik və istedadla sahibdirlər, amma əxlaqi cəhətdən əzabdadırlar. İkincisi isə nəzərə almaq lazımdır ki, bəzən insanın xoşbəxtliyi və bədbəxtliyi öz əməllərindən asılıdır. Yəni insan ixtiyar və iradə sahibi olduğu üçün yolunu dəyişmə seçimi vardır. Amma insanın iradəsindən kənar olan xeyir və müsibətlər onun imtahanı üçündür. İnsanların ayıq olmaları, tövbə etmələri, inkişafı, istedadlarının çiçəklənməsi və məqamlarının ucılması üçün imtahanın olması zəruridir.

Həzrət Əli (əleyhissalam) buyurur: “Maya və yaradılışlarının mənşə və başlanğıcı insanlar arasında ayrılıq salıb. Bu, onların şor və şirin yerin, bərk və yumşaq torpağın bir parçası olmalarına görədir. (Xülasə, onların müxtəlif olmalarının səbəbi müxtəlif yerlərdə yetişən qida məhsullarından təşkil olunmuş nütfələrdir.) Buna görə də onlar (nütfələri təşkil olunan qidaların yetişmə) yerlərinin yaxın olması qədər bir-birlərinə yaxındırlar (və xasiyyətləri birdir). Eləcə də həmin yerin fərqliliyi miqdarında (sifətlərində) bir-birlərindən fərqlidirlər. Buna görə də (bəzən) gözəl

¹ “Ənam” surəsi, ayə 42-43.

üzlü ağılı az, uzun boylu az himmətli, gözəl əməlli çirkin üzlü, qısa boylu uzaqgörən, gözəl təbiətli pis xislətə bürünmüş, avara-sərgərdan və çaşqın qəlbli ağılı dağınıq və tutqun, xoş dilli isə qəlbi iti (bilikli və gözüaçıq) olur.”¹

Həzrətin bəyanındakı nöqtə budur ki, hər bir mövcud bütün yaxşılıqlara və kamala malik deyil. İnsan həqiqi kamala yetişməsi üçün özündə çatışmayan cəhətlərinin yerini doldurmalıdır. Buna görə də o, həmişə çalışmalı və fəaliyyət etməlidir.

Fikri istedadın istifadə

Qurani-Kərimdə Allah barəsində bəyan olunan iki oxşar ayənin zahirinə nəzər salsaq, bunların arasında heç bir fərq olmadığını görürük. Amma Quran nöqtəyi-nəzərdən onlardan biri tovhidə, digəri isə şirkə işarədir.

لَقَدْ كَفَرَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ ثَلَاثَةٌ

«Şübhəsiz, “Allah üç ilahi ünsürdən (ata, oğul və müqəddəs ruh) biridir” deyənlər kafir oldular.»² Yəni üç nəfər arasında Allah üçüncüsüdür.

مَا يَكُونُ مِنْ نَجْوَى ثَلَاثَةٍ إِلَّا هُوَ رَابِعُهُمْ

«Üç nəfər arasında elə bir pıçılıtlı və gizli söhbət baş verməz ki, O, onların dördüncüsü olmasın.»³

Yəni üç nəfər arasında Allah dördüncüsüdür.

Bu iki ayə arasında fərq nədir?

Siz bu müəmmarı ədədlər üzrə qurub övladınızı düşündürməyə sövq edə bilərsiniz.

Cavab isə budur: “Allah, üç nəfər arasında üçüncüsüdür” deyəndə, Ona şərik qoşmuş oluruq. Çünki Allahı, o iki nəfərin yanına qoşuruq. Amma “Allah, üç nəfər arasında dördüncüsüdür” deyəndə isə Allahı, o üçündən ayırmış oluruq. Və bu da məhz tovhidə işarədir.

¹ “Nəhcül-bəlağə”, xütbə 225.

² “Maidə” surəsi, ayə 73.

³ “Mucadilə” surəsi, ayə 7.

Allah balışın içində də var?

Bəzən yeniyetmə soruşur: “Allah hardadır?” Qətiyyətlə cavab veririk: “O, hər yerdə var”. Soruşur: “Yəni hər şeyin içində var? Paltarın arasında da var? Allah balışın içində də var?”

Bu suala müsbət və ya mənfi cavab versək də Allahı məhdudlaşdırmış oluruq.

Cavabını belə deyir: “Allahın əşyaya daxil olması, Onun hər şeyə və hər şeyin dərinliyinə Agah olması mənasındadır. Yəni Allah hər şeyi görür və heç bir şey Ondan gizli deyil.”¹

¹ “Təvhid”, səh. 184, şeyx Səduq.

SƏKKİZİNCİ FƏSİL

ÖVLADIMIZIN İMANINI NECƏ GÜCLƏNDİRƏK?

Kitabın birinci fəslində uşaqların imanlarının gücləndirmə yollarına müəyyən qədər işarə edildi. Bu bərdə bir az geniş surətdə bəzi məsələlərə işarə etmək istərdik. Bunun üçün dörd əsas nöqtəyə diqqət yetirmək lazımdır:

- 1-**Uşağın iman tərbiyəsinin rolu**
- 2-**Uşaq zatən Allaha meyllidir**
- 3-**Yaxında olan Allah**
- 4-**Tərbiyə üsulunun ən təsirli amili**

Uşağın iman tərbiyəsinin rolu

Müasir dövrümüzdə müxtəlif əqidələrin mövcud olması insanları fəlakətə uğratmışdır. Bu fəlakət və düşüncə çəşqınlığından uzaqlaşmağın dərmanı yalnız və yalnız Allaha olan imandır. Uşaqların istedadının puç olmasının qarşısını almaq və bütün nıgarançılıqları aradan qaldırmaq üçün tərbiyəni imandan başlamaq lazımdır.

Diri, Bilikli, Bacarıqlı, Mehriban, Ehtiyacsız, Ədalətli bir Həqiqətin bu aləmdə hökmranlıq etməsi, bizə ümid və sevinc bağışlayır. Nəhayətdə isə insanı hərəkətə gətirir, onu elmə və biliyə doğru çəkir. Qadir və Qüdrətli Allahı tanımaq, uşaqlara şücaət və əmin-amanlıq hissi verir. Şübhəsiz ki, hamımız mömin, əxlaqlı, düzdanışan, qorxmaz və sairə gözəl xüsusiyyətləri özündə cəmləşdirən bir övladın arzusundayıq. Bunun üçün valideynlər, Allaha iman hissini uşaqların qəlbində çiçəkləndirməli və yaşatmalıdırlar.

İmam Əli (ələyhissalam) buyurur: “Mən öz Allahımdan zahiri gözəl olan bir övlad istəməmişəm. Əksinə, Pərvərdigarımdan istəmişəm ki, övladlarım Ondan qorxub Ona itaət etməklə gözlərimin nurlanmasına səbəb olsunlar.”¹

Uşaq zatən Allaha meyllidir

Bütün insanlar əvvəldən Allah tanıyan və Allaha meylli olur. Bu, dini mətnlərdə aydın surətdə gələn bir həqiqətdir. Əziz Peyğəmbər

¹ “Biharul-ənvar”, c. 104, səh. 98.

(salləllahu ələyhi və alihi və səlləm) buyurur: “Hər bir körpə Allaha meyilli fitrətlə dünyaya gəlir. Sonradan valideynləri onu İslam yolundan döndərərək ya yəhudi, ya məsihi, ya da müşrik edirlər.”¹

Bu hədisə əsasən “uşağı gərək Allaha tərəf itələyəsən” fikrini zəhnimizdən çıxarmalıyıq. Çünki Allaha iman və Onunla rabitə uşağın xəmirinə qarışıb. Valideyn və müəllimlər bu qiymətli gövhəri qoruyub saxlamalı və onları Allaha tərəf düzgün istiqamətləndirməlidirlər.

Mürəbbinin məktəbə qədər uşaqlara Allahı tanıtdırmağı məmaliq vəzifəsinə bənzəyir. Belə ki, mama, anadan övlad istehsal etmir, onun vəzifəsi ana olmaq istəyən hamilə qadına yolu rahatlaşdırmaq və istiqamətləndirməkdir.

Bu suala diqqət edək: “Sizin rəftarınız öncədən müəyyən bir dərsi öyrənmiş şəxsə qarşı necədir? Siz, yenidən ona həmin dərsi öyrədirsiniz, yoxsa keçmiş dərsi yada salmaq üçün şərait yaradırsınız?”

Biz hamımız öncəki aləmdə Allahı tanıma və Ona iman dərslərini öyrənmişik.² Bütün uşaq və yeniyetmələrlə rəftar bu istiqamətdə olmalıdır. Yəni valideyn və mürəbbi uşağın daxilindəki imanın çiçəklənməsi üçün şərait yaratmalı və onu düzgün yola yönəltməlidir. Başqa sözlə desək, biz uşağı Allahı tanımağa məcbur edə bilmərik. Əksinə, fitrətindəki Allah sevgisini ondan uzaqlaşdırmamaq üçün şərait yaratmalıyıq.

Yaxında olan Allah

Allah bizə özümüzədən daha yaxındır. O, daxilimizdədir. Biz hər gün Onunla nəfəs alır, hərəkət edir və yaşayırıq. Onun Özü bizə yaxın olması barəsində belə buyurur:

وَنَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ

«Biz ona şah damarından da yaxırıq.»³

Mənə məndən də yaxındır Rəbbim,
Lakin Ona uzaq düşüb öz qəlbim.
Qeybə çəkilmədin gözüm araya,
Üzbəüzdə gördüm baxdım haraya.

¹ “İddətud-dai”, səh. 311, ibni Fəhd.

² “Əraf” surəsinin 172-ci ayəsinə müraciət edə bilərsiniz.

³ “Qaf” surəsi, ayə 16.

Ziləb Yəməni İmam Əlidən (ələyhissalam) soruşdu: “Ya Əmirəlmöminin, Rəbbini görmüsən?” Buyurdu: “Mən görmədiyim Allaha heç vaxt ibadət etməm.” Soruşdu: “Onu necə görürsən?” Buyurdu: “Gözlər Onu aşkar dərk etməzlər, lakin qəlblər imanın həqiqətləri vasitəsilə (Onun vücudunu, Təkliyini, hər şeyin Sahib və İdarə edəni olmasını və digər sifətlərini təsdiqləməklə) Onu dərk edərlər. Hər şeyə yaxındır (əhatə edib), amma yapışmayıb. Hər şeydən uzaqdır, amma ayrı deyil. (Çünki yapışmaqla olan yaxınlıq və ayrılıqla olan uzaqlıq cismın xüsusiyyətlərindəndir.) Danışır (söz yaradır, amma), təfəkkür və düşüncəsiz. (Çünki düşünmək nadanlıqın, naçarlığın nəticələrindəndir və Allah ondan pak və uzaqdır.) İstəyəndir, (amma) qərara gəlmədən və hazırlaşmadan. Yaradandır, (amma əl, ayaq və bu kimi), hər hansı bir üzvün rolu (köməyi) olmadan. (Çünki köməyə, möhtac varlığın ehtiyacı olur. O isə zati zəngin və mütləq Ehtiyacsızdır.) Elə bir Görəndir ki, (hiss orqanlarından) heç bir hissə malik olmaqla vəsf edilməz. (Çünki hissələr mümkün varlığın sifətlərindəndir.) Mehribandır, (amma) ürəyiyananlıq və acıma ilə yox (fəzl və lütfü ilə). Yaranmışlar Onun Əzəmət və Böyüklüyü qarşısında xar və təvazökardılar (çünki onların hamısı Onun istək və iradəsi müqabilində ramdırlar) və qəlblər (Onun İzzət və Əzəməti qarşısında) Onun (əzabının) qorxusundan iztirablı və nigarandırlar.”¹

Tərbiyə üsulunun ən təsirli amili

Bildiyimiz kimi uşağın tərbiyəsinə təsir qoyan bir sıra amillər mövcuddur. Valideynin, müəllimin, dostun və mühitin təsirləri cəmiyyətimiz arasında çox geniş yayılmış başlıca amillər hesab olunur. Lakin həqiqətən də bu amilləri başlıca hesab etmək olarmı?

Bəzən görürük ki, valideynin düzgün tərbiyəsi övladında müsbət təsir qoymur və o, günahkara çevrilir. Aramızda övladlarının dini tərbiyəsi üçün özlərini oda-suya vuran əməli-saleh valideynlər var ki, tərbiyə üsulunda dini qaydalara riayət etməklə və bütün imkanları yaratmaqla bərabər yenə də müvəffəq olurlar.² Hətta bəzi Peyğəmbərlərin³ və İmamların⁴ (ələhimussalam) övladları belə imansız və fəsiq yetişirlər. Bəs problem hardadır?

¹ “Nəhcül-bəlağə”, xütbə 179.

² Uğur qazanmırlar.

³ Həzrət Nuhun (ələyhissalam) övladı.

⁴ İmam Hadinin (ələyhissalam) övladı.

Uşağın dini inkişafına təsir edən amilləri iki hissəyə ayırmaq olar: Əsas¹ və fəri² amillər. Yuxarıda sadaladığımız ikinci dərəcəli amillərdir.

Birinci dərəcəli amillər isə bunlardır: Allahdan yardım istəmək və övladın iradəsini nəzərə almaq.

Allahdan kömək istəmək tərbiyə üsulunda və özünü düzəltməkdə ən üstün amildir.

وَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ مَا زَكَا مِنْكُمْ مِنْ أَحَدٍ أَبَدًا وَلَكِنَّ اللَّهَ يُزَكِّي مَن يَشَاءُ وَاللَّهُ
سَمِيعٌ عَلِيمٌ

«Əgər Allahın sizə lütf və mərhəməti olmasaydı, sizdən heç kəs heç vaxt (pis əqidə, əxlaq və əməldən) pak olmazdı. Lakin istədiyini (kamillik mərhələlərində) paklaşdıran Allahdır. Allah (hər şeyi) Eşidən və Biləndir.»³

Valideynlərin əksəriyyəti elə düşünürlər ki, uşağa təlim və tərbiyə vermək, ona lazımı şəraiti yaratmaqla övladını sağlam və əməli-saleh böyütmək olar. Əslində ayənin məqsədi budur: Valideynin səy və təlaşığı İlahi lütf ilə birlikdə olmalıdır. Beləliklə, **Allah** - tərbiyə üsulunun ən təsirli amili hesab olunur.

Bəzi valideynlər hazırkı nəslin tərbiyəsinə görə nigarandırlar. Onlar haqlıdırlar, çünki indiki dövrdə övlad tərbiyəsi ən çətin və ən müşkül bir məsələyə çevrilmişdir. Bəzi valideynlər ümitsizliyə qapılıb belə deyirlər: “Biz nə vaxta qədər övladımıza yol göstərməliyik? Artıq yorulmuşuq, bezmişik.”

Cavabı budur: “Öz işinizi atıb addımbaşı övladınızla birgə olmağınıza və ona nəzarət etməyinizə ehtiyac yoxdur. Sizin vəzifəniz onların dini tərbiyəsində bacardığınız qədər çalışmaqdır. Münasib vaxtlarda, mehriban valideyn kimi yanlarında olun, övladınızın xəlvət anlarında isə Allah onunladır və onu xətəlardan, bəlalardan və titrəyişlərdən qoruyur.

Bəli, hər şeyə Qadir olan Allahdan kömək istəmək, Ona təvəkkül və dua etmək, həm sizin, həm də övladınızın gücsüz anlarında əlinizdən tutur. İnsan nə qədər də məlumatlı və qüdrətli olsa belə,

¹ Başlıca, birinci dərəcəli.

² İkinci dərəcəli.

³ “Nur” surəsi, ayə 21.

Allaha sığınmasa, heç bir iş görə bilməz. Çünki hamının Allahın köməyinə və hidayətinə ehtiyacı var.

“Rəbb” sözünü gündəlik namazlarımızda dəfələrlə təkrarlayırıq. Rəbb, yəni Tərbiyə edən və həqiqi Tərbiyə edən məhz Allahdır. Ona görə də dini tərbiyədə Allahdan kömək istəməmək, suyu həvəngdəstədə¹ döyməyə bənzəyir.

Tərbiyə üsulunun ikinci əsas amili yuxarıda qeyd etdiyimiz övladın iradəsini nəzərə almaqdır. Bəzən övlad nəcabətli bir ailədə dünyaya gəlir, sağlam mühitdə böyüyür və İlahi tərbiyədən bəhrələnir. Belə bir övlada əməli-saleh demək olarmı?

Bütün insanlar iradə və ixtiyara sahibidirlər. Pisi, yaxud yaxşını, doğruluğu, yaxud yalanı, həqiqəti, yaxud batili seçmək öz ixtiyarımızdadır. Deməli, seçmək və son qərar çıxarmaq məhz övladın boynundadır. Əgər bütün lazımı şəraitlər olsa belə, amma övladın haqqa və ədalətə daxili meyli olmasa, ona əməli-saleh demək olmaz. Yəni, övlad öz istəyi və iradəsi ilə qərara gəlməlidir. Valideynin rolu isə onların qərarlarını düzgün yola istiqamətləndirməkdir.

UŞAQLARDA İMANIN İNKİŞAF MƏRHƏLƏLƏRİ

İki formada (surətdə) Allahı uşaqlara tanımaq olur:

1) Aşkar forma:

-Uşağın əlindən tutub təbiətə gedək. Təbiətin bir guşəsində əyləşib yaradılışdan, ilin fəsillərindən, ağaclardan, güllərdən və çiçəklərdən danışaq. Beləliklə, Allaha tərəf bir körpü açaq.

-Evdə müəyyən vaxt təyin edib İslam əqidəsini ona izah edək və ya kitabdan oxuyaq.

-Övladımızdan xəta gördükdə gözəl surətdə, aydın və başa düşülən nəsihəti edək.

-Dini maarifi əmr və nəhy şəklində, bəzən də danlamaqla ona çatdıraq.

2) Gizli forma:

-Valideynin Allaha olan inamı öz rəftarında görünməli, iman, ədalət, paklıq, sədaqət və sairə gözəl xüsusiyyətlər öz həyatında dalğalanmalıdır.

¹ Ədviyyat (hil, mixək, istiot və s.) əzmək üçün istifadə olunan mətbəx ləvazimatı.

-Övladımız üçün imanlı və sağlam düşüncəli ailədən yaxşı dost tapıb onunla dostluq etməyə həvəsləndirək.

-İmanın güclənməsi və Allahı tanımaq haqqında müxtəlif hekayə və dastanlar deyək. Nəticəsini isə onlara tapşırıq.

-Övladımıza iman, fədakarlıq, şücaət və əqidəvi ülgüləri tanıtdırıq. Peyğəmbərlərin və İmamların (əleyhimussalam) uşaqlığından, həyatından, o cümlədən vətən uğrunda canlarını fəda etmiş şəhidlərdən danışaq.

-Övladımızı sual vasitəsilə onu dini rəftar və inanclar haqqında düşünməyə sövq edək.

Sizin fikrinizcə bu yollardan (formalardan) hansı biri daha təsirlidir?

Fikrimizcə ikinci yol uşağın fitrətinə daha yaxındır. Çünki dini tərbiyənin əsası budur. Uşaq anadan olandan Allah və dini anlayışa biganə deyil, iman və əqidə onun qəlbində və zəhnində qurulub. Çünki fitrət, insanın əsas və həqiqi mürəbbisidir. Sadəcə, şərait yaradıb həmin fitrəti çiçəkləndirmək lazımdır. Müvəffəq valideyn və mürəbbi o kəsdir ki, öz hünəri və zövqü ilə uşağı, Allahı tanıma yolundan qırağa çıxmağa qoymasın.

İkinci yolun təsirini daha yaxşı başa düşmək üçün bir nümunəyə diqqət edək:

Mən həmişə burda olmamışam

Bazar günü Əli əmi ilə Zəhra xala bizdə idi. Çay süfrəsi açmışdıq. Anamla Zəhra xala keçmiş xatirələrini danışmışdılar. Onlar hərdən belə deyirdilər: “Yadımdadır?” Bunu deyib gülüşürdülər.

Bir neçə gün ötüb keçdi. Axşamçağı anam böyük bir albom gətirdi. İçində keçmişdə çəkilən çoxlu şəkillər var idi. Bir şəkildə baba, nənə və iki qız uşağı gəzməyə çıxmışdılar. Anam dedi: “Bu, Zəhra xaladır, bu da mənəm.” Başqa bir şəkildə atam və anam maşının yanında durmuşdular. Atam dedi: “Bu isə mənim birinci maşınım idi.” Mən soruşdum: “Atacan, o vaxt mən harda idim?” Anam gülümsəyərək cavab verdi: “Sən o zaman burda deyildin. Hələ bizə verilməmişdin.”

Bəli, mən həmişə burda olmamışam. Mənim verilməyən vaxtım idi, amma indi burdayam və yaşayıram. “Mənim həyatım hardandır? Onu mənə Kim verib? Həyatımı Kim mənə hədiyyə edib?”

İman dərki

İman və məzhəb hissi dörd yaşından əvvəlki aylarda üzə çıxır. Bəzi uşaqlarda bu hiss iki-üç yaşında da görünə bilər. Amma bu uşaqlar üçün müxtəlif mənalar daşıyır. Uşaq dünyasında eşq, məhəbbət, Allaha hörmət, sitayiş, dua, altı yaşından danışmaq və istəməklə başlayır. İstəkləri oyuncaq, paltar, yemək-içmək kimi maddi şeylərdir. Altı yaşlı uşaq Allah barəsində soruşur və Onu axtarır. O, Allah ilə geyim, yemək, oyuncaqları haqqında söhbət etmək istəyir. Bəzən isə bu yaşda uşaqların istədikləri şeylər böyükləri heyratə gətirir. Məsələn, yetim uşaqlar evində uşaqlardan birinin şkafinin üstündəki bu cümlə hamını özünə cəlb edir: **“Ey böyük Allah! Artıq Sənə demirəm problemim var. Problemimə deyirəm ki, mənim Böyük Allahım var!”**

Uşaq yeddi yaşında yavaş-yavaş Allahı valideynindən güclü hesab etməyə başlayır və Onun əmrləri ilə tanış olmaq istəyir. Beş-on yaşlı uşaqlar əvvəl sadə inancları öyrənirlər. Onlar məzhəbi həqiqətləri anlayır və belə mərasimlərdə iştirak etməyə can atırlar. Dedikləriniz hər bir sözə diqqət edirlər. Çünki bilmək istəyirlər ki, siz dediyinizə inanırsınız, ya yox?!

Uşaqlara başa salmaq lazımdır ki, Allah qəm-qüssəni bizə tərəf göndərmir, əksinə həyatımızda baş verən qəm-qüssəyə qalib gəlməyimizə görə güc-qüvvət verir və camaatı bizə kömək etməyə meylləndirir.

On iki yaşına qədər yeniyetmələrin Allah haqqındakı təsəvvürləri müsbətdir. Lakin bundan sonra onlarda məntiqi düşüncə əmələ gəlir. Onlar indiyə qədər Allah haqqında eşitdikləri barədə düşünürlər.

Yeniyetmələr bəzən əqidəvi məsələlərə qarşı tüğyan edirlər. Belə hallarda mehriban davranmaq məsləhətdir. Çünki onların tüğyan etməsi təbii bir haldır və yaşlarına uyğundur. Çalışın, yeniyetmələrlə Allah barəsində danışın ki, müşküllərinə çarə etsinlər. Məsələn, ona gözəl və eybəcər şəxsin Allah yanında eyni olmağını, Allah dərğahında məhz təqvalıların üstün olduğunu izah edin.

إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ

«Həqiqətən sizin Allah yanında ən hörmətliniz sizin ən pəhizkarınızdır.»¹

¹ “Hucurat” surəsi, ayə 13.

İMANIN İNKİŞAF YOLLARI

Uşaqlara Allahı tanıtməğın bir neçə yolları vardır.

1. **Ləfzi tanıtmaq.**
2. **Mehribanlıq cəhətindən tanıtmaq.**
3. **Məzhəb vasitəsilə tanıtmaq.**
4. **Əməl və rəftar yolu ilə tanıtmaq.**
- 5- **Əqli cəhətdən tanıtmaq.**

Allahın iznilə bu yolları ayrı-ayrılıqda qısa surətdə bəhs edək.

LƏFZİ TANITMAQ

Məqsəd Allahın adını və Ona aid olan sözləri uşağa tanıtdırmaqdır. İki yaşından sonra, hətta ondan da balaca uşaqlar mənəvi və ruhani anlayışları həzm edir və Allaha aid olan kəlmələri öyrənə bilirlər. Onların zehmində həkk olsun və məzhəbi əqidələri möhkəmlənsin deyə, hər gün Allah, Quran, Peyğəmbər, İmam, məscid kimi sözləri onlara təkrarlayın. Möcüzə, kəramət, vəhy və sairə bu kimi çətin kəlmələrdən uzaq durun. Əgər uşaqlıqdan belə inancları tanıtdırmasanız, böyüyəndə digər dini anlayışları onlara öyrətmək çətin olacaqdır.

Əziz Peyğəmbərimiz (salləllahu ələyhi və alihi və səlləm) buyurur: “Müəllim uşağa **“Bismilləhir-Rahmənir-Rahim”** kəlməsini öyrəndəndən sonra uşaq bu kəlməni söyləyən zaman Allah-təala uşağı, valideynini və müəllimini Cəhənnəm atəşindən uzaqlaşdırar!”¹

Uşaqda imanı inkişaf etdirmək üçün dini mərasimlərdən istifadə etməklə bərabər həyatımızda baş verən müxtəlif hadisələrdən də kömək ala bilərik. Məsələn, “Allahım, Sənə ümid edirəm”, “İlahi, Sənə təvəkkül”, “Allahım, kömək ol”, “Əgər Allah istəsə” və sairə bu kimi sözləri dilimizə gətirmək uşağın imanına müsbət təsir göstərir. Qurani-Kərim buyurur:

وَلَا تَقُولَنَّ لِشَيْءٍ إِنِّي فَاعِلٌ ذَلِكَ غَدًا إِلَّا أَن يَشَاءَ اللَّهُ

«Və heç bir şey barəsində “mən sabah onu mütləq yerinə yetirəcəyəm” demə! (Çünki yaradılış səbəbləri, hətta insanın iradə

¹ “Biharul-ənvar”, c. 89, səh. 257.

və istəyi, Allahın iradə və istəyindən asılıdır.) Yalnız (belə de:) Əgər Allah istəsə (filan işi edəcəyəm)!»¹

Ayrılan vaxt “Allah amanında”, “Allaha tapşırıram” kimi ibarətlərdən istifadə edin ki, Allahın onunla həmişə olmasını dərindən hiss etsin. Uşaq, Allahın onu tək qoymamasını, güclü bir qüdrət mənbəyinə tapşırıldığını və Allahın həmişə ona arxa olduğunu duymalıdır.

Dini hökmlərdə vurğulanan yeyib-içmək, yatıb-durmaq qaydaları, o cümlədən səfərə çıxmaq, mütalibə etmək və bu kimi həyatımızda qarşıya çıxan bir çox işlərin “**Allahın adı ilə**” başlamasının məqsədi, məhz Onun adının cərəyan tapması üçündür. Biz bu işlərimizlə uşağın zehmində Uca Allahın adını və yadını həkk etmiş oluruq.

İmam Sadiq (ələyhissalam) buyurur: “Dəstəməza və ya başqa bir işə başladığınız zaman Allahın adı ilə başlamasanız, onda şeytan həmin işdə sizinlə şərik olar.”²

MEHRİBANLIQ CƏHƏTİNDƏN TANITMAQ

Məqsəd, Allahı məhəbbət yolu ilə və Onun nemətlərini saymaqla tanıdırmaqdır. Heç bir şey məhəbbət və mehribançılıq kimi insanı özünə cəzb etmir. Uşaqların Allaha imanını gücləndirmək istəsək, Onun bəndələrinə qarşı həddindən artıq Mehriban olmasını uşaqlara müxtəlif yollarla çatdırmalıyıq. Çünki uşaqlar, Allahın onlara nə qədər məhəbbət bəslədiyini bilmək istəyirlər.

“Əzizim! Allah çox Mehribandır. Biz Onun nişanələrini hər yerdə görürük. Güllərin açılması, bülbüllərin avazla oxuması, uşaqların dünyaya göz açması, Günəşin Yerə nur saçması Allahın nişanələridir. Bütün bunlar Onun hər yerdə olduğunu bizə xəbər verir. Biz Allahı həmişə hiss edirik. O, həmişə bizimlədir və Mehriban dostumuzdur. O bizi çox istəyir, biz də gərək Onu çox istəyək.”

Uşaqdan soruşun: “Ana öz övladını nə qədər istəyir?”

Yəqin ki, o, ana məhəbbətini vücudunda hiss etdiyi üçün belə deyəcək: “Çox, lap çox.”

¹ “Kəhf” surəsi, ayə 23-24.

² “Biharul-ənvar”, c. 76, səh, 306.

Onun bu cavabından fürsəti qənimət bilib Allahın anadan neçə qat uşağı çox istədiyini deyək və məxsusən kiçik yaşlı uşaqlara Allahın Qəzəb və Qəhhar olmasını deyil, əksinə Allahın Məhəbbət sifətini bəyan edək.

Məhəbbət və mehribanlıq, İslamın təlim-tərbiyə üsullarından biridir və buna dair çoxlu təkidlər olunmuşdur. Kiminsə məhəbbətini qəlbinə yerləşdirən hər bir kəs istər-istəməz həmin şəxsin rəftar və davranışlarını özü üçün nümunə seçəcək, bütün hallarda özünü ona bənzətməyə çalışacaqdır. Məsələn, onun kimi paltar geyinəcək, onun kimi danışacaqdır. Həmçinin onun xoşladıklarını bu da bəyənəcək və onun sevmədiyi hər bir şey bunun da gözündən düşmüş olacaqdır.

Allah-təala, itaət etməkdən boyun qaçıran, lakin məhəbbətdən dəm vuran kəslərə xitab edərək buyurur:

قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ

«De: Əgər Allahı sevirsinizsə, onda mənə tabe olun ki, Allah da sizi sevsin və günahlarınızı bağışlasın. Allah çox Bağışlayan və Mehribandır»¹

Övladlarımızın duyğu və məhəbbətə ehtiyaclarının inkaredilməz bir həqiqət olmasına baxmayaraq, məhəbbət və duyğunun tərbiyəvi təsirlərinə göz yuma bilmərik. Biz uşağın sevdiyi Allahın saysız nemətlərini sayıb, Onun bizə verdiyini və Ona təşəkkür etməyimizi başa sala bilərik. Bu işi görmək üçün müxtəlif yollardan istifadə etmək olar. Uşaq oynucaq, paltar, qəşəng ayaqqabı və sairə kimi şeylərə görə sevinir. Bu şeylərlə bərabər Allahın bizə hədiyyə etdiyi nemətləri (əl, ayaq, göz və s.) saymaqla yanaşı uşağın Allaha olan iman və məhəbbətini gücləndirə bilərik.

Allahın rəsulu (salləllahu ələyhi və alihi və səlləm) Öz övladlarına olan məhəbbətlərini ifadə etmək və onları öpməklə əlaqədar müsəlmanlara tövsiyə edir və bunun qarşılığında onlara savab və Cənnətdə yüksək məqamlar əldə etmək vədəsi verirdi. O, hər gün səhər açıldığında məhəbbətlə mübarək əlini Öz övladı və nəvələrinin başına çəkərdi.

¹ “Ali-İmran” surəsi, ayə 31.

Bir nəfər Peyğəmbərin (salləllahu ələyhi və alihi və səlləm) yanına gəlib indiyədək övladlarının heç birini öpmədiyini deyərkən, O Həzrət həmin şəxsin Cəhənnəm əhlindən olduğunu buyurdu.¹

Buna əsasən, övladlarımızı sevməli, onlara qayğı göstərməli və onlarla mehriban davranmalıyıq, çünki hədislərə əsasən öz övladına məhəbbət göstərən kəsə, Allahın rəhməti şamil olar.

Bildiyiniz kimi uşaq bəzi təbii hadisələri müsbət qarşılayır. Yağış, qar, mühacir quşların mavi səmada uçuşları, göy qurşağı, parkdakı düzülmiş gül-çiçəkləri görməklə sevinir, onlardan həzz alır, hətta qəm-qüssəyə düşər olan ata-anasını da sevinməyə vadar edir. Valideyn belə məqamlarda Allahı bu gözəlliklər arasından uşağa göstərər deməlidir: “Əzizim! Bu yağışı Allah bizə verir ki, əkinçi əminin torpağı qurumasın. Qarı da Allah Günəşdən yorulmayaq deyər, dəyişkənlik üçün bizə göndərir.”

Valideyn bunları uşağa bildirməklə Allahın tovhidini uşağa öyrətmiş olur.

إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ لَآيَاتٍ لِّأُولِي الْأَبْصَارِ

«Həqiqətən göylərin və Yerin yaradılışında, gecə ilə gündüzün get-gəlində sağlam ağıl və fikir sahibləri üçün (Allahın qüdrət, elm və hikmətini göstərən) nişanələr vardır.»²

Su nədir? Su – kimyəvi formulu H₂O olan birləşmədir. Lakin kiçik yaşlı uşağa çətin ki, bunu izah edə biləsiniz. Ona görə də başlanğıc mərhələdə sadəcə suyun Allah-təalanın bizə bəxş etdiyi necə vacib bir nemət olduğunu başa salın. İzah edin ki, o hamıya – insanlara, heyvanlara, quşlara, həşərat və bitkilərə lazımdır. Necə ki, biz insanlar susayanda su içirik, eləcə də digər canlı və bitkilərin də suya ehtiyacları var. Bunu suladığımız dibçək gülləri, bağdakı ağaclar və sairənin misalında əyani şəkildə izah edə bilərsiniz. Yer kürəsinin 2/3 hissəsini su təşkil edir. Əgər uşaqların Yer kürəsi haqqında anlayışları varsa, qlobusda (və ya xəritədə) mavi rəngli sahələrin su olduğunu və onun daha çox sahəni tutduğunu izah edə bilərsiniz. Əvvəl okeanları, dənizləri, çayları, gölləri və sairə su hövzələrini, daha sonra isə quru sahələrini – materikləri, adaları

¹ “Uddətud-dai”, səh. 88 və “Kənzul-ummal”, c. 16, səh. 445.

² “Ali-İmran” surəsi, ayə 190.

onlara göstərin. Beləliklə, siz həm də övladınıza ilkin coğrafi bilikləri vermiş olacaqsınız.

Başqa bir nümunəyə işarə edək: Allahın sifətlərindən biri Onun “Razzəq” (Çoxlu ruzi verən) olmasıdır. Dini əqidəmizə görə yalnız Allahı ruzi verən tanımalıyıq.

Uşağın oyuncaq və ayaqqabı kimi şeylərə ehtiyacı var. O, bunları sizdən istəyir və siz də gec-tez almalısınız. Övladınıza deyin: “Əzizim! Atanın pulu olanda alacaq inşallah.¹ Allah ruzi verəndir. Allaha dua et və ataya ruzi verməyini istə ki, oyuncaq ala bilək.”

Bu sözdən sonra uşaq səmimi qəlbədən dua edəcək. Siz oyuncağı aldığınız zaman isə uşaq duasının qəbul olmasını görüb Allaha məhəbbəti daha da artacaqdır.

Uşaq dua etdi, Allah pul yetirdi, ata oyuncaq aldı. Beləliklə, uşaq, atanın bir vasitə, Allahın isə Ruzi yetirən olduğunu hələ uşaq ikən yaddaşına həkk edəcəkdir.

Başqa bir nümunəyə diqqət edək: Fikri cəhətdən hələ inkişaf etməyən, dörd yaşından aşağı uşaqlar “Allah hardadır?” sualını verərkən öz əlinizlə qəlbinizə işarə edib deyin: “Allah burdadır.”

Bu hərəkət yaxın gələcəkdə öz müsbət təsirini qoyacaq və uşaq körpəlikdən Allahı həmişə özünə yaxın bilib vücudunda hiss edəcəkdir.

Həzrət Muhəmməd (salləllahu ələyhi və alihi və səlləm) belə buyurur: “Qəlb, Allahın hərəmidir, elə isə özgəsinin ora daxil olmasına icazə verməyin!”²

Nə vaxt olmadın ki, axtaram Səni?
Hər vaxt aşkarsan, könül həmdəmi.
Yüz min cülvə ilə səhnədəsən Sən,
Yüz min gözlə Səni seyr edirəm mən.

Müəllimlərə kiçik bir tövsiyə

İbtidai sinif uşaqları üçün təbiətin gözəlliklərini, heyvanları, həşəratları və digər Allahın yaratdığı mövcudları görmək maraqlı və cazibəlidir. Müəllimlər bu fürsəti qənimət sayıb səfərlərdə və zooparklarda uşaqları bu gözəlliklərlə tanış etməlidirlər.

¹ Əslində bu mürəkkəb kəlmədir və üç sözdən tərkib tapıb: **İn-şə-Əllah**. Mənası: **Əgər Allah istəsə**.

² “Camiul-əxbar”, səh. 185.

1-Mürəbbi səy etməlidir ki, təbiətin növbənöv gözəlliklərini uşaqlara göstərməklə, Allaha tərəf körpü qursun. Məsələn, uşaqlar heyvanları, quşları, dənizi görəndən sonra sevinc içində olduqları halda desin: “Uşaqlar! Gördüyünüz bu cürbəcür və gözəl mövcudları Böyük və Mehriban olan Allah bizə verib.”

Müəllimin bu cümləsi kifayətdir və başqa söz lazım deyil. Zaman ötdükcə, həmin cümlə öz işini görəcək və uşaqların imanında müsbət izlər buraxacaqdır.

2-Mürəbbi elə bir iş görməlidir ki, uşaqların təbiətin gözəlliklərini müşahidə etmələri təkcə ləzzət almağa görə olmasın, onların qəlbində düşünmə və təfəkkür qüvvəsini oyatsın. Allahın nemətlərini sadalamaqla uşaqları fikrə dalmağa yönəlsin. Məsələn, belə desin: “Uşaqlar! İndiyə kimi gözlərinizə diqqət etmisinizmi? Əgər bir gözümüz olsaydı, onda nə olardı? Əgər Allah bu gözü başımızın əvəzinə qarnımızda yerləşdirsəydi, nə baş verərdi? Niyə Allah bizə bir dil, amma iki qulaq və iki göz verib? Uşaqlar! Allah ən üstün nemətlərini bizim ixtiyarımızda qoyub. Onun nemətlərindən bir neçəsini mənim üçün deyə bilərsiniz? Mən də Allahın nemətlərindən bir neçəsini demək istəyirəm: Bu əllərimizlə çantamızı götürürük, ayağımızla ayaqqabımızı geyinirik, gözümüzlə yolumuzu tapırıq, məktəbə gedirik, oynayırıq. Amma bunların müqabilində kiməsə pul ödəmirik. Çanta, ayaqqabı, qələm, dəftər və başqa şeylər alanda isə mağazaya pul ödəyirik. Heç bilirsinizmi ki, bu gözü dəftər kimi pul ilə alsaydıq, nə qədər ödəməli idik?”

Yaxşı olar ki, müəllim, bu sualların cavabını uşaqların öz öhdəsinə buraxsın. Beləliklə, uşaqlardan bir neçə sual soruşub sonda nəticələndirsin.

Yeniyetmələr üçün Allahın Öz bəndələrinə qarşı olan məhəbbətindən danışın. Məsələn, belə deyin: “Allah, insanların yaşayış ehtiyaclarını təmin etmək üçün həm təmənnasız, həm də saysız-hesabsız nemətlər əta etmişdir. O, hətta qaranlıq gecədə quşlar və həşəratların azuqəsindən belə qafil deyil. Allah həmişə, məxsusən çətinliklər və ehtiyac zamanı bizə kömək edir. Xiyaban və biyabanda itən uşağı yırtıcılardan qoruması, Allahın rəhmət və məhəbbətinə bir misaldır.

Rəvayətə görə Allahın Öz bəndələrini bələlərdən hifz etməsi, onlara verdiyi nemətlərin sayından çoxdur. Allah məhəbbət üzündən bizim mənəvi hidayətimiz və düzgün yaşamağımız üçün Peyğəmbərlər, İmamlar və asimani Kitablər göndərmişdir. Əgər biz, hər hansı bir yaxşı işi yerinə yetirsək, Allah onun müqabilində bizə

on qat mükafat verir. Hətta yerinə yetirmədiyimiz, lakin fikrimizdə olan xeyirxah niyyətlərimizə görə də savab yazır. Amma etdiyimiz pis əməllərin yalnız bir cəzası vardır və etmədiyimiz, amma niyyətində olduğumuz pislərin isə heç bir cəzası yoxdur.”

مَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ عَشْرُ أَمْثَالِهَا وَمَنْ جَاءَ بِالسَّيِّئَةِ فَلَا يُجْزَى إِلَّا مِثْلَهَا وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ

«Kim yaxşı bir iş görsə, həmin şəxs üçün onun on qat savabı vardır. Və kim pis bir iş görsə, yalnız onunla cəzalandırılacaq və heç kimə zülm olunmayacaqdır.»¹

Həmçinin deyir: “Allah Bağışlayan və tövbələri qəbul edəndir. Yəni əgər biri nadanlıq üzündən günah etsə, Allahdan üzr istəyib bir daha həmin günahı təkrar etməyəcəyinə söz verib əhdinə vəfadar olsa, Allah onu bağışlayar və sevər.”

إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ التَّوَّابِينَ وَيُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِينَ

«Həqiqətən, Allah çox və tez tövbə edənləri, həmçinin pak olmağa çalışanları sevir.»²

“Övladım, Allah bütün bəndələrini Cənnət üçün yaradıb. Amma bəziləri həyatda elə işlər görürlər ki, Allahın xoşuna gəlmir. Məsələn, Allahın bəndələrinə zülm edir, yetimin malını yeyir, haqsız yerə adam öldürürlər. Elə buna görə də özləri Cənnətdən boyun qaçırırlar və Cəhənnəmi seçirlər.

Allah çox Mehribandır. O, başımıza gələn bütün müsibət və çətinliklərin əvəzini verir. Əgər bu dünyada qəm-qüssə və müsibətə düşər olub onun müqabilində acizlik etməsək, Allah onun əvəzini mükafatlandırır.

إِنَّمَا يُؤْفَى الصَّابِرُونَ أَجْرَهُمْ بِغَيْرِ حِسَابٍ

«Şübhəsiz, səbrlilərin mükafatları saysız-hesabsız və kamil şəkildə veriləcəkdir.»³

“Əzizim! Allahın mehribanlıq sifətindən biri də budur ki, bəndələrini ümitsiz görmək istəmir. Bunu böyük günahlardan sayır.

¹ “Ənam” surəsi, ayə 160.

² “Bəqərə” surəsi, ayə 222.

³ “Zumər” surəsi, ayə 10.

وَلَا تَيْئَسُوا مِنْ رَوْحِ اللَّهِ إِنَّهُ لَا يَيْئَسُ مِنْ رَوْحِ اللَّهِ إِلَّا الْقَوْمُ الْكَافِرُونَ

«Allahın (qurtuluş və) mərhəmətindən naümid olmayın! Allahın mərhəmətindən kafirlərdən başqa heç kim naümid olmaz.»¹

Əziz Peyğəmbər (salləllahu ələyhi və alihi və səlləm) buyurur: “Uca Allah mehribanlıığı və məhəbbəti yüz hissəyə ayırır. Doxsan doqquzunu Öz dərğahında saxlayır, birini isə yerə göndərir. Məhz buna görə də camaat bir-birinə rəhm edir, hətta dörd ayaqlı heyvanlar ayaqlarını, balalarına dəyməsin deyə, yuxarı qaldırırlar!”²

Mühəribə əsirlərini Əziz Peyğəmbərin (salləllahu ələyhi və alihi və səlləm) yanına gətirəndə bir səhnə hamının diqqətini özünə cəlb etdi. Belə ki, əsirlərdən olan bir qadın köməksiz körpəyə tərəf qaçır onu bir nəfərin qucağından aldı və öz sinəsinə yapışdırıb süd verməyə başladı. Allahın rəsulu (salləllahu ələyhi və alihi və səlləm) lazım olan məqamlarda dini təbliğ etmək və Allahı tanımaq üçün fürsətlərdən istifadə edirdi. Elə buna görə də camaata üzünü tutub soruşdu: “Bu qadın övladını atəşə ata bilərmi?” Hamı bir səslə “yox” dedilər. Həzrət buyurdu: “Allah bəndələrinə bu qadından daha çox Mehribandır.”

Allah-təala “Tövbə” surəsindən başqa qalan surələrin başlanğıcında Özünü Bağışlayan və Mehriban kimi tanıtdırır.

Uşaqlarınız böyüyəndə onlara deyir: “Allah bəndələrinə Mehriban olmaqla yanaşı, Onu qəzəbləndirənə qarşı Qəzəblidir.”

MƏZHƏB VASİTƏSİLƏ TANITMAQ

Allah görünmədiyi üçün Onu göstərməklə nümayiş etdirə bilmərik. Buna görə də insanın daxili qüvvəsindən və ya fitrətindən istifadə etməklə Allahı tanıtdırmalıyıq. Məzhəbi düşüncə, dini xəbərləri verməkdən ayrı bir şeydir. Başqa sözlə desək, uşaqlarda dini hissi inkişaf etdirmək, Allah barəsində hər cür məlumat verməkdən üstündür. Əqidəvi məlumatları bilmək, yalnız şübhələri aradan aparmağın dərdinə deyir, Allaha iman hissini inkişaf etdirmək isə həyatda insanın dadına yetişir və əlindən tutur.

¹ “Yusuf” surəsi, ayə 87.

² “Səhihu Muslim”, c. 8, səh. 92.

Uşaqlar görünməyən işlərin çoxunu görmək yolu ilə öyrənirlər. Məsələn, vəfa, şərəfət, nəciblik, düzgünlük, dostluq və s.

Diqqət olunası nöqtə budur ki, məzhəb və Allaha tərəf yönəlmək hissi, uşaqlara əmr və nəhy, yaxud moizə, yaxud da ki, onları hər hansı bir əmələ vadar etməklə oyanmır. Elə bir iş görülməlidir ki, bu hiss və qüvvə öz-özünə uşağın daxilində çiçəklənsin. Bu, aşağıdakı yollarla yarana bilər:

1-Bir sıra fəaliyyətlər: Quran qiraəti, zərgərlik, memarlıq, rəssamlıq və bu kimi hünəri fəaliyyətlər insanın gözəllik hissini, amma təlim, tədris, axtarış, yazıçılıq və sairə bu kimi elmi fəaliyyətlər isə insanın axtarış qüvvəsini oyadır.

Əhdə vəfa, əmanətdarlıq, səmimiyyət, məhəbbət kimi mənəvi rəftarlar, bir sözlə insanın xeyirxahlığını oyadan işlərin hamısı, Allaha olan meylliliyi və din hissini oyatmaq üçün şərait yaradır. Bütün bu fəaliyyətlərdə gözəllik, nizam-intizam, ədalət və bərabərlik özünü göstərir. Allah, gözəlliyin və ədalətin məzhəbidir.

Əziz Peyğəmbərimiz (salləllahu ələyhi və alihi və səlləm) buyurur: “Allah Gözəldir və gözəllikləri sevir!”¹

2-Uşaq şerlərindən istifadə: Uşaqların iman tərbiyəsində təsirli amillərdən biri də onlara aid sadə və münasib olan şerlərdən bəhrələnməkdir. Hətta Məsumlar (ələhimussalam) belə Öz uşaqlarının tərbiyəsində şerlərdən istifadə edirdilər. Dəfələrlə Əziz Peyğəmbərimiz (salləllahu ələyhi və alihi və səlləm) Öz sevimli nəvələrini mübarək belinə mindirər və Onlar üçün şer oxuyardı:

Şerinin məzmunu belədir: **“Balacalar! Xırda gözlərinizə qurban! İlahi, mən onları sevirəm, Sən də onları və onları sevənləri sev!”**

Həzrət Fatimeyi-Zəhra (salamullahi ələyha) övladlarının tərbiyəsində qısa və sadə şerlərdən istifadə edərdi. Məsələn, buyurardı: **“Həsənim! Atana oxşa! Maneələri haqq yolundan uzaqlaşdır! Lətif olan Allaha itaət et və heç vaxt kinlilərin yolunu getmə!”**

İbtidai sinif uşaqları üçün münasib olan şerlərdən bir nümunəni nəzərinizə çatdırırıq:

Gözəl, Mehriban Allah,
Böyük, Rəhimli Allah.

¹ “Səhihu Muslim”, c. 1, səh. 93.

Bizə verdi bu canı,
Qulaq, göz və ağılı.

Əta etdi əl-ayaq,
Buyurdu, olsun dayaq.

Çörək verdi biz yeyək,
Paltar verdi geyinək.

Verdi bizə dünyanı,
Gəl dolanaq hər yanı.

Torpağa səcdə edək,
Nemətinə şükr edək.

3-Ülgü və simvollardan istifadə: Dörd-beş yaşlı uşaqlar simvol qurmağı xoşlayırlar. Onlar qorxu və həyəcanlarını göstərmək üçün div kimi qorxunc şeylər, yaxşını göstərmək üçün mələk və mehriban mövcudları çəkirlər. Uşaqlara xeyir və şər anlayışını başa salmaq üçün ülgülərdən istifadə etmək olar. Məsələn, yalanın pis olması üçün qaşqabaqlı və qorxulu bir uşaq, doğruluğu bildirmək üçün gülərüzlü və mehriban uşağın şəklini çəkin. Allahın Mehriban olmasını göstərmək üçün Onun gözəl nemətlərini çəkib bu barədə uşaqla söhbət etmək məsləhətdir.

4-Dastanlardan istifadə: Uşaqlar nağıl və dastanı çox istəyirlər. Quranın hekayələrini və dini dastanları sadələşdirməklə rahat şəkildə uşaqlara deyə bilərik.

Dastan gərək Allaha şükrdən, Onun nemətinə diqqətdən və İlahi övliyaların həyatından ibarət olsun. Uşaqlar üçün danışdığınız dastanlar aşağıdakı xüsusiyyətlərə malik olmalıdır:

1) Mənalı, faydalı və yaradıcı nöqtəyə malik olub uşağa mühüm bir hədəfi çatdırsın. Məsələn, yaranış, Adəm (ələyhissalam) və Həvvə haqqındakı dastanlar.

2) Dastan danışan, istedadlı olmalı və dastanı ardıcıl elə qoşmalıdır ki, uşaq, Allahın həmişə onunla olmasını hiss etsin. Dastanın mövzusu, uşaq Allah arasındakı rabitəni gücləndirməlidir. Belə ki, quyuya düşdüyü, yaxud balığın qarnında olduğu zaman heç vaxt özünü tək təsəvvür etməməli və həmişə

Allahın onunla olduğunu duymalıdır. Həzrət Yusif¹ və Həzrət Yunisin² (ələyhiməssalam) əhvalatını buna misal çəkmək olar.

3) Övladınıza danışacağınız dastan və ya deyəcəyiniz mühüm nöqtə uzun olmamalıdır.

4) Dastan, uşağın yaşına uyğun və verdiyi suallara münasib olmalıdır.

5) Ən çox Qurani-Kərimdə insan tərbiyəsi mövzusunda olan dastanlara əhəmiyyət və üstünlük verilməlidir.

6) Elmi və rəvan yazılmış kitabları mütaliə edib dastanın bir hissəsini övladlarınız üçün danışın!

7) Uşaqlar üçün danışdığımız dastanların keyfiyyətinə diqqət edək. Onlar danışdıqlarımızı səhv başa düşməməli və Allah barəsindəki düşüncələri bulanıq olmamalıdır. Bu nümunəyə diqqət edək:

Birinci sinif müəllimlərindən biri uşaqlar üçün Həzrət İbrahimin (ələyhissalam) övladı İsmayılın (ələyhissalam) zibh³ dastanını belə danışdı: “İbrahim adlı Peyğəmbər Allahdan övlad istədi. Nəhayət Allah ona övlad bağışladı. Uşaq böyüyəndən sonra Allah İbrahimə əmr etdi ki, övladını aparıb boynunu vursun! O da Qurban bayramında bu işi gördü, lakin bıçaq iti olmadığı üçün İsmayılın boğazını kəsmədi.”

Sonra müəllim uşaqlardan soruşur ki, bu dastandan hansı nəticəni aldınız? Sualın cavabında isə uşaqların əksəriyyəti Allahın dəhşətli varlıq və İbrahim Peyğəmbərin də adam öldürən olmalarını vurğulayırlar.⁴

Göründüyü kimi zövqsüz bir müəllim uşaqların başa düşmədiyi dastanı seçir. O, bunu yarımçıq və səhv danışır. Nəticədə isə bir müəllim özü də bilmədən şagirdlərini Allahın ziddinə tərbiyələndirir. İki rəvayətə diqqət edək:

Əziz Peyğəmbərimizin (salləllahu ələyhi və alihi və səlləm) dayəsi Həlimə xanım belə deyir: “Muhəmməd üç yaşında ikən bir gün mənə dedi: Anacan, qardaşlarım gündüzləri hara gedirlər? Dedim: Qardaşların gündüzlər qoyunları səhraya aparırlar. O: Məni niyə özləri ilə aparmırlar? Cavab verdim: Onlarla getmək istəyirsən? Buyurdu: Bəli, çox istəyirəm.

¹ Əslində Yusuf.

² Əslində Yunus.

³ Başını kəsmək.

⁴ Adab və afatə tərbiyəyə kudək və nocəvanan, səh. 73.

Mən səhəri günü Muhəmmədi çimizdirib, saçını daradım, təzə paltar geyindirdim və boynuna yaşıl muncuqlardan düzəlmiş boyunbağı asdım. Muhəmməd məndən soruşdu: Anacan, bu boyunbağı nə üçündür? Dedim: Bu boyunbağı səni çöl-biyabanda xətəlardan qoruyar. O, boyunbağını açıb tulladı və dedi: Məni qoruyan var, bu boyunbağı heç bir iş görə bilməz. Dedim: Kim səni xətəlardan qoruyur, oğlum? Buyurdu: Bizi yaradan və həmişə bizimlə olan Allah.”¹

“Həzrət Yusifi (ələyhissalam) Misir bazarına satmaq üçün gətirəndə bir kişi onun pak və nurlu üzünü görüb təsirləndi, qul alqı-satqısı üçün ora toplaşan camaata üz tutub dedi: Bu qərib və günahsız uşağa rəhm edin! Onunla mehriban olun!

Hələ uşaq ikən imana malik olan Həzrət Yusif (ələyhissalam) o kişiyyə dedi: Allahı olan kəs qərib və tənha deyil.”²

5-Şərait yaratmaq: Məktəbdə və evdə uşaqlar üçün şərait yaratmaq, onları tələb olunan hədəfə tərəf çəkir. Əziz Peyğəmbərimiz (salləllahu ələyhi və alihi və səlləm) bir rəvayətdə buyurur: “Başqalarını dilinizdən qeyri ilə yaxşılığa dəvət edin”!

Yəni həm əməlinizlə, həm də şərait yaratmaqla başqalarını yaxşılığa dəvət edin!

-Gözəl xətlə hikmətli sözlər ya şer yazılan tablo;

-Valideynin evdə gözəl rəftarı;

-Müəllimin şagirdlərlə mehriban davranışı və sairəni misal çəkmək olar.

Əziz Peyğəmbərimizin (salləllahu ələyhi və alihi və səlləm) həyat yoldaşı Aişə deyir: “Peyğəmbərlə söhbət etdiyimiz anda azan verilərkən, Onun qəlbi təlatümə düşər və bizdən uzaqlaşardı. Elə bil, nə bizi tanıyır və nə də biz Onu tanıyırdıq!”³

Ustad şəhid Mütəhhəri öz şəxsi otağında “Allah” yazılan bir tablolu yaşıl işıqla divara vurmuşdu. Otağın lampası sönəndə tablo görünər və ailə üzvlərini özünə cəlb edərdi.⁴

Ayətullah seyyid Əli Xameneyi (Allah onu qorusun) anasının öz övladlarına qurduğu şəraitdən belə danışır: “Biz uşaq ikən anamızın dövrəsində oturdıq, o da Quran oxuyar və Peyğəmbərlərin (ələyhimussalam) həyatına aid olan ayələri bizə izah edərdi. Mən

¹ “Biharul-ənvar”, c. 15, səh. 392.

² “Məcmueye vəram”, səh. 33.

³ “Sunənun-nəbi”, səh. 295. Əllamə Təbatəbai.

⁴ “Sərqozəştəhayə vije”, səh. 89.

birinci dəfə İbrahim və Musanın (ələhiməssalam) həyatını anamdan eşitmişəm. Həddi-buluğdan əvvəl dua əhli və müstəhəb əməllərə diqqət edən anamla birlikdə həyatın bir küncündə “Ərəfə” gününün uzun əməllərini yerinə yetirirdik. Yeniyetməlik və cavanlıq dövrüm, dua və mənəviyyatla ünsiyyət dövrümü idi.”¹

Mənəvi şərait yaratmaq uşaq və yeniyetmələrin evdə tək olduğu zaman belə öz müsbət təsirini göstərir. Belə ki, bir çox rəvayətlərdə qeyd olunan “**lə ilhə illəllah**” yazılan parçanın otaqda olması və ya “Ayətul kursi”nin qapıdan asılması, tərbiyəvi şərait yaratmağa kömək edir.

İbadətlərin ailəvi surətdə yerinə yetirilməsi, namaz vaxtı azanı ucadan demək, Qurani-Kərimi uca səslə qıraət etmək və sairə bu kimi əməllər evdəki mənəvi şəraitin nümunələrindəndir.

6-Məktubdan istifadə: Allaha məktub yazmaq uşağın imanının güclənməsinin yollarından biridir. Uşağın saf qəlbi və pak zehni olduğu üçün ondan xahiş edin ki, istədiyi şeyləri məktub şəklində Allaha bildirsin. Sonra isə onun Allaha yazdığı məktubun istəyini yerinə yetirin ki, uşaq bunların Allah tərəfindən olmasını bilsin. Beləliklə, uşağın Allaha olan məhəbbətinə vasitəçilik etmiş olarsınız.

Uşaqların Allaha yazdığı məktublardan iki nümunə

1) Ey mənim Əziz Allahım! Sənə çoxlu təşəkkür edirəm. Ey Mehriban Allah, həyatımızın gözəl olması üçün göndərdiyin Peyğəmbərlərə görə Sənə təşəkkür edirəm. Bizə Quran kitabı verdin ki, Onun vasitəsilə bu dünyadakı xoşbəxtçiliyə qovuşaq.

İlahi, bizə ucalan məşəl kimi iman, elm və paklığa tərəf hidayət edən bilikli və mehriban müəllimlər verdiyin üçün təşəkkür edirəm.

Ey Allahım, həyatımızda rəftarlarımızı düzgün yerinə yetirmək üçün göndərdiyin Peyğəmbərlər və İmamları bizimlə tanış etdiyinə görə Sənə şükr edirəm.

İlahi! Məhəbbət, çalışqanlıq və elm öyrənmək üçün mənə mehriban müəllimlər, səmimi və yaxşı dostlar verdiyinə görə Sənə təşəkkür edirəm.

Ey Mehriban Allahım! Bacarmırdım, məni bacarıqlı etdin, bilmirdim, məni bilikli etdin, Səni tanımırdım, Özünü mənə tanıtdırdın.

¹ “Xaterat və hekayətha”, c. 1, səh. 7.

Bütün bu nemətləri mənə bağışladığına görə Sənə təşəkkür edirəm.

İlahi, gələcəkdə ölkəmin və dünyanın yaxşı camaatına xidmət etməyim üçün mənə bəyənələn rəftar ver, yaxşı dərslər oxumağım və inkişafıma görə kömək et!¹

2) İlahi, mən vaxtı nəzərə almadan Səni narahat edən şəxsəm. Ürəyim dolanda Sənə tərəf gəlirəm. Bəzən inad edirsən, bəzən də özümü Sənin üçün naz edirəm. Bəzən özünü sevən və pis adam, bəzən də yalançı oluram.

İlahi! Mən Sənin haqqında bir az bilirəm, amma bu bir az çox azdır. Bilirsən? Mən uzun müddətdir ki, Sənin üçün bəzi şeyləri yazmaq istəyirəm. Əlbəttə, mən həmişə Səninlə danışmışam, yenə də danışacağam. İlahi! Mən istəyirəm dəyişəm, istəyirəm böyüyəm, istəyirəm yaxşı olam. Mənim Sənə çoxlu suallarım var. İstəyirəm Sən cavabını verəsən. Çünki bu sualları Səndən başqa heç kim bilmir. Aldığım bu dəftər ikimizin arasında olan bir sirdir və xahiş edirəm, burda yazdıqlarımı heç kimə danışma! Hətta anama.

İlahi! Dostluğumuzdan bir həftə keçir. Hələ də fikirləşirəm ki, adam Allahla dostluq edə bilirmi? Axı Sən çox Böyüksən və mən çox kiçik. Mən Həzrət İbrahimi xatırladım. Yadıma düşdü ki, Sən ona “Xəlil” demişdin. Xəlil, yəni dost, Xəlilullah isə yəni Allahın dostu. Həzrət İbrahim dostun idi. Amma o, Peyğəmbər idi, mən isə deyiləm. Ola bilsin, Sən yalnız Peyğəmbərlərlə dostsan. Mən Quranda bir ayə tapdım ki, Sən hamı ilə dostsan, hamı ilə. Yunis surəsi 62-ci ayədə belə buyurursan: «**Agah olun! Allahın dostları qorxmaz və qəmgin olmazlar.**»

Yəni Sənin bir aləm dostun var. Mən də Sənin dostun ola bilərəm. İlahi! Səninlə dost olmağıma icazə verdiyin üçün təşəkkür edirəm.²

İman tərbiyəsində bir neçə faydalı mətləb

Aşağıdakı nöqtələr Allahın işlərinə etiraz edən uşaqlar barəsindədir:

-Uşaqların yaxşılıq və pislik haqqındakı təsəvvürləri onların imanını təsir altına sala bilər. Onlar ölüm, günah, qəzəb, etibar və sevinc kimi hissələri təcrübə edirlər. Şübhəsiz ki, yaxşılıq və pislilik, əxlaqsız və imansız tanıtdıran kompyuter oyunlarının hədəfi yalnız

¹ “Allaha yazılan məktublar”, Çubvari Məhmud.

² “Namehaye xətt xətti”, Nəzər Ahari İrfan, səh. 43.

qələbədir. Məlumdur ki, qətl və qəzəbə başı qarışan uşağın qəlbində mərhəmət hissi yavaş-yavaş sönəcəkdir.

-Uşağın gördüyü xeyirlə bitən hadisədə belə deyin: “Gördün, Allah bizi xilas etdi.”

-Məsihilər dini anlayışları məxsus yollarla övladlarına öyrədirlər. Yeməkdən əvvəl dua edər və ya yatarkən müqəddəs Məryəmlə (ələyhəssalam) danışar və müşküllərini bəyan edərlər. Onlar dini anlayışı, mədəniyyəti və əqidəni övladlarına uşaqlıqdan anlatmağa başlayırlar.

Bəs biz müsəlmanlar necə? Bu sahədə səhlənkarlıq etmirikmi? Səhlənkarlıq günah deyilmi? Öhdəmizdə məsuliyyət yoxdurmu?

Yenicə babasını əldən vermiş beş yaşlı qız uşağı soruşur: “Baba Cənnətdə sürücülük edirmi?” Ona qəti cavab verməyin, çünki uşaq, Allahı o qədər Mehriban təsəvvür edir ki, Allahın onun babasına maşın hədiyyə etməsini düşünür. Ona xatircəmlilik vermək lazımdır. Buna görə də cavabdan qaçın və ona deyin: “Sən necə düşünürsən?”

-Uşağın duasının qəbul olmaması üçün narahat olması mümkündür. Siz onun yadına salmalısınız ki, bəzən özünüz də onun istəklərini yerinə yetirməmişsiniz. Hətta bu müxalifətçiliyinizin səbəbini də ona izah edə bilərsiniz ki, sənin istəyini yerinə yetirmək məsləhət deyil idi və sənin zərərinə qurtara bilərdi. Buna əsasən də uşağa, Allahın Hikmətli olub bizim üçün həmişə xeyir istədiyini öyrədin. Ona başa salın ki, duasının qəbul olmaması, onun xeyrinə olub.

وَعَسَىٰ أَنْ تَكْرَهُوا شَيْئًا وَهُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ وَعَسَىٰ أَنْ تُحِبُّوا شَيْئًا وَهُوَ شَرٌّ لَّكُمْ وَاللَّهُ يَعْلَمُ وَأَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ

«Və çox vaxt bir şeyi xoşlamırsınız, halbuki o sizin üçün xeyirlidir və çox vaxt bir şeyi xoşlayırsınız, halbuki o sizin üçün pisdır. Allah bilir, siz isə bilmirsiniz.»¹

-Övladınızın xəstə xalasına sağalması üçün dua etməsi və onun dünyadan köçməsi onda ruhi iztirab yaradacaqdır. O, Allahdan şikayət edib deyə bilər: “Bu necə Allahdır ki, xalamı xilas edə bilmədi?”

Bu vaxt sizin əksül-əməliniz necə olmalıdır? Siz həmişə övladlarınızın hisslərini dərk etməli, məxsusən şəkk, həyəcan və

¹ “Bəqərə” surəsi, ayə 216.

qorxu məqamında onunla olmalı, münasib fürsətdə bələlərin faydaları və ölümlərin hikmətləri haqqında onunla danışmalısınız.

Ona deyin: “Əgər xalan aramızda deyilsə, əvəzində Cənnətdə Allahın yanında xoş və rahatdır.”

-İman, İlahi bir hədiyyədir. Möminlərlə rabitə imanın güclənməsinə səbəb olur. Dini məclislərdə böyüklərin səhvlərindən biri də budur ki, kiçiklərin haqqına riayət etmir və onlara qiymət vermirlər. Belə ki, bəzi məscidlərdə və ya dini mərasimlərdə bunun şahidi oluruq. Nə üçün uşaqların iman tərbiyəsinə zərbə vurulur? Nə üçün haqları tapdalanır? Görəsən, onların məsciddən qovulması, yaxud məclisin axır sıralarında yerləşdirilməsi hansı dində yazılıb?

ƏMƏL VƏ RƏFTAR YOLU İLƏ TANITMAQ

Uşaq, mahir təqlidçidir

Başqalarının rəftarlarını təqlid etmək və ya örnək götürmək insanlarda olan psixoloji hallardan biridir və hər bir insan öyrənmək və təlim almaqda ondan faydalanmağa məcburdur. Uşaqlar təqribən iki yaşından etibarən, artıq sizin rəftarlarınızdan örnək götürməyə başlayırlar. Övladlarınızın örnək almasında nəinki siz, hətta ətrafınızda olan dostlar, qohumlar, bibi, əmi, xala, dayı və digər kəslər də önəmli rol oynayır. Bunların hər birinin sizin övladınızın şəxsiyyətinin formalaşmasında müəyyən qədər təsiri var.

Təqlid, uşağın öyrənməsində birinci addımdır. O, paltar geyinməyi, yeməyi, yol getməyi, oturmağı, durmağı və sairəni təqlid etməklə öyrənir. Uşaqların əsas ehtiyaclarından biri budur ki, dində hansı işin doğru, hansının səhv olduğunu bilmək istəyirlər. Bu ehtiyaclar, nəsihət vermək və gərəklərlə alınmır, əksinə valideyn və mürəbbilərin rəftarlarını müşahidə etməklə yerinə yetirilir. Çünki onların rəftar və əməlləri birbaşa uşaqların imanında rolu vardır.

Bəzən övladın heç bir dəlil-sübuta əsaslanmadan öz böyüklərinə itaət və onları təqlid etməsi onu inhiraf və həlakətə sürükləyir. Biz başqaları ilə dostluq və qohumluq münasibətlərində daha diqqətli olmalıyıq. Övladlarımızın kiminlə dostluq etmələrini onlara tövsiyə etməli və ya yeri gəldikdə onlara mane olmalıyıq. Bu üsulu bizə Qurani-Kərim öyrətmişdir. Belə ki, Quranda Əbu Ləhəb¹ kimi pis insanlar mənfur tanıtıldığı halda, hamıya Həzrət İbrahim

¹ “Əbu Ləhəb” surəsi.

(ələyhissalam) və Həzrət Muhəmməd (salləllahu ələyhi və alihi və səlləm) kimi şəxsiyyətlərdən örnək almaq tövsiyə olunur.

Uşaq, birinci növbədə imanını ata-anadan, ikinci növbədə isə müəllimlərdən öyrənir. Buna görə valideyn və mürəbbilər Allaha olan iman və məhəbbəti yaxşı olar ki, qeyri-müstəqim surətdə (Quran və dua oxumaq) nişan versinlər.

Analardan biri belə deyir: “Bir gün axşam üstü şiddətli tufan başladı. Mən övladımın evdə idik. Evin atası isə işdən evə qayıdırdı. Mən nigaran idim, öz-özümə dedim ki, qorxuram bu tufanlı havada bir hadisə baş versin. Bu vaxt övladım uca səslə dedi: İlahi! Atamı tufandan qoru! Mən nigaran olduğum halda övladımın birinci işi dua oldu. Sonradan övladımın bunu bağça müəlliməsindən öyrəndiyini və həmin vaxtdan onun qəlbində həkk olduğunu bildim.”¹

Uşaq, Allahı ata-ananın simasında görür

Övladın səhv əməli qarşısında valideynin əks təsirinin necə olması, Allahı təcəssüm etdirir. Əgər siz, övladınızın yorğunluğu qarşısında səbrsiz olsanız, o da səbrsiz olacaqdır. Sizin övladınızla rabitəniz, onun Allahla rabitəsinin birinci anlayışının əsasını təşkil edir. Əlbəttə ki, Allah barəsində dedikləriniz və rəftarlarınız onun fikrinin inkişafına səbəb olacaq.

Uşaqlar valideynlə rabitədə Allaha tərəf keçid qururlar. Əgər onlarda valideynin müsbət və yaxşı təsviri varsa, onların gözündə Allahın da təsviri müsbət olacaqdır. Əksinə, əgər mənfidirisə, onda onların gözündə mənfə surətdə cəzələndəcəkdir.

Uşaq, günah və bağışlama anlayışını sizin rəftarınızdan görür və təsirlənir. Ciddisiniz? Ədalətlisiniz? Onu sevirsiniz? Onu bağışlayırsınız? O, yalnız sizinlə rabitənin təcrübəsindən Allahın Bağışlayan və Mehriban olmasını anlaya bilər.

Uşağın bəzən qəsdən səhv iş etdiyini görəndə valideyn bilməlidir ki, bu, insanın təbiətindədir.

Biz gərək öz rəftarımızda xırda və incəliklərə belə diqqət yetirək. Uşaq rəftarımızı eşitməkdən öncə görməklə öyrənir. Nəticədə ananın çətin vaxtlarda “İlahi Sənə təvəkkül edirəm”, “Pərvərdigara! Sənə ümid edirəm” cümlələrini işlətdiyi zaman uşağın müşahidə etməyi, ananın ona şifahi surətdə Allahın təvəkkülü barədə öyrətməsindən çoxdur.

¹ “Xodayı ke dər in nəzdikist”, səh. 203, Muslim Gerivani.

Dini rəftarlardan istifadə

Dini rəftarlar iki növdür: Müstəqim (birbaşa Allahla rabitə) və qeyri-müstəqim (vasitə ilə Allahla rabitə). Müstəqim rəftara Quran oxumaq, namaz qılmaq, dua etmək və sairəni misal çəkmək olar. Qeyri-müstəqim rəftara bir növ dostluğa səbəb olan infaq, sədəqə və sairə kimi əməllər aiddir.

Uşaqların imanını inkişaf etdirmək üçün müstəqim rəftara üstünlük vermək məqsədə uyğundur. Ümumiyyətlə, hər iki rəftar insanla Allah arasındakı rabitənin qapısını açır.

Əziz Peyğəmbərimiz (salləllahu ələyhi və alihi və səlləm) buyurur: “Allahın sizinlə danışmasını istəyirsinizsə, Quran oxuyun!¹ Və əgər siz Allahla danışmaq istəsəniz, namaz qılıb dua edin!”²

Namazdan istifadə

Dinin çox hissəsində namazın bərəkət, təsir və əhəmiyyətindən danışılır, ondan “dinin sütunu” kimi yad edilir. Dində həyat yoldaşının və övladın namazına diqqət təkid olunur. Belə ki, “Taha” surəsinin 132-ci ayəsində buyrulur:

وَأْمُرْ أَهْلَكَ بِالصَّلَاةِ وَاصْطَبِرْ عَلَيْهَا

«Və öz ailənə namazı əmr et və özün (də) var gücünlə ona (riayət etməyə) səbr et!»

İbrahim (ələyhissalam) asimana üz tutub Allahdan belə istəyir:

رَبِّ اجْعَلْنِي مُقِيمَ الصَّلَاةِ وَمِنْ ذُرِّيَّتِي رَبَّنَا وَتَقَبَّلْ دُعَاء

«Ey Rəbbim, məni və övladlarımı namaz qılanlardan et! Ey Rəbbimiz, duamı qəbul buyur!»³

Namazda tənbellik, nə üçün?

Yeni nəsil namazda möhkəmdirmi? Deməliyik ki, onların əksəriyyəti namaza səhlənkar yanaşır və namazın vaxtlarını

¹ Çünki Allah- təala “ey insan”, “ey iman gətirənlər” kəlmələri ilə insana birbaşa xitab buyurur.

² Çünki hərəsi bir növ Allahla danışır razu-niyaz etməkdir. Mənbə: “Muşkatul-ənvər”, səh. 160, Təbərsi. “Muşkatul-ənvər”, səh. 160, Təbərsi.

³ “İbrahim” surəsi, ayə 40.

qorumurlar. Belə tənbəlliyin bünövrəsi nədir və namazı yüngül saymağın mənşəyi hardandır?

Rəvayətlərə nəzər saldıqda əsas iki səbəbin daha çox nəzərə çarpdığıнын şahidi oluruq:

1-Valideynin özünün namaza səhlənkar yanaşması;

Uşaq valideynin qıldığı namazı qılır. Başqa sözlə desək, əgər biz yalnız namaza vacib bir təklif gözü ilə və ya öhdəmizdə olan bir ağır yük kimi baxsaq, onda uşaqlar da namaza bizim kimi baxacaqlar. Nəticədə belə namaz quru və ruhsuz bir namaza dönəcək, cazibəli olmayacaqdır. Buna görə də biz, namazı uşaqlara elə sevdirməliyik ki, onlar namaza məhəbbət hissi ilə yanaşsınlar.

2-Valideynin uşaqılıqdan övladına namazı vaxtında qıldırması;

Əksər valideynlər elə düşünür ki, övladları namaza, hicaba və s. ibadi əməllərə məhz həddi-buluğa yetişəndən sonra başlamalıdır və uşaqları buluğ həddindən öncə namaza vadar etmək, onların azadlıqlarını əllərindən almaq və hüquqlarını tapdalamaq deməkdir. Amma bu belə deyil. İslamda tərbiyə üsulları valideynə öyrədir ki, ibadi əməlləri həddi-buluğdan qabaq başlasan, sonradan çətinliyə düşmərsən.

İmam Əli (əleyhissalam) buyurur: “Namazı uşaqılıqdan övladınıza öyrədin, həddi-buluğa çatanda isə onları namaza vadar edin!”¹

Deməli, uşaqların həddi-buluğdan sonra namaza meyl və diqqət etməkləri üçün valideynlərin onlara buluğ həddindən qabaq namazı öyrətməsi gərəkdir.

Namaz və uşağın inkişaf psixologiyası

Namaz və oruc kimi dini əməllər valideyn tərəfindən ikrahla olmasa, onda bu rəftarlar uşağın ruhunu qane edəcək və ibadi əməlləri məhəbbət hissi ilə yerinə yetirəcəklər. Dəfələrlə valideynin namazını görən uşaq, namaza istəklə tamaşa edəcəkdir.

Yeddi yaşından aşağı uşaqlar namaza valideyn tərəfindən bir ülgü kimi baxırlar. Ağıl cəhətdən namazın nizamını və rəvan olmasını dərk etmirlər. Onlar bu yaşda eşitməkdən çox görməyə üstünlük verirlər. Buna görə də ana qibləyə tərəf durub namaz qılan zaman uşaq, möhürü anaya tərəf qoyur və ya məsciddə olanda sırada üzü arxaya durur. Bunların hamısı uşağın yalnız namazın zahirini

¹ “Ğurərul-hikəm”, c. 4, səh. 353.

anladığını göstərir. Valideynin evdə namaza əhəmiyyət verməsi, bu yaşlarda öz müsbət təsirini göstərir. Uşaqlar zikrləri, namazın hərəkətlərini və sairəni zaman ötdükcə öyrənirlər.

Yeddi yaşından sonra uşaqlar görməkdənsə, eşitməyi daha çox qəbul edirlər. Buna görə də eşitmə vasitələrindən daha çox istifadə olunmalıdır.

Uşaq və yeniyetmələrin həyatının bir hissəsi evdən kənarında keçir. Uşaq özündən asılı olmayaraq zehində iki dünya qurur. Real və məzhəbi. Real dünyanı özü müşahidə etməklə ələ gətirir. Məzhəbi dünyanı (dini təsəvvürü) isə valideyn və mürəbbidən.¹

Bəzən bu iki uşaq dünyasında qarışıqlıq yaranır. Belə ki, müəllimin Allahı tanıtmığı ilə valideynin tanıtmığı arasında fərq olduğu üçün uşaq, rəftar və düşüncəsində anlaşılmazlığa düşər olur. Buna görə də birinci növbədə müəllimlər davamlı surətdə uşağın dini rəftarı haqqında ata-anadan soruşmalı və həmahəng rəftar etməlidirlər. İkinci növbədə isə dövlət, məktəblərdə uşaqların dini maarifinin yayılması üçün şərait yaratmalıdır. Məhz belə olan surətdə cəmiyyətə sağlam ruhda olan övladlar təhvil verilə bilər.

Namazı öyrətmək mərhələsi

Namazı övladlarımıza sevdirmək və öyrətmək həm çətin, həm də mühüm vəzifələrdən sayılır. Namaz elə öyrədilməlidir ki, onun ətirli zövqü uşaqlara dadızdırılsın və azadlıqlarına heç bir ziyan dəyməsin.

Namazın həm zikri, həm əməli, həm anlayışı, həm də hüzzuru vardır. İmam Sadiqin (əleyhissalam) bəyanı əsasında namazı öyrətməyi bir neçə mərhələdə tövsiyə edirik:

Birinci mərhələdə namazın zahiri və ləfzi hissələri öyrədilməlidir. Bunları bir neçə mərhələdə uşağa aydınlaşdırmaq olar:

1-Namazın mühüm zikr və hərəkətlərini öyrətmək: Bu mərhələ yeddi yaşından aşağı uşaqlara məxsusdur və onlar bu mərhələdə eşitməkdənsə, görməyə üstünlük verirlər. Buna görə də uşaqlar böyüklərin dedikləri zikr və rəftarlarını diqqətlə izləyirlər. Rəvayətlərdə nəql olunan bu mərhələ iki hissəyə ayrılır.

a) Namazın mühüm zikrlərini öyrətmək: Məqsəd tovhid, risalət və salavat zikrləridir: **“Lə iləhə illəllah”, “Mühəmmədun rasulullah”, “Əllahummə salli ələ Muhəmməd və ə’li Muhəmməd”**. Bu mərhələ üç yaşından beş yaşına qədər olan uşaqlar üçündür.

¹ “Xoda be təsəvvore kudəkan”, səh. 89, Hüseyn İskəndəri.

b) Namazın əsas hərəkətlərini öyrətmək: Üzü qibləyə durmaq, dəstəmaz almaq (hələlik əl-üz yumaq), səcdə və ruku kimi əməllər beş-yeddi yaşına qədər uşaqlar üçündür.

İmam Sadiq (əleyhissalam) bu mərhələ üçün belə buyurur: “Övladınız üç yaşına çatanda ona yeddi dəfə **“lə iləhə illəllah”**, yeddi ay iyirmi gündən sonra yeddi dəfə **“Muhəmmədun rasulullah”** kəlmələrini öyrədin. Dörd yaşında isə ondan salavat deməsinə istəyin. Beş il ömründən keçəndən sonra isə ondan sağ və sol tərəfləri soruşun. Əgər cavab verə bilsə, uşağın üzünü qibləyə çevirib səcdəni öyrədin!”

Deməli, Həzrətin bu tövsiyəsindən belə aydın olur ki, uşaqlara namazı addım-addım və əsas hissələrini öyrətmək lazımdır. Həddi-buluğ zamanı məcburi öyrətməyimiz namazı davamlı etməz. Həmçinin namazın ardıcıl əməllərinə və dəstəmaz kimi şərtlərinə riayət lazım deyil.

2-Namaza əmr etmək və onu ciddi qorumaq: Doqquz yaşından sonra valideyn övladının namazına ciddi yanaşmalı, istər səfərdə, istərsə də başqa vaxtlarda səhlənkərləşməməlidirlər. Valideyn onları səbh namazına oyatmalı və əgər namazda süstlük etsələr, mülayim surətdə xəbərdarlıq etməlidirlər. Bu üslub təsir etməsə, onlarla tünd danışmaq lazımdır. Sonrakı və ya sonuncu mərhələdə isə lazım gələrsə, qısa sürən bir tənbihlə namaza vadar edilməlidirlər.

Təəssüflər olsun ki, bəzi valideynlər Məsumların (əleyhimussalam) buyuruqlarının tam əksinə hərəkət edir, guya öz övladlarına ürəkləri yanır, onları çox sevirlər və səbh vaxtı şirin yuxudan oyatmaq istəməlidirlər. Əlbəttə ki, belə inam, onların imanlarının zəifliyinə bir işarədir.

İmam Sadiq (əleyhissalam) mübarək kəlamının ardınca buyurur: “Övladınız doqquz yaşa çatanda dəstəmazı düzgün tərzdə ona öyrədin, ciddi surətdə namaza çağırın, zərurət halında isə onu vurmaqla¹ namaza vadar edin!”²

¹ “Məqsəd möhkəm vurmaq yox, cüzi şəkildə cəzalandırmaqdır. Məsələn, qolundan və ya ayağından çox yavaş vurmaq.

² “Vəsailuş-şiə”, c. 4, səh. 20.

İmam Əli (ələyhissalam) buyurur: “Övladlarınızı dil ilə namaza və təharətə yönəldin, on yaşına çatanda tərک etsələr, üç dəfədən çox olmamaq şərtilə bədən tənbehi edin!”¹

Ayətullah Əmini bu rəvayətin ardınca yazır: “İslam, məxsus zamanlarda uşağın bədən tənbehinə razıdır. Belə ki, onu namaza həvəsləndirmək alınmasa, bu tənbeh qısa və xəbərdarlıq mənasını daşmalıdır. Əgər nifrət və əsəbi halda olarsa, diyə və kin-küdurətə çevrilə bilər.”²

Sual oluna bilər ki, həddi-buluğa çatmadan və azadlıq dövrü olan uşaqlar üçün bu qədər namazın təkid olunması nə üçündür?

Cavab:

1) Əgər valideyn öz namazına səhlənkər yanaşmasa və uşaqların qəlbində namaza qarşı nifrət hissi oyatmasa, artıq tənbehə yer qalmaz. Çünki uşaqlar təbii olaraq dini rəftarları sevirlər.

2) Bu təkid ona görədir ki, uşaqlar həddi-buluğdan qabaq dini rəftarlara adət edib təklif zamanı valideynin əmri olmadan öz istək və meylləri ilə namaza başlasınlar.³

3-Namazın zikr və hərəkətlərini ikrah hissi yaratmadan öyrətmək: Bu mərhələ dörd yaşından doqquz yaşına kimi olan uşaqlara aiddir. Valideynlər uşaqlara namazın zikr və əməllərini məcbur etmədən və onları sıxmadan öyrətməlidirlər. Onlar, uşaqlarının maraq və düşüncə ilə iman və namaza üz gətirmələri üçün zəmin yaratmalıdırlar. Məcbur etmək və zorakılıq, istənilən nəticəni verməyəcək. Ola bilsin ki, uşaqlar tənbeh olunmağın qorxusundan namaza dursunlar, lakin bu kimi tərbiyənin davamı olmayacaqdır. Zaman ötdükcə və məcburiyyət ortadan götürüldükcə, artıq bu rəftarın davamını gözləmək yersizdir. Buna əsasən də valideynlər öz övladlarının düşüncəli surətdə bu təlimləri mənimsəmələrinə xüsusi diqqət yetirməlidirlər.

Bu dövrdə dəstəmaz və namaz həm kamil, həm də ardıcıl şəkildə öyrədilməlidir. Valideyn namaza vaxtında hazır olmalı, vaxtında qılmalı və övladına namazın vaxtını xatırlatmalıdır. Məxsusən iki ünsürə (düzgün ünsiyyət və həvəsləndirmək) diqqət etməlidir.

Ünsiyyət qurub düzgün yol göstərmək üçün dastanlardan və rəvayətlərdən istifadə etmək zəruridir. Məsələn, dəstəmazı

¹ “Mizanul-hikmət”, c. 1, səh. 75

² “Tərbiyə”, səh. 253. Ayətullah İbrahim Əmini.

³ Hicabı da buna aid etmək olar. Belə ki, əgər ana öz qızını kiçik yaşlarından hicaba öyrədirsə, onda uşaq həddi-buluğa çatanda onu rahat qəbul edəcəkdir.

öyrəderkən Cənnət cavanlarının Ağalarının¹ (ələhiməssalam) qoca kişinin səhv dəstəməzi müqabilində necə düz dəstəməz aldıklarını söyləyin və özünüz də əyani surətdə onların dəstəməzini göstərin. Yaxud qəsdən namazınızı səhv qılın və övladınızdan düzgün qılmasını istəyin.

Rəvayətdən əlavə namazı öyrətməyin başqa bir yolu da şərdir:

İnsana yaxşılıq öyrədir namaz,
Namazsız yaxşılıq, yaxşılıq olmaz.

Namazda Allaha dua eyləyək
İmamın zühuru tez olsun, deyək.

“Və əccil fərəcəh” duamız olsun,
Qəlbimiz sevinclə, fərəhlə dolsun.

Gəlib Yer üzünü xilas eyləsin,
Düz namaz qılana “əhsən” söyləsin.

“Afərin uşaqlar” desin sizlərə,
“Bu işdə köməklik etdiz bizlərə.”²

Uşaqların sevincli anlarında namazın sirri anlayışından istifadə edin və onları həvəsləndirin. Hər bir valideyn, öz övladının xoş anlarını seçə bilməlidir. Əgər Fatihə və İxlas surələrini əzbərləsə, ona hədiyyə (səccadə, ətir, canamaz, möhür, təsbeh, çadra) verin.

Televizorla üzbəüz namaz

Mərhum Ayətullah Ruhullah Xomeyninin yaxınlarından biri belə deyir: “Biz uşaqlıqda hacı Əhməd³ ağanın qonağı idik və kinoya baxırdıq. İmam otağa daxil olub həmişəki kimi salam verdi. Sonra isə bizdən soruşdu:

- Namaz qılmırsınız?
- Xeyr, kinoya baxmaq istəyirik.
- Eybi yox, kinoya baxa-baxa qılın!
- Axı qiblə televizora tərəf edyil.

¹ İmam Həsən və İmam Hüseyin (ələhiməssalam).

² İlahiyyatçı Hacı Rövsən Rəhimli.

³ Mərhum Ayətullah Xomeyninin övladlarından biri.

-Heç nə olmaz, üzünüzü televizora tərəf tutub qılın!

-Axı dəstəmamız yoxdur.

-Dəstəmatsız qılın!

-Axı ruku və səcdədə televizoru görmərik.

-Onda ruku və səcdəni etməyin, yalnız həmd və surə oxuyun!¹

Onların həddi-buluğa çatmamasına baxmayaraq, zaman elə idi ki, kinonun qurtarması ilə namaz qəzaya gedirdi. Mərhum Ayətullah Xomeyninin bu məsələdə ciddiliyi, eyni zamanda namazı asan tutması və güzəştə getməsi, uşaqların namaza bağlılıq ruhiyyəsini gücləndirmək üçün idi. Buna görə də onlara belə bir tapşırıq verdi.

Namazın fəlsəfəsini öyrətmək

Övladlarımız uşaqılıq illərini arxada qoyub yeniyetməlik dövrünə addım atanda ruhiyyələri dəyişilir və valideyndən görüb-əşitdikləri əqidə və rəftarlara qarşı bərişməz olurlar. Adətən, bu dövrdə onlar namazın və dəstəmazin hikməti barəsində maraqlanırlar. Valideyn gərək aram və hünərcəsinə onların cavabını versin.

Namaz yalnız bir sıra məxsus hərəkət və zikrlərdən ibarət deyil. Namazın ruhu, insanın Allahla rabitəsidir. Valideyn bunu misal və sadə bəyanlarla uşaqlara öyrətməlidir. Bir neçə nümunəyə işarə edək:

-**Namaz və üzgüçülük** (namazın həyatda əhəmiyyəti): Namaz hovuz və onda üzməyə bənzəyir. Övladınızdan soruşun: “Evimizin yanında hovuz olsa və gündə beş dəfə onda üzsək, bədənimiz təmizləner ya yox? O cavab verəcək: Bəli, təmizləner. Siz ardınca deyin: Övladım! Namaz da belədir və həmin hovuz kimi ruhumuzun çirkinliklərini təmizləyir.”

-**Namaz və müdir** (qibləyə üz tutub başqa yerə baxmamağın səbəbi): Övladınıza belə bir misal çəkin: “Müəlliminlə söhbət edəndə üzünü ondan döndərirsen? Məktəb direktoru ilə necə? Bəs maarif müdiri ilə necə?”

Beləliklə, yuxarı qalxdıqca Bilikli və Hikmət Sahibi olan Yaradan qarşısında, yəni qibləyə tərəf durub namaz qılmağı söyləyin.²

¹ “Pədəre mehrəban”, səh. 70. Əhməd Əmiriyan.

² “Amuzeşə məfəhime dini”, səh. 264. Naser Bahonər.

Namaza təşviqin yolları

Övladlarımızı namaz və dini təlimlərə cəlb etməyin yollarından biri də təşviq etmək və rəğbətləndirməkdir. Əgər onlar düzgün şəkildə öz yerində və zamanında təşviq olunarsa, daha çox təsir bağışlayacaqdır. Namazı övladlarımıza necə öyrədək ki, özləri istək və məhəbbətlə namaza gəlsinlər? Başqa sözlə, valideyn hansı yolla uşağı rəğbətləndirməlidir ki, o, məcburiyyət hissi etməsin və namazı öz meyli ilə qılsın?

Təşviq etməyin tərbiyəvi təsiri bəzən insanların həyat yolunu belə dəyişdirə bilər. Təşviq etmək əgər bəyənilmiş bir işin icrasından öncə olarsa, bu zaman yüksək şövq və rəğbət hissəsinə çevriləcək, amma ondan sonra olarsa, həmin şəxs bundan iftixar hissi keçirməsinə səbəb olacaq və gələcəkdə də bu kimi faydalı işlər həyata keçirməsinə şərait yaradacaqdır. Buna görə də, valideynlər öz övladlarını iki mərhələdə namaza dəvət edə bilərlər. İlk öncə onlarda namaz qılmağa rəğbət hissi oyatmaq və daha sonra onlar namaz qılmağa başladıqdan sonra təşviq etməklə bu xeyir əməldə onlara yardım edə bilərlər.

Diqqət yetirmək lazımdır ki, övladlarımızı təşviq etmək bir növ onlara şəxsiyyət verməkdir, buna görə də, onlar belə rəftarları təkrar etməklə həmişə valideynlərinin diqqət və məhəbbətini özlərinə cəlb etmək niyyətindədirlər. Nəticədə, bu təkrarlar sayəsində belə bəyənilmiş rəftarlar, onlarda bir xüsusiyyət kimi formalaşır.

Uşaqları təşviq etmək maddi və ya mənəvi baxımdan da ola bilər. Maddi təşviq dedikdə, məsələn, oyuncaq almaq, gəzintiyə çıxarmaq, əylənmək və sair bu kimi təşviq növlərinə işarə etmək olar. Bunlar gözəldir, amma mənəvi təşviqdən də qəflət etməməliyik. Bəzən bir dəfə “afərin” demək qat-qat artıq təsir bağışlayır.

Nəql olunub ki, balaca bir oğlan uşağı Peyğəmbərin (salləllahu ələyhi və alihi və səlləm) yanında asqırdı və daha sonra isə “əlhəmdulilləh” dedi. Həzrət ona buyurdu: “Afərin olsun sənə!”¹

Uşaqları namaza həvəsləndirmək üçün aşağıdakı bir neçə nöqtəyə işarə edək:

1-Namaz və başqa dini məfhumlar uşağa elə öyrədilməlidir ki, rəftarını özü düzəltməyi hiss etsin. Önündə seçmə qüdrəti, kəşf və qəbul etmə fürsəti görməlidir. Bu yolda nəzər vermək sual

¹ “Ususlu-kafi”, c. 4, səh. 474.

formasında baş verir. Məsələn, övladımıza - **“həddi-buluğa çatan kimi namazını gərək qılasan”** - demək əvəzinə, daha yaxşı olar belə soruşaq: “Övladım! Deyə bilərsən, həddi-buluğa çatan şəxs hansı işləri görməlidir?”

2-Özümüz namaza əhəmiyyət verək və həvəslə yerinə yetirək. Şəhid Mütəhhəri hətta sübh namazında ətirlənər, tələsmədən ruhani paltarını geyinər və namazını təmkinlə qılardı.

3-Valideyn namaza durarkən övladına əmr etmədən və heç bir söz demədən onun üçün səccadə sərsin.

4-Namaz qılmağın yaxşılığından, ictimai faydasından, elmi və əxlaqi xüsusiyyətlərindən övladımız üçün danışaq. Quran və hədislər bu barədə işimizi asanlaşdırıb. Məsələn:

-Namazla heç kim tək deyil:

فَاذْكُرُونِي أَذْكَرُكُمْ وَاشْكُرُوا لِي وَلَا تَكْفُرُونَ

«Buna görə də, Məni yada salın ki, Mən də sizi yada salım! Mənə şükr edin və nemətlərimə nankorluq etməyin!»¹

-Böhranlı və təlatümlü zamanlarda namazdan kömək istəyin:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ إِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ

«Ey iman gətirənlər, səbr və namazdan kömək diləyin ki, həqiqətən Allah səbr edənlərlədir.»²

-Namaz insanın bütün vücudunu hər bir çirkinlikdən təmizləyir:

وَأَقِمِ الصَّلَاةَ إِنَّ الصَّلَاةَ تَنْهَىٰ عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ

«Və namaz qıl! Çünki namaz (insanı) böyük günahlardan və xoşagəlməz hallardan çəkindirir.»³

Namaza çağırışda ehtiyatlı ol!

Valideynlər övladlarını namaza dəvət edərkən nə ifrata və nə də təfritə yol verməməlidirlər.

¹ “Bəqərə” surəsi, ayə 152.

² “Bəqərə” surəsi, ayə 153.

³ “Ənkəbut” surəsi, ayə 45.

Bəzi valideynlər övladının dini hökmləri qarşısında səhlənkarlıq edərək elmi və iş məşğuliyyətlərini bəhanə gətirirlər. Bu təfritdir. Məlumdur ki, valideynin özü namaza laqeyd yanaşarsa, övladından çox şey gözləmək olmaz.

Bəzilərinin isə övladına qarşı rəftarı narahatçılıq doğurur. Onlar övladları ilə sanki sərkərdə kimi davranırlar. Bəzən şillə-təpiklə, bəzən də xoşagəlməz ifadələrlə yeniyetməni namaza çağırırlar: “Qıldığın namaz tərənə dəysin”, “namazın düz deyil, təzdən qıl”, “yüz dəfə demişəm...” Bu isə zülm və ifratdır.

Əslində belə davranışlar orta həddə olmalıdır. Nə ifrat, nə də təfrit. Yəni, ata-ananın rəftarı, bağbanın gülə qarşı rəftarına bənzəməlidir. Bağban həmişə gülü qoruyur ki, solmasın. Valideyn də övladına qarşı elə rəftar etməlidir ki, onun qəlbi sınmasın və namaza qarşı laqeyd olmasın.

Şəhid Rəcəinin yaxınlarından biri deyir: Bir dəfə zöhr namazını yavaş qılmaqdan, səhvən ucadan qıldım. O mənə deməkdənsə - “Yusif, zöhr namazını yavaş qıl!”, eşitdim ki, başqalarına belə deyir: “Bu Yusif həmd və surəni necə qəşəng oxuyur!” Onun bu rəftarı ilə mən, öz səhvimi başa düşdüm.¹

Nümunələr

-“Aldığın dəstəmaz batildir, tez ol təzədən dəstəmaz al!” əvəzinə yaxşı olar ki, belə deyilsin: “Mənim üçün yenidən dəstəmaz ala bilərsən?”

-“Belə namaz qılmaq səhvdir” əvəzinə yaxşı olar ki, belə deyilsin: “Düzgün namaz qılmağın forması necədir?”

-“Tez ol, namazın vaxtı keçir” əvəzinə yaxşı olar ki, belə deyilsin: “İndi nəyin vaxtıdır?”

-“Yüz dəfə demişəm, namazını vaxtında qıl!” əvəzinə yaxşı olar ki, belə deyilsin: “Əzizim, deyə bilərsən, mən sənə dəfələrlə hansı mövzu barəsində xəbərdarlıq etmişəm?”

-“Yadında saxla! Sübhədən tez oyan ki, namazın qəzaya getməsin!” əvəzinə yaxşı olar ki, belə deyilsin: “Sübh tezdən oyanıb hansı işi görməlisən?”

-“Namazı tez-tez qılma! Belə namazı Allah səndən qəbul eləməz. Namazı məsciddə qılmağın savabı evdə qılmağından daha üstündür” əvəzinə yaxşı olar ki, belə deyilsin: “Namazını aram qılmaq üçün nə

¹ “Seyre şəhid Rəcəi”, səh. 325. Rəcəi Qulaməli.

etməlisən? Səncə Allah hansı namazı qəbul edər? Hansı məkanda namaz qılmağın savabı daha böyükdür?”

-“Namazqılan gərək günah eləməsin və pis işlər görməsin!” əvəzinə yaxşı olar ki, belə deyilsin: “Namazqılan hansı əməllərdən uzaq olmalıdır?”

Namaz qılmaq çətin deyil

Bəzən uşaqlar biz müsəlmanların həyatındakı bəzi məhdudiyətləri müşahidə edib dindarlığın çətinliyindən və dini hökmləri yerinə yetirməkdən soruşurlar. Siz hörmətlə və heç bir tünd rəftar olmadan ona cavab verməlisiniz. Ona dinin sadəliklərindən və namaz qılmağın faydalarından danışmalısınız:

“Övladım! Allahın bizə göndərdiyi dini hökmlər sadədir və sənin istirahət etməyinə və oynamağına heç bir maneə yaratmır. Namaz, dinin ən mühüm hökmüdür. Əgər Allah dərgahında qəbul olsa, başqa ibadətlər də qəbul olar, əgər qəbul olmasa, digər ibadətlər də qəbul olmaz. Sağlam bir müsəlman gündə beş dəfə namaz qılmalıdır, əgər su olsa, dəstəmaz almalıdır. Amma əgər su olmasa, yaxud bir stəkan su olsa və balaca bacın su istəsə, onda həmin suyu bacına verməlisən. Özün isə torpaqla təyəmmüm etməlisən.

Hə, əziz qızıma və oğluma yenə deyim ki, hər bir müsəlman namazı ayaq üstə qılmalıdır. Amma əgər biri ayaq üstə dura bilməsə, Mehriban Allahımız buyurur ki, oturan yerdə namazını qıl. Əgər oturan yerdə də qıla bilməsə, onda uzanan yerdə qılmalıdır. Hətta danışa bilməsə belə, onda başı ilə işarə etməklə qılmalıdır.”

Beləliklə, başqa ibadətlərin asanlığını bu tərtiblə övladınıza başa sala bilərsiniz. Sonra gözü önündə müqəddəs Qurani açıb bu ayələri tapıb oxuyun:

وَمَا جَعَلَ عَلَيْكُمْ فِي الدِّينِ مِنْ حَرَجٍ

«Və (Allah) İslam dinində sizin üçün heç bir çətinlik qoymayıb.»¹

لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا

«Allah heç bir kəsin boynuna güc və qüvvəsindən artıq vəzifə qoymur.»²

يُرِيدُ اللَّهُ بِكُمْ الْيُسْرَ وَلَا يُرِيدُ بِكُمْ الْعُسْرَ

¹ “Həcc” surəsi, ayə 78.

² “Bəqərə” surəsi, ayə 286.

«Allah sizin üçün asanlıq istəyir, sizin üçün çətinlik istəmir.»¹

Qurani-Kərimdən istifadə

Uşaqların mənəviyyat və imanlarının artmasının mühüm yollarından biri də Qurani-Kərimdən istifadə etməkdir. Bunun üçün Onu öz həyatımıza daxil etməliyik.

Əbdürrəhman ibni Səlimi İmam Hüseynin (ələyhissalam) övladına “Fatihə” surəsini öyrətdi. Həzrətin övladı surəni oxuyandan sonra İmam (ələyhissalam), Əbdürrəhmanı mükafatlandırdı.²

Allahın rəsulu (salləllahu ələyhi və alihi və səlləm) buyurur: “Övladlarınızı mənim, ailəmin və Quranın məhəbbəti ilə tərbiyə edin!”³ Yenə buyurur: “Övladına Quran öyrədən kəs, sanki on min həcc yerinə yetirmiş olur.”⁴

İmam Sadiq (ələyhissalam) buyurur: “Atam bizi toplayar və belə deyərdi: Bacaran Quran oxusun, bacarmayan isə zikr desin!”⁵

Dörd-altı yaşlı uşaqlar üçün

-Sadə dastanlar: Məxsusən, Quranda yad olunan quşlar və heyvanlar barəsindəki dastanlar. Qarışqanın, yaxud şanapıpiyin Süleyman Peyğəmbərlə (ələyhissalam) olan dastanları kimi.

- Sadə izahla haqq və batil, doğru və yalan haqqında olan ayələr.

-Bəzi kiçik ayələrin xoş avazla tilavəti: Məsələn:

لَا تَحْزَنْ إِنَّ اللَّهَ مَعَنَا

«Qəm yemə, həqiqətən Allah bizimlədir.»⁶

Altı-doqquz yaşlı uşaqlar üçün

-Həyəcanlı dastanlar: Məsələn, Fironun Musa Peyğəmbəri (ələyhissalam) təqib etməsi və dənizin yarılması dastanı kimi.

-Allahla bir başa üz-üzə durmaq dastanı: Məsələn, Həzrət Musanın (ələyhissalam) Tur dağındakı dastanı kimi.

-Güzəşt etmək kimi əxlaqı məsələlər: Əlbəttə ki, ən güzəştə gedən məhz Allahdır.

-Quran ayələrini ürək açan səslə tilavət etmək.

¹ “Bəqərə” surəsi, ayə 185.

² “Biharul-ənvar”, c. 44, səh. 191.

³ “İhqaqul-həqq”, c. 18, səh. 498.

⁴ “Biharul-ənvar”, c. 89, səh. 188.

⁵ “Usulu-kafi”, c. 2, səh. 298.

⁶ “Tövbə” surəsi, ayə 40.

Doqquz-on iki yaşlı uşaqlar üçün

-Həzrət Muhəmməd (salləllahu ələyhi və alihi və səlləm), İbrahim, Musa, İsa (ələyhimussalam) Peyğəmbərlərin əhvalatlarını, həmçinin İmam Əli (ələyhissalam) və Həzrət Zəhranın (ələyhəssalam) “Dəhr” (İnsan) surəsindəki Quran ülgülərini bəyan etmək.

-Tovhid və məəd kimi məsələləri açıqlayan ayələri öyrətmək.

-Qurana və əxlaqa aid olan şerlər oxumaq.

-Qurani-Kərimin bəzi qısa surələrini və mühüm ayələrini əzbərləmək.

Yeniyyətələr üçün

-Dini cəmiyyətin inkişafı və genişlənməsi haqqında dastanlar (Zülqərneynin dastanı kimi).

-Dinin əsaslı məsələlərini dərinləndirən öyrətmək.

Qurani-Kərimin hifzi

Uşaqların imanına güclü təsir qoymağın əsas metodlarından biri də Qurani-Kərimin əzbərlənməsidir. Quranın hifzi həm tam surətdə, həm də ayələrdən (müəyyən mövzulardan) ibarət ola bilər. Əgər uşaqlıqdan bu üslub davamlı surətdə olarsa, onda nurani kəlamlar uşağın ətinə və qanına hopacaq, nəticədə onun imanına və mənəviyyətinə müsbət təsir qoyacaqdır.

İmam Əli (ələyhissalam) buyurur: “Övladın atasının, eləcə də atanın övladının boynunda haqqları var. Atanın hüququ budur ki, övlad, Uca Allaha itaətsizlikdən başqa hər bir şeydə ataya tabe olmalı, itaət etməlidir. Övladın hüququ isə budur ki, atası ona yaxşı ad qoysun, onu ədəbli, gözəl əxlaqlı tərbiyə etsin və ona Quran öyrətsin.”¹

Qurani-Kərimi öyrətmək və Allahın halal-haramını açıqlamaq, uşağın zəhnini formalaşdırır. Nəticədə uşaq böyüyəndə haqqı batildən ayırd edir və fasid fikirlər onun ruhuna təsir qoya bilmir. Bəzi valideynlər övladlarının zəhnini hələ uşaq çağlarından şer və dastanlarla doldururlar. Əgər bunlar hikmətli olarsa, uşaq üçün faydalı olar. Lakin bunların heç biri Quran öyrənməyin yerini verə bilməz. Çünki Qurani-Kərim varlıq aləminin nizamını olduğu kimi tanıdır. Amma yazıçı və şairlər varlıq aləminə öz şəxsi baxışlarını daxil edib oxuculara çatdırırlar.

¹ “Nəhcül-bəlağə”, hikmət 399.

Həzrət Fatimənin (ələyhəssalam) Fizzə adlı kənizi Quran hafizi idi. Bu kəniz, Həzrətin şəhadətindən sonra iyirmi il ərzində, yəni ömrünün axırına kimi bir kəlmə belə dünyəvi söz danışmadı. Ona hər nə deyilərdisə, və ya hər nə sual verilərdisə, cavabları Quran ayələri ilə qaytarardı.

Belə bir üslubu biz öz övladlarımıza tədrici surətdə öyrədə bilərik. Bunun üçün bir neçə mərhələni bilməliyik:

1-Uşaqlardan ən çox soruşulan sualları seçmək. Məsələn, “adın nədir?”, “neçə yaşın var?”, “ən çox kimi istəyirsən?” və s.

2-Həmin suallara uyğun ayələri Qurandan tapmaq.

3-Hər gün bir ayəni və ya ayənin yarısını ərəbcə uşağa öyrətmək.¹

4-Həmin ayənin tərcüməsini öyrətmək.

5-Uşağa həmin ayəyə uyğun sualı verib ondan həm ərəbcə, həm də tərcüməsinin cavabını tələb etmək.

6-Zaman ötdükcə yavaş-yavaş əqidəvi, əxlaqi, ictimai və bir sözlə gündəmdə olan ayələri tapıb canlandırmaq.

7-Uşağın çəkdiyi zəhmətə görə və Quranı əzbərləməyə daha da həvəsi artsın deyərək, onu kiçik bir şeylə də olsa, hədiyyələndirmək.

Nümunələr

Sual-1: *Adın nədir?* Onun adına uyğun olan ayəni öyrətməliyik ki, soruşanda həmin ayəni, sonra isə tərcüməsini desin. Məsələn, əgər uşağın adı Muhəmmədirsə, bu dörd surədən birini ona öyrədə bilərik:

-Ali İmran surəsi, ayə 144.

-Əhzab surəsi, ayə 40.

-Muhəmməd surəsi, ayə 2.

-Fəth surəsi, ayə 29.

Diqqət edin ki, ayə çox uzun olmasın. Əgər uzundursa, onun lazım olan hissəni öyrədin. Məsələn, Fəth surəsinin 29-cu ayəsinin əvvəlki hissəsi kifayət edər:

مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ

«Muhəmməd Allahın peyğəmbəridir. Onunla birgə olanlar kafirlərə qarşı sərt, öz aralarında isə mehribandırlar.»

¹ Qeyd etmək lazımdır ki, uşağı yormaqla olmaz. Valideyn övladının qabiliyyətinə diqqət etməlidir. Hər bir uşağın istedadı fərqlidir. Buna görə də ola bilsin ki, bir uşaq bir ayəni beş günə, digəri isə iki günə öyrənsin.

Yaxud uşağın adı Məryəmdir, Ali İmran surəsinin 43-cü ayəsi münasibdir:

يَا مَرْيَمُ اقْنُتِي لِرَبِّكِ وَاسْجُدِي وَارْكَعِي مَعَ الرَّاكِعِينَ

«Ey Məryəm, öz Rəbbinə təvazökarlıqla yanaş, səcdə et və ruku edənlərlə birgə ruku et!»

Sual-2: *Neçə yaşın var?* Əgər uşağın üç yaşı varsa, Ali İmran surəsinin 41-ci ayəsini öyrədə bilərsiniz:

قَالَ آيَتُكَ إِلَّا تُكَلِّمَ النَّاسَ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ إِلَّا رَمْرًا

«Dedi: Sənin nişanən budur ki, üç gün camaatla yalnız rəmlə danışa biləcəksən.»

Sual-3: *Ən çox kimi istəyirsən?* Cavab:

وَالَّذِينَ آمَنُوا أَشَدُّ حُبًّا لِلَّهِ

«İman gətirənlər, ən çox Allahı istəyirlər.»¹

Sual-4: *Allahdan sonra kimi çox istəyirsən?* Cavabı Şura surəsinin 23-cü ayəsi olmalıdır:

قُلْ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبَىٰ

«De: Əhli-beytə məhəbbətdən başqa heç nə istəmirəm.»

Sual-5: *Daha sonra kimi çox istəyirsən?* Buna münasib İsra surəsinin 23-cü ayəsindəki seçilmiş cavablardır:

وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا --- فَلَا تَقُلْ لَهُمَا أُفٍّ وَلَا تَنْهَرْهُمَا وَقُلْ لَهُمَا قَوْلًا كَرِيمًا

«Və valideynlərinə yaxşılıq et, onlara “uf” belə demə!...Onların üstünə qışqırma və onlarla mülayim danış!»

Deməli, axırncı üç ayədən belə aydın olur ki, insan birinci növbədə Allah-təalaya, ikinci növbədə Əhli-beytə (ələhimussalam), üçüncü növbədə isə valideynə məhəbbət bəsləməlidir.

Sual-6: *Allahın Yeganəliyini isbat edə bilərsinizmi?* “Ənbiya” surəsinin 22-ci surəsi buna cavabdır:

لَوْ كَانَ فِيهِمَا آلِهَةٌ إِلَّا اللَّهُ لَفَسَدَتَا فَسُبْحَانَ اللَّهِ رَبِّ الْعَرْشِ عَمَّا يَصِفُونَ

¹ “Bəqərə” surəsi, ayə 165.

«Əgər göylərdə və Yerdə Allahdan başqa digər tanrılar olsaydı, şübhəsiz ki, nizam-intizam pozulardı və hər şey xarab olardı.»

Sual-7: *Gözümüzün zəkati nədir?* Əgər uşaq oğlandırsa, cavabı Nur surəsinin 30-cu, qızdırsa, 31-ci ayəsi olacaqdır:

قُلْ لِلْمُؤْمِنِينَ يَعْضُوا مِنْ أَبْصَارِهِمْ وَيَحْفَظُوا فُرُوجَهُمْ ذَلِكَ أَزْكَى لَهُمْ

«Mömin kişilərə de ki, gözlərini haram edilmiş şeylərdən çevirsinlər və naməhrəmə baxmasınlar. Ayıb yerlərini də qorusunlar. Çünki bu onlar üçün daha yaxşıdır.»

وَقُلْ لِلْمُؤْمِنَاتِ يَعْضُنَّ مِنْ أَبْصَارِهِنَّ وَيَحْفَظْنَ فُرُوجَهُنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَلْيَضْرِبْنَ بِخُمُرِهِنَّ عَلَى جُيُوبِهِنَّ

«Möminə xanımlara de ki, gözlərini haram edilmiş şeylərdən çevirsinlər və naməhrəmə baxmasınlar. Ayıb yerlərini də qorusunlar. Əl və üzdən başqa zinət yerlərini naməhrəmə görsətməsinlər. Baş örtüklərini yaxalarına qədər endirsinlər ki, sinələri görsənməsin.»

Sual-8: *Ən böyük günahlardan birini deyə bilərsinizmi?* Cavabı Hucurat surəsinin 12-ci ayəsidir:

وَلَا يَغْتَابَ بَعْضُكُمْ بَعْضًا أَيُّحِبُّ أَحَدُكُمْ أَنْ يَأْكُلَ لَحْمَ أَخِيهِ مَيْتًا فَكَرِهْتُمُوهُ

«Və bir-birinizin qeybətini etməyin! Məgər ölü qardaşınızın ətini yemək xoşunuza gəlirmi? (Şübhəsiz,) ondan iyirənərsiniz.»

Sual-9: *Allah yanında ən üstün şəxs kimdir?* Cavabı Hucurat surəsinin 13-cü ayəsidir:

إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ

«Həqiqətən Allah yanında ən üstün şəxs, təqvalı olanlarıdır.»

Sual-10: *Xüms haqqında nə deyə bilərsiniz?* Cavabı “Ənfal surəsinin 41-ci ayəsidir:

وَاعْلَمُوا أَنَّمَا غَنِمْتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَإِنَّ لِلَّهِ خُمُسَهُ وَلِلرَّسُولِ وَلِذِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينِ
وَابْنِ السَّبِيلِ

«Bilin ki, ələ keçirdiyiniz qənimətin beşdə biri Allahın, Onun peyğəmbərinin, peyğəmbərin qohumlarının, yetimlərin, yoxsulların və yolda qalanlarıdır.»

Sual-11: *Siqaret çəkənlərə sözün varmı?* Cavabı Bəqərə surəsinin 195-ci ayəsidir:

وَلَا تُفُؤُوا بِأَيْدِيكُمْ إِلَى النَّهْلِكَةِ وَأَحْسِنُوا إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ

«Və özünüzü öz əlinizlə təhlükəyə atmayın! Və yaxşı iş görün! Həqiqətən Allah yaxşılıq edənləri çox istəyir.»¹

Xatırlatmaq lazımdır ki, əgər valideyn bu sahədə daha da geniş məlumat əldə etmək istəyirsə, gərək birinci növbədə özü Qurani-Kərimlə sıx ünsiyyətdə olsun. Məhz belə olan surətdə o, mətləbə uyğun ayələri rahat seçə biləcəkdir

Bir az da ətraflı nümunələr üçün bu linklərə müraciət edə bilərsiniz:

<http://youtu.be/hRrnYEhNVIU>

<http://www.youtube.com/watch?v=PecuuAdfh3s>

<http://www.youtube.com/watch?v=upzCaPkMV8s>

<http://youtu.be/KfGYlcC2XvE>

<http://youtu.be/nFyAycMa9A>

<http://youtu.be/7XPQaa9RPYw>

<http://youtu.be/n-GJONJgdMw>

Dua və razu-niyaz mədəniyyəti

Dua, uşağın imanına və Allahla rabitəsinə müsbət təsir qoyan amillərdən sayılır. Əziz Peyğəmbərimiz (salləllahu ələyhi və alihi və səlləm) belə buyurur: “Dua, Allahın məhəbbətini cəlb edir. Allahı çağırın və duanızın qəbuluna inanın!”²

Uşağın iman tərbiyəsinin inkişafı üçün dua mədəniyyəti Məsumların (ələyhissalam) həyatında gözə çarpır: Məsələn: İmam Səccad (ələyhissalam) uşaqları bir yerə yığar və onlara belə buyurardı: “Mən dua edirəm, siz də amin deyiniz!”

¹ Ayətullah Məkarim Şirazinin bütün məmullatlarını (siqaret, qəlyan) haram etməsinin bir dəlili də bu ayədir.

² “Nəhcül-fəsahe”, səh. 536.

İmam Hüseyin (ələyhissalam) buyurur: “Atam mənə “Covşən kəbir” duasını oxumağı, əzbərləməyi sifariş etdi. O, bu duanı ailəmə öyrətməyi və onları da bu duanı oxumağa çağırmağımı tapşırırdı. Həmçinin dünyadan köçərkən bunu kəfənin üstünə yazmağımı istədi.”¹

Həftə arası, yaxud müəyyən vaxtlarda uşaqları cazibəli və maraqlı olan dua məclislərinə aparın. Onlara qısa duaları (məxsusən namazdan sonrakı dualar, salavat, fərəc duası və s.) öyrətmək və həvəsləndirmək üçün hədiyyə vermək daha yaxşı olar. Çalışın ki, dua uzun və yorucu olmasın. Duanın ərəb dilində olması mühüm deyil, əsas odur ki, övladınıza dua və razu-niyaz mədəniyyətini çatdırma biləsiniz..

ƏQLİ CƏHƏTDƏN TANITMAQ

İmanın inkişaf yollarından beşincisi uşaqlara Allahı ağıl vasitəsilə (yəni uşaqların Allah barəsindəki sorğularını cavablandırmaqla) tanıtmaqdır. Valideyn, uşaqda Allaha qarşı xoş güman yaratmağa səy etməlidir. Əgər bir kəs Allah barəsində müsbət düşünsə, Allah da onun gümanına əsasən iş görür.

İmam Rza (ələyhissalam) buyurur: “Allaha həmişə xoş gümanda ol, çünki Allah-təala buyurur: Mən xoş gümanda olan mömin bəndəmlə birlikdəyəm. Əgər gümanı xoşdursa, işləri də xoş, əgər pisdirsə, işləri də pis olacaqdır.”²

Uşaqlara deyək:

-Allah bizə qarşı Mehriban olduğu və hər şeyi bacardığı üçün sənin problemlərini həll edə bilər.

-Allah məzlumların nalələrini eşidir.

-Allah Bağışlayan olduğu üçün səhvən etdiklərimizi bağışlayır.

-Allah Səttar³ olduğu üçün dostlarımızın yanında eyblərimizi örtür.

-Allah hamımızın yaxşılığını istəyir və istəyir ki, dərslərimizdə həmişə uğur qazanaq. Əgər Ondən kömək istəsək, kömək edər.

Bu kimi xoş ifadələri uşaqlara söylədikcə, onların Allaha qarşı xoş gümanını gücləndirmiş oluruq. Nəticədə isə uşaqların inamı və imanını Allaha daha da artmış olur.

¹ “Biharul-ənvar”, c. 91, səh. 384.

² “Usulu-kafi”, c. 4, səh. 220-221. İman və küfr kitabı. “Allaha xoş güman” fəsli.

³ Eyibləri Örtən.

Uşağın düşüncə bacarığını çiçəkləndirmək

Uşaq üçün uşaq formasında pазl¹ düzəldin. Amma bu pазl on səkkiz hissədən ibarət olsun. Hər hissənin bir üzündə bu hərflərdən (A-l-l-a-h-u-ş-a-q-l-a-r-ı-s-e-v-i-r) birini yazın. Yaxud pазl on hissədən ibarət olsun: (M-e-h-r-i-b-a-n-A-l-l-a-h).² Sonra pазlin o biri üzünü nömrələyib uşağa verin ki, onu yerdə qursun. Ona nömrələri düzgün və ardıcıl qoymağına kömək edin. Uşaq rəqəm olan hissələri yerə düzdükcə, hərflər də yanbayan qurulur. Sonda isə bu ifadələr gözə dəyir: **Allah uşaqları sevir** və ya **Mehriban Allah**. Beləliklə, bu yolla uşağa Allahın fəaliyyətlərimizin mərkəzində durduğunu başa sala bilərik.

Uşağın düşüncə və bacarığının çiçəkləndirməsinin yollarından biri də birlikdə kinoya baxdığımız və ya ona hekayə danışdığımız zamandır. Kino, yaxud hekayənin maraqlı və həssas yerinə çatanda övladımızdan soruşaq: “Əzizim! Sən əgər burda olsaydın, nə edərdin?”

Məsələn, Yusif Peyğəmbərin (ələyhissalam) qardaşları Onu quyuya atdıqları anda övladımızdan soruşun: “Sən əgər quyuya düşsən nə edərsən?” Yaxud Həzrət Adəmlə (ələyhissalam) Həvvanın dastanında şeytan vəsvəsə etdiyi zaman soruşun: “Əgər sən onların yerinə olsaydın, nə edərdin? Allahın sözünə qulaq asardın, yoxsa şeytanın?”

Belə üsulun bir neçə faydası var:

-Övladlarınızın ruhiyyəsi ilə tanış olarsınız. Əgər dastanın sonunu qələbə ilə qurtarsalar, bu onların şücaəti sevməsini göstərir.

-Uşaqlar, Allahın Öz bəndələrini məsələn, Həzrət Yunisi (ələyhissalam) balığın qarnından, Həzrət Yusifi (ələyhissalam) quyunun qaranlığından və günahdan, Həzrət Muhəmmədi (salləllahu ələyhi və alihi və səlləm) ölümdən son anda necə xilas etməsini anlayarlar.

-Nəticədə düşüncələri çiçəklənər, imanları güclənər və özlərinə inamları artar.

¹ Pазl (ing. *jigsaw puzzle*) - oyun-tapmaca növüdür. Bu oyunda, müxtəlif formalı şəkil fraqmentlərindən (hissələrindən) ibarət mozaikamı qurmaq tələb olunur.

² Hər valideyn öz zövqünə uyğun istədiyi sözləri yazsa bilər.

UŞAQLARIN İMAN VƏ ƏQİDƏVİ TƏRBIYƏSİNDƏN NÜMUNƏLƏR

Böyüklərin uşaqlara əməli təsiri

Səhl Şüştəri adlı arıfdən soruşdular: “Bu məqama necə yetişdin?” Buyurdu: “Mən yeddi yaşında dayımgildə yaşayırdım. Gecə yarısı yuxudan oyanıb çölə çıxdım. Qayıdanda dayımın qibləyə oturduğunu gördüm. Çiyində əba, başında əmmamə namaz qılırdı. Bu mənzərədən xoşum gəldi. Yanında əyləşdim. Namazın salamını deyəndən sonra məndən soruşdu: Dayı qurban, burda niyə oturmusan, get yat! Dedim: Bu əməlinizdən xoşum gəldi və yanınızda oturmaq istədim. Dedi: Hə, indi isə get, yat! Getdim və yatdım. Sonrakı gecədə yuxudan ayılıb dayımı yenə də namaz halında gördüm. Yanına gəldim. Yenə mənə dedi: Get, yat! Ona belə dedim: Dayıcan! Mən istəyirəm ki, siz hər nə deyirsiniz, mən də onu təkrarlayım. O gülümsədi, sonra məni qibləyə tərəf oturdub dedi: Yaxşı, əgər istəyirsənsə, onda bir dəfə belə de: Ya Hazir, ya Nazir.¹ Bu zikri hər gecə neçə dəfə təkrarladım. Sonra yavaş-yavaş dəstəməzi öyrəndim. İş o yerə çatdı ki, dayımın yanına getməmiş, özüm sübh azanından qabaq oyanır və namazdan sonra təsbeh əlimdə həmin zikri deyir və bundan ruhi ləzzət alırdım. Nəticədə belə bu məqama yetişdim.”

Yəhudi kişi müsəlman olur

Yəhudi alimlərindən biri İslam Peyğəmbərinin (salləllahu ələyhi və əlihi və səlləm) vəfatından² sonra xəlifələrdən birinin yanına gəlib soruşdu: Peyğəmbərin (salləllahu ələyhi və əlihi və səlləm) canişini sənsən?

Xəlifə cavab verdi: Bəli!

Yəhudi: Sənə sualım var.

Xəlifə: Soruş!

Yəhudi: Allah göydədir, yoxsa Yerdə?

Xəlifə: Allah göydədir və ərşin üstündədir. Quran belə buyurur:

اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ

¹ Ey həmişə hər yerdə Hazır olan və ey həmişə hər yerə Nəzarət edən!

² Tarixi mənbələrə əsasən Əziz Peyğəmbərimiz (salləllahu ələyhi və əlihi və səlləm) şəhid olmuşdur.

«Allahdan başqa heç bir tanrı yoxdur və O, böyük ərşin Sahibidir.»¹

Yəhudi: Deməli belə çıxır ki, Allah Yer üzündə yoxdur. Düzdürmü?

Xəlifə acıqla dedi: Bu zındıqların əqidəsidir. Məndən uzaqlaş, yoxsa səni öldürərəm!

Yəhudi İslam dinini lağa qoya-qoya təəccüblü halda qayıtdı. Müşkülləri həll edən Əmirəl-möminin Əli (ələyhissalam) bu məsələdən xəbərdar olub yəhudini yanına çağırdı və buyurdu: Mən sənənlə filankəsin arasındakı söhbətdən agaham. Cavabım belədir: Allah-təalanın Özü, məkanı yaratdığı üçün Onun məkanı yoxdur. Beləliklə, Allah-təala məkanın Yaradıcısı olduğu üçün məkanı Yaradan məkanın özündən üstün sayılır.

Sonra İmam (ələyhissalam) davamında belə buyurdu: “Mən sənəni diqqətini öz asımanı Kitabımızdan² olan bir dastana cəlb etmək istəyirəm. Belə ki, dünyanın hər tərəfindən (şimal, şərq, cənub, qərb) bir mələk gəlib bir-birinə çatdılar. Şərqdən gələn mələk qərbdən gələndən soruşdu: Hardan gəlirsən? O, “Pərvərdigarımın yanından”- deyə cavab verdi. Beləliklə, mələklər bir-birindən eyni sualı soruşub eyni cavabı aldılar.”

Sonra Həzrət buyurdu: “Hər bir eyb və nöqsandan pak olan Allah hər yerdə var və heç bir yer başqa yerdən Ona yaxın deyil.”

Bu zaman yəhudi kişi dedi: “Mən şəhadət verirəm ki, İslam dini haqqdır. Peyğəmbərin canişinliyinə hamıdan ləyaqətli olanı məhz Sənsən.”³

Bir dəqiqə ərzində Allahın isbatı

Allahı tanıyan birisi küçədən keçirdi. Bir nəfər onu gördü və tələsik yanına gəlib dedi:

-Bir dəqiqə ərzində Allahı mənə tanıtdırmağımı istərdim.

-Sən varsan, ya yoxsan?

-Əlbəttə, varam və olmağım da heç bir şəklim yoxdur.

-Sən özün, özünü düzəltmişən (yaratmışsan)?

-Xeyr! Çünki bir şeyi düzəltmək üçün bir sıra vasitələr və əşyalar lazımdır. Bunlar da ki, məndə yoxdur. Həm də bu işi bacarmıram.

¹ “Nəml” surəsi, ayə 26.

² Tövrat.

³ “Təvhid”, səh. 178, bab 28, hədis 11. Şeyx Səduq.

-Deməli, öz sözüünə əsasən hər hansı bir şeyin düzəlməsi üçün bacarığı olan və nəyi düzəltdiyini bilən bir “Qurucu” olmalıdır. Biz Onu “Allah” adlandırırıq.

Bəhlulun cavabı

Bir gün Bəhlul məscidin yanından ötərkən Əbu Hənifənin¹ öz şagirdlərinə dərs keçdiyini görür. Ayaq saxlayır və qulaq asmağa başlayır. Görür ki, Əbu Hənifə deyir: “İmam Cəfər Sadiqin (ələyhissalam) bəzi sözləri məni çox təəccübləndirir. O deyir ki, Allah-təala nə bu dünyada, nə də axirətdə görünməyəcək. Mən isə deyirəm, məgər mümkündür ki, bir varlıq olsun, amma gözə görünməsin? O deyir ki, şeytan axirətdə Cəhənnəm odunda yanacaq. Mən isə deyirəm, şeytan oddan yaranmışdır. Oddan yaranan bir şey heç vaxt odda yanmaz və atəş ona təsir etməz. O deyir ki, insanlar öz işlərinə məsuldur (öz əməllərində ixtiyar sahibidirlər). Mən isə deyirəm, bütün işlər Allahın iradəsinə bağlıdır və biz öz əməllərimizə cavabdeh deyilik. İşlərimiz və əməllərimiz Allahın ixtiyarındadır.”

Bəhlul bu sözləri eşidən kimi yerdən bir parça bərkimiş torpaq götürüb Əbu Hənifənin başına vurdu. Başı qanayan Əbu Hənifə Bəhlulu tutub hakimin yanına şikayətə gəldi. Hakim Bəhlulu dindirdikdə o, belə cavab verdi: “Mən gördüm Əbu Hənifə deyir ki, hər nə varsa, gərək gözə görünsün. İndi o, başının ağrıdığını deyir. Əgər doğru deyirsə, ağrını mənə göstərsin.

O deyir ki, şeytan oddan yaranmışdır və oddan yaranan hər bir şey heç vaxt odda yanmaz. Mən onu torpaq parçası ilə vurub başını yarmışam. Onun sözüünə əsasən, həmin ağrı ona təsir etməməlidir. Çünki onun özü torpaqdan yaradılıbdır. Deməli, torpaq ona heç bir təsir edə bilməz.

O deyir ki, insan öz işlərinə cavabdeh deyil və bütün işlər Allahın iradəsi ilə həyata keçir. Əgər mən torpaq parçası ilə onun başına çırpmışamsa, mənim təqsirim yoxdur. Çünki mən Allahın iradəsi ilə hərəkət etmişəm. Deməli, o məndən yox, Allahdan şikayət etməlidir.

Əbu Hənifə Bəhlulun cavablarını eşidib öz sözlərindən utandı və hakimin yanından çıxıb getdi. Hakim isə Bəhlulu əfv edib buraxdı.”²

¹ “Hənəfi” məzhəbinin banisi.

² “Qəlbe səlim”, səh. 213.

Bəhlul bu yolla maddiyyat aləminə imanı olan kişiyyə tutarlı cavab verdi.

Allah heç vaxt yatmır

Bir gün Həzrət Musa (ələyhissalam) Allahın heç vaxt yatmayıb həmişə oyaq qalması haqqında düşünürdü. Allah-təala bunun cavabını Musa Peyğəmbərə (ələyhissalam) bildirmək üçün ona vəhy etdi: “Üç gün üç gecə dözüb oyaq qalan iki nəfəri axtar tap və hərəsinə bir şüşə qab ver ki, əllərində tutsunlar.”

Həzrət Musa (ələyhissalam) gedib onları tapdı və hərəsinə bir şüşə qab verdi ki, saxlasınlar. Lakin bir neçə müddətdən sonra yuxu onları üstələdi və şüşə qablar əllərindən düşüb sındı. Vəhy gəldi: “Ey Musa! Cavabını aldınmı? Əgər Mən bir an mürgüləsəm, yaranış aləmi dağılar. Mövcud olan hər şeyin öz yerində olması, Mənim ayıqlığıma görədir.”¹

Hər tərəf Allahın üzüdür

Yəhudi bir kişi Həzrət Əlinin (ələyhissalam) yanına gəlib soruşdu: “Allahın üzü hansı tərəfdədir?” İmam (ələyhissalam) İbni Abbasa tərəf dönüb buyurdu: “Bir qədər odun yığıb yandır!” İbn Abbas da odun yığıb atəş düzəltdi. Həzrət Əli (ələyhissalam) yəhudidən soruşdu: “Bu atəşin üzü hansı tərəfə baxır?” Yəhudi: “Hər tərəfi onun üzüdür.” Həzrət: “Mənim Pərvərdigarım da belədir. Qərb və Şərq Onundur, hara baxsan, Allahı görərsən!”²

وَلِلَّهِ الْمَشْرِقُ وَالْمَغْرِبُ فَأَيْنَمَا تُولُوا فَانَّمَّ وَجْهَ اللَّهِ

«Şərq və qərb (yer kürəsi, eləcə də şərq və qərbi olan bütün planetlər) Allaha məxsusdur. Odur ki, (bütün dua və ibadətlərdə) hansı tərəfə üz tutsanız, Allahın üzü (səmti) oradır.»³

Birinci müsəlman uşaq

İmam Əli (ələyhissalam) uşaq ikən Əziz Peyğəmbərimiz (salləllahu ələyhi və alihi və səlləm) Onu, atası Əbu Talibdən alıb Öz himayəsində saxladı və böyütdü. Heç kimin Əli (ələyhissalam) kimi Peyğəmbərə möhkəm iman və əqidəsi yox idi. Allahın rəsulu

¹ “Əddurrul-mənsur”, c. 1, səh. 327. Cəlaluddin Syuti.

² “Xisal”, səh. 597. Şeyx Səduq.

³ “Bəqərə” surəsi, ayə 115.

(salləllahu ələyhi və alihi və səlləm) peyğəmbərliyə seçiləndə və dəvətini aşkar edəndə Ona birinci iman gətirən Əli (ələyhissalam) idi. Onun o zaman on yaşı var idi. Camaat Əlidən (ələyhissalam) soruşdu: “Muhəmmədə iman gətirib Onun dinini qəbul etmək üçün atan Əbu Taliblə məsləhətləşmişən?” Əli (ələyhissalam) cavabında buyurdu: “Xeyr.” Dedilər: “Bu barədə atandan məsləhət almaq istəmirsən?” Buyurdu: “Allah məni yaradanda atamla məsləhətləşmişdir ki, mən də indi Onun dinini qəbul etmək üçün atamla məsləhətləşim?”¹

Allahı tanıyan yeniyetmə

Alimlərdən biri yanına gələnlərin arasından bir yeniyetməyə daha çox hörmət qoyar və onu hamıdan çox əzizləyərdi. Bəziləri alimin bu işinə öz etirazlarını bildirirdilər? Həmin alim əməli surətdə cavab verməsi üçün onlara belə dedi: “Gedib heç kimin görmədiyi bir yerdə hərəniz bir toyuq kəsib gətirin!” Bir müddətdən sonra hamı kəsilmiş toyuqla, lakin o yeniyetmə isə diri toyuqla qayıtdı. Ondən soruşdular: “Nə üçün alimin əmrini yerinə yetirmədin?” O cavabında dedi: “Yerinə yetirdim. O, bizdən heç kəsin görmədiyi yerdə toyuğu kəsməyimizi istədi. Mən isə belə bir yeri tapa bilmədim. Hara gədirimsə, Allahı orda Hazır və Nazir görürdüm. Allahın hər yerdə olması məni toyuğu kəsməkdən çəkindirirdi.”²

Nəmrud Allah deyil

İbrahim Peyğəmbərin (ələyhissalam) anası Nəmrudun münəccimlərin sözüünə görə bütün uşaqları qətlə yetirməsini eşidəndə İbrahimi parçaya büküb bir mağaraya apardı. Ana hər gün uşağa baş çəkirdi. Bir gün yenə ona baş çəkməyə gedəndə uşağın öz barmağını sovurmasını və onunla qidalandığını gördü. Yeddi il belə keçdi. Bir gün uşaq anasından soruşdu: “Anacan! Camaatın Pərvərdigarı kimdir?” Ana: “Nəmrud.” Uşaq: “Bəs Nəmrudu Yaradan kimdir?” Beləliklə, ana başa düşdü ki, Nəmrudun axtardığı uşaq budur.³

¹ “Hekmətha və əndərza”, c. 2, səh. 172. Şəhid Murtəza Mütəhhəri.

² “Məcmueye veram”, c. 1, səh. 236.

³ “Cəvamiul-hikayat”, səh. 43.

Xaliq, “Allahdır” adı

Göydən, Günəşdən, Aydan,
Yerdən, dənizdən, çaydan,
Kəpənəkdən, arıdan,
Ağacda albalıdan.
Yaranması sirrini,
Xaliqin kimliyini,
Bir-bir onlardan sordum,
Cavaba qane oldum.
Adı yadımda qaldı,
Xaliq, “Allahdır” adı.

DOQQUZUNCU FƏSİL

ZEHNİMİZİ ALLAHA TƏRƏF DƏYİŞƏK

Ey valideyn və müəllimlər! Siz Allahı necə təsəvvür edirsiniz? Allah sizin uşaqlıq və yeniyetmə dövrünüzün Allahıdır? Yoxsa Onu özünüz (zehninizdə) böyütmüsünüz? Allahınız necədir? Bəziləriniz Onu yenə də “kişi”¹ təsəvvür edirsiniz? Quran və rəvayətlərdə Allahın necə təsəvvür olunduğu sizin üçün mühüm deyilmi? Allah başqa mövcudların yanında mıdır? Yaxud Allah təsirli amillərdən və ya varlıq aləminin bir hissəsidir? Yoxsa heç biri? Siz hansı birini düşüncənizdə yetişdirirsiniz?

Allahı təsəvvür etmək üçün bir neçə “addım” keçməyə ehtiyacımız var:

Allahla məxluqların müqayisəsi

Allahı düzgün tanımaqda təsir qoyan mühüm nöqtə “Xaliq”lə² “məxluq”un³ arasında müqayisədən çəkinməkdir. Müqayisə, yəni aləmlərdə olan bütün mövcudların müxtəlif xüsusiyyət və sifətlərə malik olması. Məsələn, görünmək, zaman, məkan, cisim, arvad-uşaq, dəyişmək və s. Bu xüsusiyyətlər hətta Allahın bəzi məxluqlarında (mələklərdə) belə yoxdur. Lakin Allahın pak zatı isə bütün bunlardan uzaqdır.

Mərhum ustad Mütəhhəri bu barədə yazır: “Allahın vücuduna şəkk edən alimlərin çoxu, Onun vücudunu sübut edən səbəblərinə qane olmamaqları deyil, əksinə Allahın təsəvvürü əvvəldən onların zehnlərində səhv həkk olmasıdır.”⁴

Allahın zatı Qurani-Kərimdə buyurulduğu kimi hər yerdə aşkardır:

أَفِي اللَّهِ شَكٌّ فَاطِرِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ

«Məgər göyləri və Yeri yaradan Allah barəsində şübhə var!?»⁵

¹ El arasında belə bir məşhur ifadə var: “O kişi bilən məsləhətdir.”

² Yaradan.

³ Yaranan.

⁴ “Məcmueye asar”, c. 6, səh. 969.

⁵ “İbrahim” surəsi, ayə 10.

İmam Əlinin (ələyhissalam) buyurduğu xütbənin seçmələrini diqqətinizə çatdırırıq: “Tovhidin uca nöqtəsi bəşərin xüsusiyyətlərini Allaha nisbət verməməkdədir, hər kəs belə etsə, Allaha şərikin qoşmuş olur. O, elə bir məbuddur ki, sifətlərini əhatə edə bilən hüdud yoxdur. Nə Onun üçün müəyyən edilmiş zaman və nə də Onun üçün uzun müddət vardır...”

Başqasını Ona tay bilən ikiliyə düşmüş olar. İkiliyə düşən isə Onun bölünüb-parçalana biləcəyinə inanmış olar. Onun bölünə biləcəyinə inanan hər kəs Onu tanımır. Onu tanımayan Ona doğru işarə edər. Ona işarə edən Onu məhdudlaşdıraraq çevrələyər. Onu məhdud hesab edən Onu sayar”...”¹

Deməli, zehnimizdəki Yer üzünün məxluqlarına oxşayan allah, artıq allah deyil, zehnimizin qurduğu məxluqdur.

Hər şey öz əksi ilə tanınır

Zehnimizdə olanları və gördüyümüz əşyaları onun ziddi ilə tanımağımızdır. Təbii aləmdə hər bir şeyin öz əksi var. Məsələn, biz gecəni gündüzlə, istini soyuqla, xəstəliyi sağlamlıqla və s. tanıyıırıq. Niyə biz birinə gözəl, digərinə isə çirkin deyirik? Çünki gözəllərlə bərabər çirkinləri də müşahidə etmişik. Əgər bu dünyada hamı “Yusif” olsaydı, nə eybəcərlik, nə də gözəllik mənə tapardı. Tərəflərdən biri mənasız olsa, o biri heç vaxt mənalı olmaz.

Bəli, əgər zehnimiz “antonimlə” üns bağlasa, məlumdur ki, onun əksini tapmış oluruq. Amma əksi tapılmayan bir şeylə üzləşərkən onun vücudunu qəbul edə bilmirik.

İndi biz “**Allah**” adlı heç bir ziddi və tayı olmayan bir mövcudla üzləşmişik. Nuru qaranlıqla tanıyan insan “Kamil Nur”la (Allah) üzləşəndə Ona etinasız yanaşmalıdırmı? Əlbəttə ki, yox! Biz gərək Allah barəsində bu kimi təsəvvürləri zehnimizdən silək.

Ustad şəhid Murtəza Mütəhhəri bu barədə yazır: “Qəribə nöqtədir! Heç vaxt gizli olmayan Haqqın zatı nəzərlərdən gizlidir. Həmişə bir şeyi öz qarşılığı ilə tanıyan bu zəif bəşər Haqqın zatına diqqət etməkdən qafildir. Əgər O, bəzən gizli, bəzən isə aşkar olsaydı, onda nəzərlərimizdən gizli qalmazdı. Lakin Dəyişməz, Batmaz, Çıxmaz olduğu üçün bəşər Ondən qəflətdədir.”²

¹ “Nəhcül-bəlağə”, xütbə 1.

² “Məcmueye asar”, c. 6, səh. 125.

Allahı məchullar içində axtarma!

Üçüncü addım Allahı məchullar arasında axtarmaqdan çəkinməkdir. Bəziləri hər hansı bir müəmmaya çatıb onu həll edə bilməyəndə bunu Allaha nisbət verməyə öyrəşiblər. Misal üçün fərz edək ki, iki nəfər arasında çörəyin ələ gəlməsi barəsində aşağıdakı formada sual-cavab olunur:

- Hər gün yediyin bu çörək hardan gəlib?
- Bu çörək, təndirdə xəmirin bişməyindən ələ gəlib.
- Xəmir hardan gəlib?
- Buğdanın üyüdülməsindən əmələ gələn undan.
- Buğda necə?
- Əkinçi onu əkib yerdən çıxarılandı sonra onu biçib xırmana verib və orda da samanını ayırıblar.
- Torpaqda necə bitib?
- Yağışın və Günəşin saçmağı ilə yaşıllaşib.
- Bəs yağış, Günəş və buğdanın dənəsi hardan tapılıb?
- Bunları Allah verib!!!

Allah barəsində belə təfəkkür səhv olmaqdan əlavə din nəzərində şirk sayılır. Çünki buğda dənəsinə qədər Allahın vücudundan xəbər yox idi və birdən O, tapıldı. Belə düşüncələrdə sanki Allahla təbiət hadisələri (yağış, əkinçi, Günəş) arasında işin bölünməsi baş verir. Başqa sözlə desək, bəzi mərhələlər, Allahın dəxaləti olmadan maddi hadisələr vasitəsi ilə baş verir, bəzi mərhələlərdə isə Allahın Özü dəxalət edir. Belə bir təfəkkür yanlışdır.

Şəhid Mütəhhərinin dediyi kimi guya Allah öz yaratdıqları ilə birgə işləyir. O deyir: “Təbii səbəblər ilə bir sırada duran allah-həqiqi allah deyil.”¹

Allahın zətı haqqında düşünmə!

Növbəti addım Allahın zətı barəsində düşünməməkdir. Onun zətı haqqında düşünmək, okeanı xırda bir qaba yerləşdirməsinə və ya ana bətnindəki uşağın bu dünyanın işlərindən xəbərdar olmasına bənzəyir. Belə bir təfəkkür düzdürmü? Heç kəs, hətta Məsumlar (ələhimussalam) belə Onun zətını dərk edə bilməzlər. Qurani-Kərim buyurur:

تَعْلَمُ مَا فِي نَفْسِي وَلَا أَعْلَمُ مَا فِي نَفْسِكَ

¹ “Bist qoftar”, səh. 377.

«Sən mənim nəfsimdə olanı bilirsən, (amma) mən Sənin zatında olanı bilmirəm.»¹

Əlbəttə ki, Allahı tanımaq, Ona mərifət tapmaq, həmçinin Onun sifətləri haqqında məlumat toplamaq, dinimizdə təkid olunan ən ümdə məsələlərdəndir. Amma naməhdud olan Allahın zatını və həqiqətini məhdud olan zehnimiz necə anlasın? Buna görə də Allahın sərhədsiz zətini haqqında düşünmək, insanı nəinki Allaha yaxınlaşdırır, əksinə Uca Yaradana tanımaqdan uzaqlaşdırır. Biz bu aləmdə olan bir çox mövcudları, hətta özümüzün həqiqət və zatında olan müəmmaları kəşf etməyə acizik. Belə olan surətdə necə cürət tapıb bu naqis ağılımızla kamil olan bir varlığın zatını bilmək istəyirik?

İmam Baqir (ələyhissalam) buyurur: “Allahın yaradılışı haqqında düşünün, lakin zətini haqqında düşünmək sərgərdanlıqdan başqa sizə heç bir fayda gətirməz.”²

Çox yaxın olan Allah

Allahın vücudu hamı üçün aydındır. “Allahı tanımaq” və “Allaha tərəf getmək” zətən insanların vücudundadır. Buna “fitrət” deyilir. Deməli, Allahın varlığını isbat etmək üçün dəlil və bürhana ehtiyacımız yoxdur. Qurani-Kərim buyurur:

فَأَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا فِطْرَةَ اللَّهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا لَا تَبْدِيلَ لِخَلْقِ اللَّهِ ذَلِكَ الدِّينُ الْقَائِمُ
وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ

«Haqqə tapınaraq ürəyini (qəlbini) bu dinə (İslam dininə) sarı döndər. Allah həmin fitri din əsasında insanları yaratmışdır. Allahın xilqətində əsla bir dəyişiklik ola bilməz. Sabit və möhkəm olan din budur. Lakin insanların çoxu (bunu) bilmirlər.»³

Ayədə dinin fitri olması bəyan edilir. İnsan zətən dinpərəst və haqqpərəstdir. Buna görə də Allaha meyllilik hamıya aiddir. Dinin fitri olması o demək deyil ki, insan din yolunda çalışmamalıdır. Fitri din sabit və davamlıdır. Aludə olan mühit onu heç vaxt yox edə bilməz. Bəzən Allahın varlığını isbat etməyimiz və ya hər hansısa

¹ “Maidə” surəsi, ayə 116.

² “Usule etiqadat”, səh. 54.

³ “Rum” surəsi, ayə 30.

bir dəlil gətirməyimizin səbəbi qəblərin oyanması və tənbeh olmasına görədir.

Fitrət sözünün mənası xilqət, yoxluğun aradan qaldırılması və bir mövcudun yaradılmasıdır. Allah, insanı haqqa meyilli və batilə ikrahlı yaratmışdır. Necə ki, ana fitri olaraq öz övladına bağlıdır.¹

وَلَيْنَ سَأَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ لِيَقُولَنَّ اللَّهُ

«Əgər onlardan (müşriklərindən) – göyləri və Yeri kim yaratmışdır? Günəşi, Ayı kim ram etmişdir – deyə soruşsan, onlar mütləq cavab verəcəklər: Allah.»²

Allahdan qafil olmağın tənha səbəbi fitrət zülalının üzərini dünya sevgisinin qalın pərdəsinin örtməsi və bu zülalə günah tozunun qonmasıdır. O qafil şəxs əgər tufanlı dənizin ortasında özünü xilas edə bilməsə, onun fitrəti oyanar və çiçəklənər. Nəticədə isə Allahdan başqa heç kəsi çağırmaz:

وَفَرِحُوا بِهَا جَاءَتْهَا رِيحٌ عَاصِيفٌ وَجَاءَهُمُ الْمَوْجُ مِنْ كُلِّ مَكَانٍ وَظَنُّوا أَنَّهُمْ أُحِيطَ بِهِمْ دَعَوُا
اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ لَئِنِ أَنْجَيْتَنَا مِنْ هَذِهِ لَنَكُونَنَّ مِنَ الشَّاكِرِينَ

«Və onlar ondan xoşhal olduqları zaman, (birdən) həmin gəmilərə şiddətli bir külək əsər, (dənizin) dalğa(sı) hər tərəfdən onlara çırpılar və onlar (dalğaların və bəlanın) mühasirəsində olmalarına yəqinlik edərlər, (o halda) iman və etiqadda saf niyyətlə Allahı çağırırlar ki: Əgər bizi bundan (bu təhlükədən) qurtarsan, mütləq şükr edənlərdən olacağıq.»³

Allah - Öz dili ilə

Aydın oldu ki, Allahın tayı olmadığı üçün Onu əksi ilə tanıya bilmərik. Bəs Allahı necə tanımalıyıq?

Ümumiyyətlə, hər hansı bir kəsi tanımaq istəsək, birinci növbədə onu öz dili ilə tanıya bilərik. Əgər ona əlimiz çatmasa, digər iki yolla da tanımaq olar:

- 1) Qoyduğu izlər və əsərlər ilə.
- 2) Dostları və nümayəndələrinin vasitəsi ilə.

¹ “Nur” təfsiri, həmin ayənin təfsirində. Ustad Möhsin Qiraəti.

² “Ənkəbut” surəsi, ayə 61.

³ “Yunus” surəsi, ayə 22.

Allahın Özü ilə bir başa əlaqə olmadığı üçün hər iki yoldan istifadə etməliyik. İlahi izlərin bəziləri oxumalı (Qurani-Kərim), bəziləri isə görməlidir (təbiət). Allah-təala Özünü Quranda belə tanıtdırır:

-Heç bir şeyə bənzəmirəm.¹

-Harada olsanız, Mən sizinləyəm və etdiklərinizi görürəm.²

-Hər şeyin Əvvəli, Axırı, Zahir və Batini Mənəm. Hər şeyə Ağah olan məhz Mənəm.³

-Mən sizə şah damarınızdan da yaxınam.⁴

-Göylərin, Yer və ərşin Pərvərdigarı Mənəm və onların təsəvvür etdiklərindən uzağam.⁵

-Gizləndə və aşkarda olanların hamısını bilirəm.⁶

-Hamının Mənə ehtiyacı var, Mən isə heç kəsə ehtiyacı deyiləm.⁷

-Bütün varlıqlar Mənim qarşımda təslimdirilər.⁸

-Əmr və səltənət sahibi Mənəm.⁹

-Mən yaranışın Nuruyam.¹⁰

-Hansı səmtə üz tutsanız, Mən ordayam.¹¹

Gözəl bir rəsm əsərinin rəssamını görmədən onun istedadlı və məharətli bir rəssam olduğunu etiraf edirik.

Bu cəzbedici və heyrətli yaranış aləminin Rəssamı da Allahdır. Bəli, təbiətin bütün bu gözəllikləri məhz Onun əsəridir.

İkinci yol isə yuxarıda dediyimiz kimi dostlar və nümayəndələr vasitəsilədir. Allah-təala tərəfindən təyin olunan bu nümayəndələr Peyğəmbərlər və İmamlardır. Onlar, Allah barəsində səhv olan baxışlarımızı və təsəvvürlərimizi düzəltməklə yanaşı bizə həyatda düzgün və mənalı yaşamağı öyrədirlər.

¹ “Şura” surəsi, ayə 11.

² “Hədid” surəsi, ayə 4.

³ “Hədid” surəsi, ayə 3.

⁴ “Qaf” surəsi, ayə 16.

⁵ “Zuxruf” surəsi, ayə 82.

⁶ “Rəd” surəsi, ayə 9.

⁷ “Fətir” surəsi, ayə 15.

⁸ “Bəqərə” surəsi, ayə 116.

⁹ “Ali İmran” surəsi, ayə 26.

¹⁰ “Nur” surəsi, ayə 35.

¹¹ “Bəqərə” surəsi, ayə 115.

Başqa sözlə desək, indiyə kimi dünyaya baxdığımız eynəyi çıxarıb ayrı eynək taxmalıyıq. Biz, təbiətdə böyümüşük, təbiət və maddə ilə təmasda olub onunla üns bağlamışıq. Buna görə də hər şeyi onunla ölçmək istəyirik. Biz, dünyanı zaman və məkan içində görürdük. İndi bilmək istəyirik ki, dünya içində zaman və məkan olmayan başqa bir səhifə açmaq olarmı? Allah zamana və məkana aid deyil, onları Yaradandır. O, həmişə olub və həmişə də olacaqdır. Həmişə olan vücudun yaradana ehtiyacı varmı? Əksinə yarananın Yaradana ehtiyacı var. Allah yaranan deyil, Vücudu isə Öz zatındadır.

Əgər zehnimizdə Allah-təalanı zaman və məkan kimi maddi xüsusiyyətlərdən çıxarıb zaman və məkanı olmayan fəzada təsəvvür etsək, Onun tovhid və başqa xüsusiyyətlərini rahatlıqla qəbul edərik.

İmam Sadiq (əleyhissalam) buyurur: “Allah zaman, məkan, hərəkət və bu kimi məhdudlardan üstündür, çünki onları yaradan məhz Odur.”¹

Uşağın tərbiyəsi üçün mühüm üsullar

-Uşaqlarınızın qəlbində Allaha və Əhli-Beytə (əleyhimussalam) qarşı məhəbbət yaradın!

-Uşağa göstəriş verin ki, sədəqəni hətta bir tikə çörək və ya bir xurma olsa belə, öz əli ilə versin.

-Onu öpün və qucaqlayın!

-“Başa düşmədim əzizim. Bir az daha açıqlaya bilərsən?” deyə soruşun! (Bu sual ona özünü açıqlamasına fürsət verəcək).

-“Səni çox istəyirəm” deyin və səbrlə onu dinləməyi bacarın!

-Onunla oynamaq üçün vaxt ayırın!

-Onunla eyni boya əyilin, gözlərinə baxın və onu anlamağa çalışın!

-Sağlam qidalanmağı öyrədin!

-Onunla danışın! Havadan-sudan, ondan-bundan!

-Ona diqqət göstərin və onun rəyinə hörmət edin!

-Uşağın səhvini bağışlayın və güzəştə gedin!

-Uşaq yaxşı işi başa çatdırdıqdan sonra mükafat verin! O, mükafata öz işinin davamı kimi baxmalıdır.

-Övladlarınız uşaq ikən onlarda özünə inam və ruh yüksəkliyi yaradın!

¹ “Biharul-ənvar”, c. 3, səh. 309, hədis 1.

-Özünüzdün müvəqqəti rahatlığınız üçün onların ruhunu sındırmayın və onların psixologiyasını zəiflətməyin!

-Uşağın yaxşı əməl və əxlaqını tərifləyin, özünü yox! Uşaq başa düşməlidir ki, onun özü yox, yaxşı işi dəyərlidir. Ümumiyyətlə, insanın dəyəri onun xeyir işindədir.

-Tərifdə həddi aşmayın, çünki uşaq lovğalanıb xudbin ola bilər.

-Uşağı xeyir işlərə həvəsləndirin, çünki o, öz zəhmətinin bəhrəsini görəndə sevinir.

-Uşağın yaxşı işlərini dəyərləndirməklə onda özünə qarşı etimad yaradın! Belə dəyərləndirmə səbəb olur ki, uşaq qərar çıxaranda qətiyyətli olsun.

-Bir uşaqdan məntiqli söz eşitdikdə onu təsdiqləməklə düşüncəyə həvəsləndirin!

-Uşağın ruhiyyəsində müsbət nöqtələri tapın və həmin nöqtələrdən dolayı uşağa həvəs verin!

-Uşaq yeni rəftarlar öyrəndiyi zaman onu ardıcıl mükafatlandırın!

-Çalışın ki, uşaq yaxşı iş müqabilində mükafatı rüşvət kimi qəbul etməsin. Belə olsa, yalnız mükafatlananda müsbət addım atar.

-Uşağı danlamaq əvəzinə, onun müsbət işlərini dəyərləndirin!

-Diqqətli olun ki, sizin tərif və təşviqiniz onda özünü islahə həvəs yaratsın.

-Uşağın irəliyə doğru hər addımını dəyərləndirin!

-Uşağın rəftarındakı müsbət nöqtələrin qeydə alınması xüsusi diqqət tələb edir. Bu nöqtələr üzərində çalışın!

-Uşağın tərbiyəsində təşviq tənbehdən təsirlidir.

-Saleh övladlarınıza üstünlük verin, lakin ayrışdırıcıya yol verməyin!

-Uşaq bilməlidir ki, hansı əməlinə görə təşviq edilir.

-Uşağı cəmiyyət arasında mükafatlandırmağa çalışın, çünki bunun təsiri böyükdür.

-Yadda saxlayın ki, sizin hər xoş sözünüz uşağı xeyir işə sövq edən təkan olur.

-Uşağın müsbət rəftarlarının artması üçün hər kiçik addıma diqqətli olun, nəyisə nəzərdən qaçırmayın!

-Uşaq görəndə ki, onun müsbət addımını diqqəti çəkmir, o, bu addımı ikinci plana keçirir.

-Uşağı elə tərbiyə edin ki, çətinlikdən qorxmasın, həmişə qısa yola üstünlük verməsin.

-Uşaqda axtarış və analiz məharətlərini gücləndirin!

-Uşaq bir yeməyi sevirsə, ona bu yeməyi hazırlamaq şəraiti yaradın!

-Yeniyyətə və gəncə başa salın ki, onların Allah nəzərində məqamı yüksəkdir. Bu halda övladlar özlərini Allahın hüzurunda daha çox hiss edəcəklər.

-Sizin sevginiz övladlarınıza böyük köməkdir. Onların qəlbini sevgi və məhəbbətlə ələ alın!

-Uşaqların əqli baxımdan səviyyələri fərqlidir. Təşviq zamanı bu səviyyə nəzərə alınmalıdır.

-Uşağı doğruçu olmağa təşviq edin, çalışın ki, səhvə yol verəndə bunu etiraf etsin.

-Uşağı qənaətçiliyə öyrədin! Uşaq qənaətçi tərbiyə olunsa, bu onda dünyaya hərisliyin qarşısını alar.

-Uşaqda elə bir adət yaradın ki, bir əməlin mükafatlandırılmamasını həmin əməlin pis olması kimi qəbul etsin.

-Övladın bacarığından artıq ondan bir şey gözləməyin! Övladınızın qüdrətini, istedadlarını, əlaqələrini tanıyın və inkişaf etdirin!

-Övladınızın çalışdığı işin nəticəsinə yox, onun çalışmalarına və zəhmətlərinə qiymət verin! Əgər bütün bacarığını həmin işin üzərinə qoysa və nəticəsi olmasa belə, ən üstün qiyməti ona verin!

-Övladınızın bütün ehtiyaclarını imkan daxilində yerinə yetirin ki, başqalarına möhtac olmasınlar. Amma eyni halda həddini aşmayın ki, tənbel olmasınlar!

-Övladınız üçün yalnız danışan olmayın, yaxşı eşidən də olun!

-Əgər bəzi ürək sözlərinizi övladınıza deyə bilməsəniz, yazın və yaxud yazıb görünən bir yerdən asın!

-Övladınızın ömrünün boş keçməyinə icazə verməyin və bütün dəqiqələri hədəf üzrə qurun!

-Övladınızın yanında həyat yoldaşınıza hörmət edin ki, onlar da valideynə hörməti öyrənsinlər.

-Ruhi və maddi müşküllərinizi övladınıza bildirməyin və özünüz həll edin! Amma bəzi məsələlərlə onları tanış edin!

-Bəzən övladın tərbiyəsi üçün sükut və ya baxışdan istifadə edin!

-Uşaqların önündə mənfi xüsusiyyət daşıyan mətləbləri dilə gətirməyin! Hətta həyəcanlı nəşriyyat və filmləri onların gözü önündə qoymayın!

-“Maşaallah, afərin, əhsən, təşəkkür edirəm, çox sağ ol, bərəkəllah, bəh-bəh, çox maraqlıdır, işindən çox xoşum gəldi” və bu kimi sözlərdən çox istifadə edin!

-Övladlarınızı həmyaşdqları ilə dost olmağa çağırın və ictimai böyüdün! Amma eyni halda dostlarını tanıyın və hər kəslə oturub-durmağa icazə verməyin!

-Özünə inam hissini övladlarınızda həm yetişdirin və həm də bunu onlara deyın! Ona öyrədin ki, əgər istəsələr və çalışsalar, istədiklərinə çatarlar.

-Heç zaman övladlarınız üçün dua etməyi unutmayın!

رَبَّنَا هَبْ لَنَا مِنْ أَزْوَاجِنَا وَذُرِّيَّاتِنَا فُرَّةَ أَعْيُنٍ وَاجْعَلْنَا لِلْمُتَّقِينَ إِمَامًا

«Ey Rəbbimiz, zövcə və övladlarımızdan bizə göz aydınlığı (saleh, pak və təqvalı nəsillər) əta et və (iman müsabiqəsində və ya dinin əsasları, qolları və təlimlərində) bizi təqvalılara başçı et!»¹

¹ “Furqan” surəsi, ayə 74.

Mündəricat

ÖN SÖZ	3
BİRİNCİ FƏSİL	5
<i>İSLAM NƏZƏRİNDƏ ALLAH ANLAYIŞI</i>	5
<i>UŞAĞIN İMAN TƏRBIYƏSİ</i>	6
<i>TOYDAN QABAQKI TÖVSİYƏLƏR</i>	6
<i>TOYDAN SONRAKI TÖVSİYƏLƏR</i>	10
<i>SƏADƏT VƏ BƏDBƏXTLİK ANA BƏTNİNDƏ</i>	16
<i>HAMİLƏLİK DÖVRÜNƏ AİD TÖVSİYƏLƏR</i>	18
<i>ÜMUMİ TÖVSİYƏLƏR</i>	22
<i>TƏVƏLLÜDDƏN SONRAKI TÖVSİYƏLƏR</i>	24
<i>QIZ, YOXSƏ OĞLAN?</i>	25
<i>VALİDEYNİN MƏSULİYYƏTİ</i>	29
<i>ATƏŞDƏ YANAN VALİDEYNLƏR</i>	34
İKİNCİ FƏSİL	36
<i>İMAN VƏ ƏQİDƏVİ TƏRBIYƏ</i>	36
<i>QURANİ-KƏRİMDƏ ƏQİDƏVİ TƏRBIYƏ</i>	38
<i>ƏQİDƏVİ TƏRBIYƏ HƏDİSLƏRDƏ</i>	41
<i>BİR HƏDİSİN ŞƏRHİ</i>	44
<i>UŞAQLARIMIZDAN ƏDƏB GÖZLƏYİRİKSƏ, ÖZÜMÜZ DƏ ƏDƏBLİ OLMALIYIQ</i>	46
<i>ALLAH VƏ TƏMSİL</i>	47
<i>UŞAQLARIN ALLAH HAQQINDAKI SORĞULARI</i>	48
ÜÇÜNCÜ FƏSİL	51

<i>UŞAQ VƏ YENİYETMƏNİ TANIMAĞIN ZƏRURİLİYİ</i>	51
<i>UŞAQ VƏ DİNİ ANLAYIŞ</i>	52
<i>UŞAQLARDA DİNİ TƏFƏKKÜRÜN İNKİŞAF MƏRHƏLƏLƏRİ</i>	52
<i>UŞAQ DÜŞÜNCƏSİNDƏ ALLAH ANLAYIŞI</i>	53
<i>ALLAHI İNSAN TƏSƏVVÜR ETMƏK DÖVRÜ</i>	54
<i>ARAŞDIRMALAR</i>	54
<i>ALLAHI İNSANDAN ÜSTÜN TƏSƏVVÜR ETMƏK DÖVRÜ</i>	55
<i>ARAŞDIRMALAR</i>	56
<i>ALLAHI MADDİ TƏBİƏTDƏN ÜSTÜN TƏSƏVVÜR ETMƏK DÖVRÜ</i> ..	57
<i>ARAŞDIRMALAR</i>	58
<i>UŞAĞIN ƏQİDƏVİ TƏRBIYƏSİNDƏ MÜHÜM NÖQTƏLƏR</i>	59
DÖRDÜNCÜ FƏSİL	62
<i>ALLAHI TANITDIRMAQDA VALİDEYNİN SƏHVLƏRİ</i>	62
<i>CAVABLARDA MÜHÜM NÖQTƏLƏR</i>	64
BEŞİNCİ FƏSİL	67
<i>MƏKTƏBƏ QƏDƏR UŞAQLARIN SUALLARINA CAVAB</i>	67
Allah kimdir?	68
Ana, Allah var?	69
Allah hardadır?.....	70
Allah da şirniyyatı sevir?.....	71
Allahın ayağı hardadır?	71
Allah hansı rəngdədir?	71
Allahu kim yaradıb?	72

Allah nə qədər Böyükdür?.....	72
Allah qəlbimizdə necə yerləşir?	73
Anacan, Allahla telefon vasitəsilə danışa bilərik?.....	73
Allah pis yerlərdə də olur?	74
Bir sıra məsləhət.....	74
ALTINCI FƏSİL	76
<i>İBTİDAİ SİNİF UŞAQLARININ SUALLARINA CAVAB</i>	76
Ana, Allah var?	76
Bilikli vəzir.....	77
Allah hardadır?.....	78
Allah necə hər yerdə ola bilər?	78
Allahı niyə görmürük?	78
Allah göydən düşür?	79
Allahın hər şeydən necə Xəbəri var?.....	79
Allah da yatır?	80
Allah nə üçün dualarımızı qəbul etmir?	81
Nə üçün dua zamanı əllərimizi göyə qaldırıraq?	81
Hər şey Allahındır nə deməkdir?.....	82
Niyə Allah bizi yaradıb?	83
Niyə Allah böcək, ilan, milçəyi yaradıb?	83
İmamın (ələyhissalam) Allahı uşağa tanıtması	84
Yumurtanın quruluşu.....	84
Təbiət, Allah tanıma məktəbidir.....	85

Təbiətdən gözəl bir dərs	86
Düşüncə istedadından istifadə	88
YEDDİNCİ FƏSİL	90
<i>YENİYETMƏLƏRİN SUALLARINA CAVAB</i>	90
Allah nədir?	90
Allahı mənə isbat et!	91
Kimya elminə əlaqəsi olan yeniyetmə üçün.....	92
Riyaziyyata əlaqəsi olan yeniyetmə üçün	93
Görmədiyimiz Allaha necə inanaq?	94
Allahı kim yaradıb?	94
Neçə Allahımız var? Hardan bilək, Allah Təkdir?.....	96
Allahı mənə göstər!	97
Hər şeydən necə Xəbərdar olur?	98
Allahın bizi yaratmağına nə ehtiyacı var idi?.....	98
Allah nə üçün şeytanı yaratdı?	99
Niyə? Nə üçün?	100
Biri gözəldir, lakin ağılı isə az.....	102
Fikri istedadından istifadə	103
Allah balığın içində də var?.....	104
SƏKKİZİNCİ FƏSİL	107
<i>ÖVLADIMIZIN İMANINI NECƏ GÜCLƏNDİRƏK?</i>	105
Uşağın iman tərbiyəsinin rolu	105
Uşaq zətən Allaha meyllidir	105

Yaxında olan Allah.....	106
Tərbiyə üsulunun ən təsirli amili.....	107
<i>UŞAQLARDA İMANIN İNKİŞAF MƏRHƏLƏLƏRİ.....</i>	109
Mən həmişə burda olmamışam	110
İman dərki	113
<i>İMANIN İNKİŞAF YOLLARI</i>	112
<i>LƏFZİ TANITMAQ.....</i>	112
<i>MEHRİBANLIQ CƏHƏTİNDƏN TANITMAQ.....</i>	113
Müəllimlərə kiçik bir tövsiyə	116
<i>MƏZHƏB VASİTƏSİLƏ TANITMAQ.....</i>	119
Uşaqların Allaha yazdığı məktublardan iki nümunə.....	124
İman tərbiyəsində bir neçə faydalı mətləb	125
<i>ƏMƏL VƏ RƏFTAR YOLU İLƏ TANITMAQ.....</i>	127
Uşaq, mahir təqlidçidir.....	127
Uşaq, Allahı ata-ananın simasında görür	128
Dini rəftarlardan istifadə	129
Namazdan istifadə	129
Namazda tənbellik, nə üçün?	129
Namaz və uşağın inkişaf psixologiyası	130
Namazı öyrətmək mərhələsi.....	131
Televizorla üzbəüz namaz.....	134
Namazın fəlsəfəsini öyrətmək.....	135
Namaza təşviqin yolları.....	136

Namaza çağırışda ehtiyatlı ol!.....	137
Nümunələr.....	138
Namaz qılmaq çətin deyil.....	139
Qurani-Kərimdən istifadə.....	140
Qurani-Kərimin hifzi.....	141
Nümunələr.....	142
Dua və razu-niyaz mədəniyyəti.....	145
<i>ƏQLİ CƏHƏTDƏN TANITMAQ</i>	146
Uşağın düşüncə bacarığını çiçəkləndirmək.....	147
<i>UŞAQLARIN İMAN VƏ ƏQİDƏVİ TƏRBIYƏSİNDƏN NÜMUNƏLƏR.</i>	148
Böyüklərin uşaqlara əməli təsiri.....	148
Yəhudi kişi müsəlman olur	148
Bir dəqiqə ərzində Allahın isbatı.....	149
Bəhlulun cavabı.....	150
Allah heç vaxt yatmır	151
Hər tərəf Allahın üzüdür	151
Birinci müsəlman uşaq.....	151
Allahı tanıyan yeniyetmə	152
Nəmrud Allah deyil.....	152
Xaliq, “Allahdır” adı	153
DOQQUZUNCU FƏSİL	154
<i>ZEHNİMİZİ ALLAHA TƏRƏF DƏYİŞƏK</i>	154
Allahla məxluqların müqayisəsi.....	154

Hər şey öz əksi ilə tanınır.....	155
Allahı məchullar içində axtarma!.....	156
Allahın zati haqqında düşünmə!.....	156
Çox yaxın olan Allah.....	157
Allah - Öz dili ilə.....	158
Uşağın tərbiyəsi üçün mühüm üsullar	160

İrad və təklifləriniz üçün: **kitabullah-14@mail.ru**